

ISSN 2617-0159

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ**

КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧА СИСТЕМА: ВЧОРА. СЬОГОДНІ. ЗАВТРА

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

№ 1 (9)

Чернігів 2021

УДК 343.8(051)

K82

DOI 10.32755/sjcriminal.2021.01

Рекомендовано до друку вченою радою Академії Державної пенітенціарної служби (протокол № 8 від 01 липня 2021 р.).

Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра: науковий журнал / Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів: Академія ДПТС, 2021. № 1 (9). 136 с.

У цьому номері журналу «Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра» вміщено статті, присвячені кримінально-правовим та кримінологічним проблемам, теорії і практиці застосування позбавлення волі, актуальним питанням галузевих юридичних наук.

Видання буде корисним для науковців, викладачів, аспірантів, магістрантів та студентів закладів вищої освіти.

УДК 343.8(051)

ГОЛОВА РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧОЇ РАДИ:

Тогочинський О. М., д-р пед. наук, проф., ректор Академії Державної пенітенціарної служби, заслужений працівник освіти України.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Пузирьов М. С., д-р юрид. наук.

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Тазієв С. Р., д-р юрид. наук, заслужений юрист України;

Олійник О. І., канд. юрид. наук, доц.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Андріяшко М. В., канд. юрид. наук, доц., доц. кафедри загальноправових дисциплін та державного управління, Барановичський державний університет (м. Барановичі, Республіка Білорусь);

Карелін В. В., д-р юрид. наук;

Коломієць Н. В., д-р юрид. наук, проф.;

Ніцимна С. О., д-р юрид. наук, проф.;

Олефір Л. І., канд. юрид. наук;

Партенадзе О. А., д-р права, проф., керівник департаменту права та публічного управління, факультет юридичних та соціальних наук, Батумський державний університет імені Шота Руставелі (м. Батумі, Республіка Грузія);

Скаков А. Б., д-р юрид. наук, проф., проф. кафедри кримінально-правових дисциплін, Євразійський національний університет імені Л. М. Гумільова (м. Нур-Султан, Республіка Казахстан);

Чумак В. В., д-р юрид. наук, доц.;

Шумна Л. П., д-р юрид. наук, проф.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР: *Олефір Л. І.*, канд. юрид. наук.

ISSN 2617-0159

**MINISTRY OF JUSTICE OF UKRAINE
ACADEMY OF THE STATE PENITENTIARY SERVICE**

**CRIMINAL AND
EXECUTIVE SYSTEM:
YESTERDAY. TODAY.
TOMORROW**

SCIENTIFIC JOURNAL

№ 1 (9)

Chernihiv 2021

UDC 343.8(051)

DOI 10.32755/sjcriminal.2021.01

Recommended for printing by Academic Council of Academy of the State Penitentiary Service (Protocol № 8 on July 01, 2021).

Criminal and Executive System: Yesterday. Today. Tomorrow: a Scientific Journal / Academy of the State Penitentiary Service. Chernihiv: Academy of the SPS, 2021. № 1 (9). 136 p.

This issue of the journal “Criminal and Executive System: Yesterday. Today. Tomorrow” contains the articles, dedicated to criminal and legal, criminological problems, theory and practice of application of imprisonment and topical issues of branch juridical sciences.

The publication will be useful for scholars, postgraduates, teachers, master students and officers, students of higher educational institutions.

UDC 343.8(051)

HEAD OF EDITORIAL AND PUBLISHING COUNCIL:

Togochynskiy O. M., Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor, Rector of the Academy of the State Penitentiary Service, Honored Worker of Education of Ukraine.

EDITOR-IN-CHIEF:

Puzyrov M. S., Doctor of Sciences (Law).

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Tagiev S. R., Doctor of Sciences (Law), Honored Lawyer of Ukraine;

Olünyk O. I., Ph.D. in Law, Associate Professor.

EDITORIAL BOARD:

Andriiashko M. V., PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of General Legal Disciplines and Public Administration, Baranovich State University (Baranovich, Republic of Belarus);

Karelin V. V., Doctor of Sciences (Law);

Kolomiets N. V., Doctor of Sciences (Law); Professor;

Nishchymna S. O., Doctor of Sciences (Law), Professor;

Olefir L. I., Ph.D. in Law;

Partenadze O. A., Doctor of Sciences (Law), Professor, Head of the Department of Law and Public Administration, Faculty of Law and Social Sciences, Batumi Shota Rustaveli State University (Batumi, Republic of Georgia);

Skakov A. B., Doctor of Sciences (Law), Professor, Professor of the Department of Criminal Law Disciplines, L.N. Gumilyov Eurasian national university (Nur-Sultan, Republic of Kazakhstan);

Chumak V. V., Doctor of Sciences (Law), Associate Professor;

Shumna L. P., Doctor of Sciences (Law), Professor.

RESPONSIBLE SECRETARY: Olefir L. I., Ph.D. in Law.

ЗМІСТ**I. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ
ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ**

Боднар І. В., Леоненко О. А., Бурковська А. М.
ПРИЧИНИ ТА УМОВИ, ЩО ОБУМОВЛЮЮТЬ ОСОБЛИВОСТІ
РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УСТАНОВАХ
ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ 7

Кубрак Р. М.
ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЮ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗАСУДЖЕНИМИ ІЗ
ПСИХІЧНИМИ ВІДХИЛЕННЯМИ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ..... 20

Настюк В. Я., Карелін В. В.
ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ ТА МАЙБУТНЯ ВІЙСЬКОВА ПОЛІЦІЯ
ЯК СУБ'ЄКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ..... 31

Скаков А. Б.
НОВЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ В УГОЛОВНУЮ ПОЛИТИКУ, ПРОВОДИМУЮ
РЕСПУБЛИКОЙ КАЗАХСТАН 42

**II. ЗАСТОСУВАННЯ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ:
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА**

Мельниченко І. П., Пармінський В. В., Пеховський А. Ю.
ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
З УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАСТОСУВАННЯ ДОВІЧНОГО
ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ..... 53

Шкута О. О., Музика В. В.
ПРАВОВИЙ СТАТУС НЕПОВНОЛІТНІХ, ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ
ВОЛІ, В УКРАЇНІ ТА ЛИТОВСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ:
ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ 70

Ruzarov M. S., Klysha A. I.
PECULIARITIES OF REGIME IMPLEMENTATION IN THE SOCIAL
REHABILITATION SECTIONS OF UKRAINE'S CORRECTIONAL COLONIES..... 80

III. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГАЛУЗЕВИХ ЮРИДИЧНИХ НАУК

Олефір Л. І., Борисенко А. А.
КЛАСИФІКАЦІЯ СТАДІЙ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ..... 88

Ткаченко О. Г., Петроченко Л. С.
ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДІВ
І ОБШУКІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ..... 98

Шумна Л. П., Сташків Б. І., Денисенко К. В.
СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ ЯК ОБ'ЄКТИ СОЦІАЛЬНО-ОБСЛУГОВУВАЛЬНИХ
ПРАВОВІДНОСИН: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ (ЧАСТИНА I)..... 113

CONTENT

I. CRIMINAL, LEGAL AND CRIMINOLOGICAL PROBLEMS

Bodnar I., Leonenko O., Burkovska A.

REASONS AND CONDITIONS DETERMINING THE PECULIARITIES OF THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES IN PENAL INSTITUTIONS 7

Kubrak R.

PREVENTION OF OFFENSES BY CONVICTS WITH MENTAL DISORDERS IN PENAL INSTITUTIONS 20

Nastiuk V., Karelin V.

STATE BUREAU OF INVESTIGATIONS AND THE FUTURE MILITARY POLICE AS SUBJECTS OF INVESTIGATION OF MILITARY CRIMINAL OFFENSES 31

Skakov A.

NEW PROVISIONS IMPLEMENTED IN CRIMINAL POLICY PURSUED BY THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN 42

II. APPLICATION OF IMPRISONMENT: THEORY AND PRACTICE

Melnychenko I., Parminskyi V., Pekhovskyi A.

LEGAL ANALYSIS OF LAW MAKING ACTIVITIES CONCERNING IMPROVING THE MECHANISM OF APPLICATION OF LIFE IMPRISONMENT IN UKRAINE 53

Shkuta O., Muzyka V.

LEGAL STATUS OF JUVENILES SENTENCED TO IMPRISONMENT IN UKRAINE AND THE REPUBLIC OF LITHUANIA: COMPARATIVE AND LEGAL ANALYSIS 70

Puzyrov M., Klysha A.

PECULIARITIES OF REGIME IMPLEMENTATION IN THE SOCIAL REHABILITATION SECTIONS OF UKRAINE'S CORRECTIONAL COLONIES 80

III. CURRENT ISSUES OF THE INDUSTRIAL LEGAL SCIENCES

Olefir L., Borysenko A.

CLASSIFICATION OF STAGES IN JUDICIAL PROCEEDINGS 88

Tkachenko O., Petrochenko L.

PROBLEMS OF FORENSIC TACTICS OF INSPECTIONS AND SEARCHES AND WAYS TO OVERCOME THEM 98

Shumna L., Stashkiv B., Denysenko K.

SOCIAL SERVICES AS AN OBJECTS OF SOCIAL-SUPPLYING LEGAL RELATIONS: CONCEPT, TYPES AND PECULIARITIES (PART I) 113

І. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ

УДК 343.85

DOI 10.32755/sjcriminal.2021.01.007

Боднар І. В.,

кандидат юридичних наук,
начальник кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-4016-9276;

Леоненко О. А.,

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-9748-2469;

Бурковська А. М.,

студентка 462-ї навчальної групи,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна

ПРИЧИНИ ТА УМОВИ, ЩО ОБУМОВЛЮЮТЬ ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

У статті досліджено причини та умови, що обумовлюють особливості розслідування кримінальних правопорушень в установах виконання покарань.

Авторами висвітлено стан дослідження проблем розслідування кримінальних правопорушень, учинених засудженими в установах виконання покарань, і визначено основні закономірності та результати сучасних розробок у цьому напрямі. Виявлено фактори, які обумовлюють особливості криміналістичної характеристики пенітенціарних кримінальних правопорушень. Розкрито три основні категорії осіб, які відбувають покарання. Виокремлено два самостійних види «пенітенціарного рецидиву». Розглянуто явище «пенітенціарна злочинність» Висвітлено групу детермінантів, що впливають на рівень злочинності в установах виконання покарань.

Ключові слова: детермінанти, установи виконання покарань, злочини, злочинність, розслідування.

Постановка проблеми. Висока концентрація засуджених, що мають негативну спрямованість особистості, вчинення протиправних дій з їх боку продовжують чинити негативний вплив на характер діяльності установ виконання покарань (далі –

УВП). Незважаючи на стабілізацію правопорядку в останні роки, обстановка в УВП залишається напруженою.

У зв'язку з цим виникло основне завдання, що стоїть перед державою і зокрема адміністрацією УВП, – забезпечення правопорядку та безпеки засуджених та ув'язнених, що містяться в них, а також посадових осіб і громадян, які перебувають на територіях цих установ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику та детермінанти злочинності в пенітенціарній системі розглядали такі автори, як: А. І. Алексєєв, О. М. Бандурка, І. В. Боднар, І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб, Д. Ю. Кондратов, О. М. Литвинов, О. І. Олійник, М. С. Пузирьов, С. В. Царюк та ін. Однак питання щодо детермінантів цього виду злочинності є актуальним на часі та потребує всебічного і ґрунтовного аналізу.

Метою статті є дослідження причин та умов, які обумовлюють особливості розслідування кримінальних правопорушень в установах виконання покарань.

Виклад основного матеріалу. Завдання щодо запобігання, виявлення та розслідування кримінальних правопорушень об'єктивно викликають необхідність активного використання сучасних досягнень не тільки юридичних, а й інших наук у комплексі. Перш за все це стосується сфери протидії злочинності в місцях позбавлення волі. Це пояснюється тим, що розкриття і розслідування будь-якого кримінально протиправного діяння, вчиненого в УВП, безпосередньо спрямоване на запобігання рецидивної злочинності.

Проблема протидії злочинності в кримінально-виконавчій системі набуває важливого теоретичного і практичного значення [1]. Очевидно, що без ретельного наукового аналізу всього комплексу зв'язків і відносин, в першу чергу, організаційного, управлінського та правового характеру, не можна розробити й реалізувати на практиці адекватні заходи щодо подолання цих негативних явищ.

На основі аналізу особистісних властивостей засудженого, який скоїв кримінальне правопорушення в УВП, обставини вчинення протиправних діянь в УВП, соціальних явищ, що відбуваються в середовищі засуджених, необхідний комплексний науко-

вий підхід до вирішення проблеми подолання злочинності, оскільки саме ці елементи являють собою спільні закономірності і детермінують процес вчинення кримінальних правопорушень.

Проведений аналіз показує, що методика розкриття і розслідування кримінальних правопорушень, учинених засудженими, в порівнянні з методикою розкриття та розслідування інших видів кримінальних правопорушень, має специфіку, обумовлену низкою закономірностей, а саме:

- об'єктом кримінально протиправних посягань;
- неформальними нормами і традиціями злочинних структур; існуванням «авторитетів» злочинного середовища;
- високим ступенем організованості злочинного співтовариства, якому властиві система забезпечення власної безпеки, своєрідна ідеологія, сукупність засобів і методів захисту від впливу ззовні [2].

Безсумнівна практична і теоретична значущість особливостей інформації про неофіційну стратифікацію, яка зумовлює, що порушення неофіційних норм поведінки засуджених в УВП є причиною вчинення кримінальних правопорушень, а наявність певних груп осіб, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, призводить до злочинної діяльності в боротьбі за лідерство.

Практика показує, що «злочинці в законі» або інші «авторитети» самі не роблять кримінальних правопорушень практично, а якщо і роблять, то провину на себе беруть інші засуджені за їх безпосередньою вказівкою, які є виконавцями волі «авторитетів». Це призводить до необґрунтованого притягнення громадян до кримінальної відповідальності, що негативно позначається на морально-психологічному кліматі контингенту в УВП.

Звісно ж, структуру загальної криміналістичної характеристики утворюють дані: про матеріальні сліди кримінального правопорушення; місце і час вчинення кримінального правопорушення; механізми вчинення кримінального правопорушення; про обстановку вчинення кримінального правопорушення; предмет злочинного посягання; найімовірніших цілях і мотивах вчинення кримінального правопорушення; особистісні властивості суб'єкта кримінального правопорушення та потерпілого;

обставини, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення та ін.

Узагальнення оперативно-слідчої практики дозволяє зробити висновок, що криміналістична характеристика кримінальних правопорушень в кожній окремо узятій УВП має свої особливості, обумовлені низкою факторів: режимними вимогами, видом виробництва, розташуванням УВП, рівнем стратифікації, системою реально чинних неофіційних норм поведінки засуджених та ін.

Зміст названої нами характеристики показується через особливості складових її даних, що дозволяють простежити її відмінності від криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, скоєних поза межами УВП.

Обробка та аналіз емпіричних даних дозволяють нам зробити обґрунтований висновок про те, що кримінальні правопорушення в УВП скоюють три основні категорії осіб, які відбувають покарання:

- володіють високим ступенем кримінальної активності;
- мають ослаблену емоційно-вольову конституцію;
- залучені в злочинне середовище сприятливою ситуацією.

При цьому доведено, що кожній з названих категорій засуджених властивий комплекс специфічних особистісних властивостей.

Соціальне середовище в УВП є складовою обстановки вчинення кримінальних правопорушень і разом з тим основним чинником, що детермінує специфіку здійснення, розкриття і розслідування кримінальних правопорушень. Крім того, обстановка в межах УВП, специфіка особистісних властивостей засуджених впливають на злочинну діяльність. З цієї причини під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень в УВП ускладнюється збереженням у таємниці результатів оперативно-слідчих дій та всього розслідування в цілому.

В УВП діють дві групи конкуруючих між собою норм. Норми, які становлять першу групу, є неофіційними, вони запроваджуються в закритий колектив самим співтовариством засуджених. Норми другої групи є офіційними і встановлюються законодавством. Ставлення засуджених до чинних в їх соціаль-

ному середовищі норм (офіційних і неофіційних) визначає неофіційну стратифікацію [3].

Одним з найважливіших питань є проблема забезпечення безпеки засуджених в УВП. Саме через відсутність гарантій безпеки засуджені роблять кримінально протиправні діяння шляхом заповідання собі або іншим особам тілесних ушкоджень, вбивства, вдаються до вчинення втечі та ін. Наше дослідження показало, що на безпеку засуджених впливають різні чинники, у тому числі й кримінальна субкультура.

Вони є детермінантою конфліктів в УВП. Загроза особистій безпеці найчастіше виражається в загрозі життю та здоров'ю. Таким чином, на сьогодні правові та соціальні гарантії безпеки засуджених потребують удосконалення. Найбільшою мірою турбуються за свою безпеку засуджені, які належать до категорії знедолених і осіб, що підтримують негативні установки «авторитетів».

Звертає на себе увагу й той факт, що майже всі категорії засуджених найбільш гостро переживали свою незахищеність від насильства в початковий період відбування покарання [2]. У процесі узагальнення практики органів, які здійснюють досудове розслідування, було встановлено, що суб'єкти розкриття і розслідування кримінальних правопорушень, скоєних засудженими в УВП, мають свої особливості.

У певній сфері ці суб'єкти нетрадиційні, мають відмінності від суб'єктів розкриття кримінальних правопорушень, скоєних поза межами УВП. Зокрема, начальник установи виконання покарань є не тільки суб'єктом розкриття кримінальних правопорушень, але більшою мірою керівником, відповідальним за виправний процес, забезпечення правопорядку, виконання виробничого плану та ін. Дослідження показують, що серйозною теоретичною та практичною проблемою під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень в УВП є відсутність спеціалізації слідчих з розслідування кримінальних правопорушень, скоєних засудженими.

Інтерв'ювання слідчих, аналіз кримінальних справ, розслідуваних ними, дозволили зробити висновок про відсутність спеціалізації в навичках розслідування кримінальних правопорушень, скоєних спеціальним суб'єктом у специфічних умовах.

Акцентуючи увагу на тому, що покарання у вигляді позбавлення волі породжує негативні наслідки, в основному соціально-психологічного характеру, ми не тільки визначаємо перелік причин і умов, а й розкриваємо конкретні заходи, які здатні в кінцевому результаті їх усунути, а саме:

- сприяють ефективній організації виправного процесу;
- спрямовані на нейтралізацію поширення кримінальної субкультури серед засуджених;
- носять кримінально-правовий характер;
- передбачені нормами кримінально-виконавчого права.

Розглядаючи проблеми стратифікації, неминуче приходимо до висновку: чим довший період ізоляції правопорушників, тим більшої значущості для них набувають неформальні норми і традиції. Тому для окремих індивідів, що породжують чисельні конфліктні ситуації, тривалі терміни перебування в субкультурному середовищі стають нестерпними.

Для розкриття і розслідування кримінальних правопорушень у місцях позбавлення волі характерні такі оперативно-слідчі ситуації:

- ситуації, для вирішення яких потрібна попередня перевірка первинних даних про кримінальне правопорушення;
- ситуації, за яких затримані всі особи, причетні до вчинення кримінального правопорушення;
- механізм, який вказує на вчинення кримінального правопорушення відомий, але злочинець не встановлений.

Проведені дослідження показують, що на формування слідчої ситуації впливають характерні ознаки протиправної діяльності злочинних угруповань засуджених [5]. Протидія, яку чинять слідству свідки, потерпілі, обвинувачені, обумовлено значною мірою впливом злочинних угруповань, дією неформальних норм, групових інтересів і невір'ям у забезпечення особистої безпеки в разі надання допомоги слідству. Тому слідчі ситуації, що складаються під час розслідування кримінальних правопорушень в УВП, носять конфліктний характер.

Засуджені, які вчинили кримінальні правопорушення в місцях позбавлення волі, як правило, негативно характеризуються, не мають позитивних перспектив поліпшення умов відбування по-

карання і звільнення від нього, не зацікавлені у власній правомірній поведінці. Спільне утримання різних категорій засуджених негативно впливає на ту їх частину, яка більшою мірою сприйнятлива до виправного впливу. Це сприяє тому, що в УВП посилися процеси консолідації осіб, які відбувають покарання. Так звані «лідери кримінального середовища» стали активніше здійснювати психологічний вплив на основну масу засуджених, залучаючи їх в організацію і участь в угрупованнях, нерідко організовується в стійкі і згуртовані спільноти. Цьому сприяє також та обставина, що в УВП направляються в основному особи з великим досвідом протиправної діяльності, глибокою соціально-моральною деформацією, що погано піддаються виправленню.

Вищезазначене підтверджує актуальність дослідження проблем запобігання злочинності в УВП, що дійсно вносить помітний внесок в ускладнення кримінальної ситуації в країні як прямо (через вчинення кримінальних правопорушень), так і опосередковано (через негативні наслідки відбування позбавлення волі). Таким чином, теоретичне осмислення і практичне формування дієвої системи пенітенціарної профілактики кримінальних правопорушень посприяє істотному внеску в розвиток системи запобігання злочинності в Україні, дозволить ефективніше вирішувати завдання боротьби з рецидивною злочинністю.

Злочинність в установах виконання покарань можна розглядати як самостійне соціально-правове явище, обумовлене специфічними умовами відбування покарання у вигляді позбавлення волі.

Злочинність в УВП є самостійним видом рецидивної злочинності засуджених, який може свідчити про рівень кримінальної зараженості особи злочинця. Специфічний характер умов відбування покарання дозволяє виділити два самостійних види, так званого «пенітенціарного рецидиву»:

- рецидив кримінального правопорушення в період відбування покарання у вигляді позбавлення волі;
- рецидив кримінального правопорушення після відбуття покарання у вигляді позбавлення волі.

І в тому, і в іншому випадку рецидив може бути як загальним, так і спеціальним. При характеристиці рецидиву кримінального правопорушення в період відбування покарання у вигляді поз-

бавлення волі в структурі загального можна виділити ще й специфічний – вчинення кримінальних правопорушень, в яких як спеціальний суб'єкт названий засуджений.

Ступінь суспільної небезпеки кримінальних правопорушень, що вчиняються в УВП, посилюється в силу таких обставин:

- кримінальне правопорушення вчиняється в УВП, основною функцією якої є виправлення злочинців;
- кримінальне правопорушення вчиняється особою, яка має не зняту і не погашену судимість за раніше вчинене кримінальне правопорушення.

Наявність кримінальних правопорушень в УВП свідчить про низьку ефективність не тільки покарання у вигляді позбавлення волі, а й ексекутивної діяльності УВП.

Наявність такого соціально небезпечного явища в установах виконання покарання як злочинність становить загрозу безпеці кримінально-виконавчої системи, нівелює значення кримінальної відповідальності та покарання. Існування в УВП злочинності істотно знижує рівень безпеки як засуджених, так і персоналу. І, навпаки, рівень такої злочинності свідчить про рівень особистої безпеки в кримінально-виконавчій системі. При цьому злочинність в УВП виступає не тільки в ролі джерела кримінальних загроз, а й як умова їх безпосередньої реалізації.

Пенітенціарна злочинність є складовою частиною злочинності, що вчиняється в УВП, бо виявляється лише в кримінальних правопорушеннях, генетично пов'язаних з умовами місць ізоляції від суспільства (умовами виконання/відбування покарання у вигляді позбавлення волі). У структуру «пенітенціарної злочинності» не можуть бути включені кримінальні правопорушення, механізм детермінації яких є загальним, тобто не відображає суперечностей ізоляції від суспільства.

Пенітенціарна злочинність є самостійним видом злочинності, тому може бути предметом самостійного вивчення в рамках такого напрямку кримінологічної науки, як «пенітенціарна кримінологія».

У структурі пенітенціарної злочинності необхідно виділяти ті види суспільно небезпечних діянь, які можуть вчинити тільки засуджені до позбавлення волі.

З урахуванням того, що в умовах УВП можуть вчинятися й інші кримінальні правопорушення, кримінологічна наука і практика вимагає чіткого визначення, в яких випадках необхідно вживати поняття «пенітенціарна злочинність», а в яких – «пенітенціарне кримінальне правопорушення». Кримінальні правопорушення, вчинені в УВП, безумовно, можуть і повинні належати до пенітенціарної злочинності, при цьому пенітенціарними кримінальними правопорушеннями у власному розумінні цього слова вони бути не можуть.

Змістова сторона загальної кримінальної пенітенціарної злочинності характеризується сукупністю суперечностей, що виникають у процесі виконання і відбування покарань у вигляді позбавлення волі.

Кримінальні правопорушення в УВП мають глибоке коріння, що бере свій початок з моменту застосування позбавлення волі як основного виду покарання. Її наявність необхідно розглядати як обов'язковий, негативний фактор покарання у вигляді позбавлення волі.

Злочинність в УВП завжди характеризувалася високим рівнем суспільної небезпеки не тільки для конкретної особистості, а й для держави в цілому. Звідси пряма залежність її якісних і кількісних характеристик від тих соціальних, економічних і політичних процесів, які відбуваються в державі. Будь-яка зміна в житті держави супроводжується трансформацією в структурі засуджених, що підвищує рівень криміногенності УВП.

Злочинність в установах виконання покарань, як і будь-яке інше соціальне явище, внутрішньо суперечливе. У ній постійно йде боротьба «нового» і «старого», але на відміну від вільного суспільства, вона (злочинність) тут є джерелом самозбереження і відтворення неформальної системи відносин.

Послаблення контролю з боку держави за внутрішньо системними процесами, що відбуваються в УВП, виступає як каталізатор внутрішніх суперечностей пенітенціарної спільноти. Наслідком цього може бути зростання пенітенціарної і постпенітенціарної злочинності.

Процес гуманізації законодавства та практики його застосування в УВП традиційно сприймається пенітенціарним співто-

вариством як слабкість державних органів. У подальшому держава і правоохоронні структури змушені вдаватися до найжорсткіших заходів державного примусу для нормалізації діяльності установ кримінально-виконавчої системи.

Особливості виконання покарання у вигляді позбавлення волі визначає низка об'єктивно наявних негативних умов, які детермінують протиправну поведінку засуджених в установах виконання покарань. Сукупність таких детермінантів у результаті визначає необхідність застосування адміністрацією УВП спеціальних заходів, що дозволили б мінімізувати криміногенну сутність реалізації покарання у вигляді позбавлення волі [5].

На рівень злочинності в УВП, різні детермінанти об'єктивного характеру, зумовлені процесом виконання покарання у вигляді позбавлення волі, діють по-різному. Тому всі зазначені в цьому пункті детермінанти з урахуванням їх ролі і впливу на злочинність в УВП слід розділити на такі групи:

1) детермінанти, обумовлені недоліками організаційно-управлінської діяльності адміністрації УВП:

- недосконалість комплектування кадрів кримінально-виконавчої системи, без урахування якісно потенційних характеристик;
- недосконалість якості підготовки співробітників УВП, з урахуванням специфіки виконуваних ними функцій;

2) детермінанти, обумовлені особливостями трудового використання засуджених:

- недосконалість правового регулювання реалізації права засуджених на працю;
- порушення, допущені адміністрацією під час оплати виконаних засудженими робіт;

3) детермінанти, що обумовлюють стан нагляду за поведінкою засуджених:

- неадекватна оцінка адміністрацією мають місце в УВП кримінально протиправних виявів;
- відсутність об'єктивної оцінки за станом дисципліни серед засуджених;
- повне або часткове ігнорування соціально-психологічної обстановки в УВП;
- нездатність своєчасно давати оцінку розвитку криміногенних ситуацій.

Ось основні групи умов, що детермінують злочинність засуджених в УВП, які необхідно враховувати в процесі реалізації призначеного судом покарання. Як уже зазначалося, вплив на розглянуті детермінанти, а також на породжувані ними суспільно небезпечні наслідки можливо здійснювати за двома напрямками:

- за допомогою відображення в законодавстві (внесення, таким чином, до сфери правового регулювання);
- шляхом безпосереднього впливу на конкретні детермінанти в процесі організаційно-управлінської діяльності.

Висновки. Таким чином, аналіз детермінантів, які пов'язані з процесом виконання покарання у виді позбавлення волі, вказує нам на те, що в переважній більшості вони своїм походженням зобов'язані недолікам в діяльності адміністрації УВП із забезпечення виконання режиму. У зв'язку з цим під детермінантами об'єктивного характеру, наявність яких впливає на якість розслідування злочинів в установах виконання покарань, ми пропонуємо розуміти – сукупність певних недоліків у діяльності адміністрації УВП, що створюють умови, для реалізації кримінально протиправних дій осіб, які відбувають покарання та створюють можливості приховати свої злочинні дії, ускладнюють процес розслідування кримінальних проваджень.

Список використаних джерел

1. Степанюк А. Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження): дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2002. 393 с.
2. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2013 році. Київ: ДПтСУ, 2016. Кн. 1. 58 с.
3. Маляренко В. Т. Про соціальну зумовленість і справедливість покарання. *Вісник Верховного Суду України*. 2002. № 3 (31). С. 32–45.
4. Моховиков А. Н., Розанов В. А., Стилиха Р. М. Профилактика самоубийств. Краткое руководство по суицидологии для работников пенитенциарной системы. Одесса: ВЕТАКОМ, 2001. 54 с.
5. Келлі М. Судова практика і переповненість в'язниць. *Донецький меморіал*. Донецьк, 2017. № 2. С. 19–20.
6. Боднар І. В., Кондратов Д. Ю., Олійник О. І. Відображення елементів прогресивної тюремної системи в законодавстві України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2020. № 2 (23). С. 146–154.

Bodnar I.,

Ph.D. in Law, Head of the Department
of Tactical and Special Training,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-4016-9276;

Leonenko O.,

Senior Lecturer of the Department of Tactical and Special Training,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-9748-2469;

Burkovska A.,

Master student of the 462-nd academic group,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine

REASONS AND CONDITIONS DETERMINING THE PECULIARITIES OF THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES IN PENAL INSTITUTIONS

The reasons and conditions that determine the peculiarities of the investigation of criminal offenses in penal institutions are examined in the article.

The state of researching the problems of investigation of criminal offenses committed by convicts in penal institutions are highlighted and the main patterns and results of modern developments in this direction are determined; the general principles of pre-trial investigation of criminal offenses committed by convicts in correctional colonies are formulated, taking into account the peculiarities of execution and serving a sentence in the form of imprisonment; the peculiarities of conducting investigative (search) and covert investigative (search) actions in penal institutions are distinguished and scientifically substantiated proposals for their improvement are developed; the essence of counteraction to the investigation of criminal offenses committed by convicts in penal institutions is revealed, its forms, methods and subjects are determined by the authors.

Practical and theoretical significance of the peculiarities of information on informal stratification, which focuses researchers' attention on the violation of informal norms convicts' behavior in penal institutions, which in turn is the main reason for committing criminal offenses. The presence of certain groups of persons serving sentences in prisons leads to criminally illegal activities in the struggle for direct criminal leadership.

The factors that determine the peculiarities of the forensic characteristics of penitentiary criminal offenses are determined. Three main categories of persons serving sentences are determined. A comprehensive analysis of the methods of detection and investigation of criminal offenses committed by convicts is conducted. Certain problems of investigation of criminal offenses in penal institutions are considered. Emphasis is placed on the fact that the most acute problem for the investigation of criminal offenses in penal institutions is obtaining convicts' reliable and complete testimony of convicts (witnesses, victims, accused and suspects),

because their negative attitude to the purposes of the investigation is not uncommon. Measures used to eliminate the reasons and conditions that cause committing of criminal offenses in penal institutions are presented. Operational and investigative situations for the detection and investigation of criminal offenses are described. Two independent types of "penitentiary recidivism" are distinguished. The phenomenon of "penitentiary crime" is considered. The group of determinants that influence the level of crime in penal institutions is highlighted.

Key words: *determinants, penal institutions, crimes, criminality, investigation.*

References

1. Stepaniuk, A. Kh. (2002). *Actual problems of execution of punishments* (essence and principles of criminal-executive activity: theoretical and legal research), Ph.D. in Law thesis, Yaroslav Mudryi National Law Academy of Ukraine, Kharkiv.
2. State Penitentiary Service of Ukraine (2016), *On the activities of units of protection, supervision and security of penal institutions in 2013*, SPSU, Kyiv, Book 1.
3. Maliarenko, V. T. (2002). "On Social Conditionality and Justice of Punishment", *Bulletin of the Supreme Court of Ukraine*, No. 3 (31), pp. 32–45.
4. Mokhovykov, A. N., Rozanov, V. A. and Stilikha, R. M. (2001), *Suicide prevention: A brief guide to suicidology for the employees of the penitentiary system*, VETAKOM, Odessa.
5. Kelli, M. (2017). "Judicial Practice and Prison Overcrowding", *Memorial, Donetsk*, No. 2, pp. 19–20.
6. Bodnar, I. V., Kondratov, D. Yu. and Oliynyk, O. I. (2020). "Reflection of the elements of the progressive prison system in the legislation of Ukraine", *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*, No. 2 (23), pp. 146–154.

УДК 343.85

DOI 10.32755/sjcriminal.2021.01.020

Кубрак Р. М.,

кандидат юридичних наук, перший заступник начальника –
начальник навчального відділу Дніпровського центру
підвищення кваліфікації персоналу Державної
кримінально-виконавчої служби України, м. Кам'янське, Україна
ORCID: 0000-0002-9912-098X

ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЮ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗАСУДЖЕНИМИ ІЗ ПСИХІЧНИМИ ВІДХИЛЕННЯМИ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

У статті висвітлено проблемні питання організації виконання покарання у виді позбавлення волі щодо засуджених із психічними відхиленнями в межах осудності та обмеженої осудності. На підставі проведеного аналізу наукової літератури, спираючись на результати власних досліджень, визначено закономірності криміногенного впливу психічних порушень. Розглянуто характерні ознаки, що визначають засуджених із психічними відхиленнями як окремої складної та специфічної категорії. Проведено аналіз заходів запобігання вчиненню засудженими вказаної категорії кримінальних правопорушень та дисциплінарних проступків.

Ключові слова: *установа виконання покарань, засуджені, позбавлення волі на певний строк, психічне відхилення, кримінальне правопорушення, дисциплінарний проступок.*

Постановка проблеми. В установах виконання покарань (далі – УВП) України відбувають покарання у виді позбавлення волі значна частина засуджених з порушеннями психіки. За останні 16 років їх кількість у середньому становить 14 % від загальної кількості засуджених в УВП. Протягом 2020 р. в установах трималось 6 582 засуджених із психічними відхиленнями в межах осудності та обмеженої осудності, серед них 738 перебували на диспансерному обліку з метою профілактики, лікування та реабілітації, залежних від наркотичних речовин [1]. Останні роки найчастіше у засуджених діагностують порушення психіки у формі психічних та поведінкових розладів унаслідок вживання психоактивних речовин – 2 970 (F 10-19 за Міжнародним класифікатором хвороб – 10), розладів зрілої особистості та поведінки у дорослих – 1 015 (F 60-69), органічних психічних розладів – 882 особи (F 00-09), розумової відсталості – 705 (F 70-79), невротичних, пов'язаних зі

стресом та соматоформних розладів – 573 (F 40-49), шизофренії, шизотипових та маячних розладів – 186 (F 20-29), афективних розладів – 130 (F 30-39) [1].

Наявність вищевказаних психічних відхилень безумовно впливає на поведінку особи, її мотиваційну сферу, адаптивні здатності до навколишньої обстановки, комунікативність, швидкість прийняття рішень, їх зваженість, здатність у межах соціально допустимих норм тривалий час спілкуватись з іншими суб'єктами в умовах ізоляції. Чисельність та низка відмінних рис засуджених із психічними відхиленнями в межах осудності та обмеженої осудності визначають їх як окрему пенітенціарну категорію, що потребує специфічних форм виховної та профілактичної роботи, спрямованої на їх ресоціалізацію і недопущення вчинення ними правопорушень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що у своїх наукових працях проблеми запобігання вчиненню правопорушень засудженими із психічними відхиленнями досліджували І. Г. Богатирьов, В. В. Голіна, І. М. Даньшин, В. В. Лень, В. П. Петков, М. С. Пузирьов, А. Х. Степанюк, І. С. Яковець, зарубіжні вчені Ю. М. Антонян, І. І. Брика, Л. В. Веселова, М. В. Власова, М. Д. Гомон, О. В. Зайцева, А. В. Кисляков, Н. Г. Іванов та інші.

Але, незважаючи на існування наукових праць з цієї тематики, вочевидь, питання, порушені в публікації, мають актуальне науково-теоретичне та прикладне значення і потребують подальшого поглибленого дослідження на науковому рівні.

Формування мети. Метою статті є висвітлення проблемних питань, пов'язаних із виконанням покарання у виді позбавлення волі щодо засуджених із психічними відхиленнями та запобіганням вчиненню ними правопорушень під час відбування покарання.

Виклад основного матеріалу. Провівши аналіз наукової літератури, спираючись на результати власних досліджень, визначено закономірності криміногенного впливу психічних порушень, який полягає в наступному:

– окремі види психічних порушень виступають підґрунтям утворенню превалювальних агресивних рис у поведінці засуджених;

– мають визначальну роль у формуванні свідомих та несвідомих психологічних установок кримінальної спрямованості під час вирішення складних ситуацій, зачасту із застосуванням фізичної сили, насилля;

– сприяють залученню осіб із психічними відхиленнями до вчинення кримінальних правопорушень як безпосередніх виконавців.

Провівши аналіз матеріалів особових справ засуджених та експертне опитування, встановлено, що більшість осіб із психічними відхиленнями до застосування стосовно них покарання у виді позбавлення волі на певний строк не притягувалися до відповідальності та, ймовірно, не допускали порушень вимог чинного законодавства. Серед чоловіків, у тому числі неповнолітніх, спостерігається тенденція щодо вчинення адміністративних правопорушень до застосування стосовно них покарання, у жінок, навпаки, вказана тенденція слабо виражено і не носить характеру закономірності. Рівень рецидивної злочинності засуджених із психічними відхиленнями не вирізняється високими показниками.

Установлено, що 2,7 % засуджених чоловіків та 4,8 % жінок з порушеннями психіки під час відбування покарання в УВП вчинили інший злочин, а саме, передбачений ст. 391 Кримінального кодексу (КК) України «Злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань», ст. 392 КК України «Дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань» та ст. 393 КК України «Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти» [2, с. 246].

В основу критеріїв виправлення має бути покладено систему основних ставлень, що виражають сутність особистості засудженого з урахуванням її індивідуальних психологічних особливостей і виявляються у сукупності вчинків та дій [3, с. 219]. Безумовно, одним з індикаторів рівня позитивного корегування поведінки засуджених є дотримання ними встановлених вимог режиму відбування покарання. Як наслідок, систематичне притягнення засуджених до дисциплінарної відповідальності є підставою проведення індивідуально запобіжних заходів стосовно цих осіб. При цьому необхідно враховувати, що засуджені з порушеннями психіки, потрапляючи в несприятливу психологічну

обстановку, в період сезонних загострень психічного відхилення, в періоди його декомпенсації, можуть систематично допускати порушення режиму відбування покарання, що здебільшого виражені в порушенні вимог локалізації, створенні конфліктних ситуацій, зберіганні заборонених предметів, виробів та речовин. Зачасту такі порушення обумовлені залученням іншими засудженими осіб з психічними відхиленнями у формі слабоумства до протиправної діяльності, або участь як сторона ситуативних конфліктних ситуацій засуджених з афективними, психопатичними розладами та психічними порушеннями, пов'язаними із вживанням психоактивних речовин.

Переважає більшість засуджених із психічними відхиленнями не допускають порушення режиму тримання та не мають дисциплінарних стягнень. Також зазначимо, що серед засуджених цієї категорії нами виявлений незначний відсоток осіб, які перебували на профілактичних обліках як злісні порушники режиму тримання, систематично порушували порядок відбування покарання, мали сталі прокримінальні погляди і підтримували «традиції злочинного світу», як і осіб, що вчинили кримінальні правопорушення під час перебування в УВП. Порушники режиму тримання та засуджені, які вчинили кримінальні правопорушення, здебільшого представлені особами психопатичного типу, з порушеннями психіки внаслідок вживання психоактивних речовин, шизофренії та розумової відсталості.

За результатами проведеного анкетування персоналу УВП 49,4 % опитаних вважає, що причиною порушень режиму цієї категорією засуджених є саме наявність у них психічного відхилення, 11,6 % – складність адаптації до умов відбування покарання, 11,4 % – недоліки виховання до відбування покарання та 10,7 % – відсутність соціально корисних зв'язків.

Також визначена кореляція між формою психопатії та вчиненим злочином і поведінкою під час відбування покарання. Засуджені, які мали істеричні форми психопатії, відбували покарання за ситуативні злочини, в більшості вчиняли хуліганські дії, нанесення тілесних ушкоджень та крадіжки. Аналогічно поводити себе і під час перебування в УВП, створювали конфліктні ситуації, за що притягувалися до дисциплінарної відповідальності. За-

суджені, які мали паранояльні форми психопатії, відбували покарання за агресивні цілеспрямовані дії, зокрема нанесення тілесних ушкоджень, грабежі, вбивства. Психоастенічні та тривожно недовірливі найчастіше зустрічалися серед осіб, що висловлювали намір чи вчиняли спроби членоушкодження, суїциду.

У засуджених, які мають порушення у формі шизофренії, порівняно частіше зустрічається спадкова обтяжливність психічної патології (ендогенні психози та алкоголізм), специфічні преепсихотичні характерологічні відхилення з переважаючою збудливістю, нестійкістю інтересів, безконтрольністю потягів, спостерігається зниження професійної та сімейно побутової адаптації. З роками у хворих зростають психопатоподібні вияви [4, с. 443]. За наявності в осіб психопатоподібних розладів антисоціальні форми поведінки найбільш стійкі, часто бувають повторні суспільно небезпечні діяння, в тому числі багаторазові. Насильницькі суспільно небезпечні діяння, як правило, вчиняють хворі з галюцинаторно-маячними станами.

Антонян Ю. М. у засуджених за тяжкі та особливо тяжкі злочини з порушеннями психіки визначає такі відмінні риси, як імпульсивність, ригідність (застрягання афективних переживань), підозрілість, злопам'ятність, підвищена чутливість у міжособистісних стосунках. Вони неусвідомлено намагаються психологічно дистанціюватися між собою та навколишнім світом і «уходять в себе» [5, с. 233].

Окремої уваги потребують засуджені із психічними і поведінковими розладами, обумовленими вживанням психоактивних речовин (алкогольних, наркотичних та інших речовин). До них належать психічні розлади, що виникають у зв'язку зі зловживанням психоактивних речовин та мають патогенетичну спільність: викликають ейфоризуючий ефект, формують психологічну і фізичну залежність, а припинення їх вживання викликає стан абстиненції.

Узагальнюючи результати вивченої наукової літератури з цього напрямку та на підставі результатів власного дослідження, доходимо висновку, що засуджені із психічними відхиленнями внаслідок вживання психоактивних речовин переважно відбували покарання як за злочини ситуативного характеру (вбивства, роз-

бої, грабежі, нанесення тілесних ушкоджень), так і за крадіжки, і справедливо належать до груп правопорушників підвищеного ризику.

У засуджених з наявним порушеннями психічної діяльності внаслідок вживання психоактивних речовин спостерігалася низка спільних ознак: нездатність до тривалої інтелектуальної та фізичної діяльності, асоціальна поведінка, егоїзм, низький самоконтроль та рівень саморегуляції, що призвело до втрати соціально корисних зв'язків, значне зниження інтелектуальної діяльності, розлади пам'яті, уваги, збільшення елементів несвідомої поведінки, ситуативних імпульсивних випадків агресивної поведінки, часті стани депресії, фрустрації, замкнутості. В УВП найчастіше вищевказані ознаки спостерігаються у засуджених на першому етапі перебування в установі. Обумовлено це обмеженням вживання психоактивних речовин в умовах ізоляції та адаптаційним періодом психіки засуджених до нових умов функціонування. Серед вказаної категорії засуджених спостерігалась значна кількість осіб з психічними відхиленнями, в яких залежність від психоактивних речовин розвинулась на фоні вже існуючих порушень психічної діяльності.

Одним із суспільно небезпечних наслідків зловживання психоактивними речовинами є те, що вони при тривалому вживанні не тільки призводять до формування психічних порушень, а й паралельно підсилюють стани декомпенсації за наявності інших порушень психічної діяльності.

Серед засуджених із психічними відхиленнями у формі психопатій зустрічаються особи, які користуються повагою серед криміналітету та є лідерами негативно спрямованих груп в УВП.

Як і при інших порушеннях психіки в межах осудності при розладах психіки в зрілому віці ускладнюється засвоєння і виконання соціальних норм та правил поведінки, але при цьому не супроводжується інтелектуальною патологією, як при інших порушеннях психіки. Засуджені з таким відхиленням мали кваліфіковані професії, брали участь у виробничій діяльності підприємства установи, залучалися до активу відділення, демонстрували результати в навчанні та окремі особи мали стійку негативну спрямованість.

Також зазначимо, що серед засуджених досліджуваної категорії виявлено незначний відсоток осіб, які перебували на профілактичних обліках як злісні порушники режиму тримання, систематично порушували порядок відбування покарання, мали сталі прокримінальні погляди та виступали носіями кримінальної субкультури.

Наявність психічного відхилення в межах осудності та обмеженої осудності в особі суттєво впливає і на характер її злочинної діяльності. Більшість засуджених досліджуваної категорії відбували покарання за вчинення злочинів майнового характеру, після вживання алкоголю. Утворення стійких злочинних груп не спостерігалось. При цьому засуджені із психічними відхиленнями у формі розумової відсталості (олігофренії) та органічних розладів найчастіше були безпосередніми виконавцями крадіжок.

Для засуджених за вчинення злочинів проти життя та здоров'я особи характерні наявність порушень психіки у формі шизофренії, афективних розладів, психопатій, органічних (у тому числі симптоматичних відхилень).

У структурі злочинів проти життя та здоров'я особи, вчинених засудженими досліджуваної категорії, превалює сімейно-побутова та ситуативно-конфліктна спрямованість. У більшості випадків протиправні дії мали конфліктно-емоційний характер. Вияви агресії, які супроводжують злочинні дії насильницького характеру, можливо пояснити лише враховуючи генетично закладені можливості поведінки особи, її філогенетичний досвід, який виявляється на несвідомому рівні в конкретних вчинках при певних обставинах. При цьому основне місце в механізмі злочинної поведінки посідає дисбаланс сил збудження та гальмування, що сприяє превалюванню біологічних потреб над соціально корисними імпульсами. Під впливом панівної домінанти з низькими емоціями та потягами у злочинців з порушеннями психіки виникає мотивація на вчинення правопорушення. Важливу роль у мотивоутворювальному процесі мають соціально позитивні умови, які як сильні домінанти можуть спрямувати поведінку правопорушника у соціально корисному напрямі.

Виходячи з вищенаведеного, засуджені з відхиленнями психіки в межах осудності та обмеженої осудності мають широкий спектр відмінних поведінкових ознак, які, здебільшого, не мають явно виражений характер. Своєчасне їх розпізнання потребує певної фахової підготовки та практичного досвіду роботи з такими особами. А тому цей напрям діяльності повинен забезпечуватися раціональним симбіозом співпраці структурних підрозділів УВП (відділу нагляду та безпеки, соціально-психологічної служби, оперативного відділу) з медичним персоналом установи, зокрема з психіатрами.

У переважній більшості досліджених нами випадків протиправні дії стали можливими за несприятливого симбіозу біологічних особливостей правопорушника, що виражались у наявності порушення психічної діяльності та тривалого в часі впливу навколишнього соціального середовища.

Отримані результати підтверджують і висновки низки дослідників-кримінологів, що кількість повторно вчинених злочинів частіше зустрічається серед чоловіків. Це, у свою чергу, свідчить про підвищену суспільну небезпеку, асоціальну спрямованість їх особистості, стійкість негативних поглядів та звичок.

Висновки. Отже, засуджені із психічними відхиленнями мають такі спільні риси, які вирізняють цю категорію засуджених з-поміж інших, та визначають напрями і характер заходів запобігання вчиненню ними правопорушень:

– для цієї категорії засуджених характерна злочинна спеціалізація на вчиненні злочинів проти власності, злочинів проти життя та здоров'я особи та злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення;

– серед осіб досліджуваної категорії засуджених не поширені злочини, які потребують наявності певної кваліфікації, високого соціального стану, службового становища чи інтелектуальних здібностей;

– більшість засуджених вчинили злочини та порушення вимог режиму відбування покарання одноособово;

– для засуджених за вчинення злочинів проти життя та здоров'я особи характерні наявність порушень психіки у формі ши-

зофренії, афективних відхилень, психопатій, органічних (зокрема симптоматичних) розладів, психічних порушень, викликаних вживанням психоактивних речовин;

– осіб з такими психічними аномаліями, як психопатії, багато серед тих, хто вчинив вбивства, хуліганські дії, розбої та грабежі;

– питома вага 65,4 % злочинів вчинялося цими особами в стані алкогольного сп'яніння, під час сумісного вживання алкогольних напоїв або пов'язані з придбанням наркотичних речовин;

– більша частина засуджених з порушеннями психіки раніше відбували покарання у виді позбавлення волі на строк від 1 до 5 років, тобто за нетяжкі злочини, як правило, майнового характеру, не мають тривалого кримінального досвіду, нейтрально ставляться до підтримання традицій кримінального світу.

Виходячи із вищезазначених ознак, поряд із заходами загального запобігання вчиненню засудженими правопорушень, необхідно окреслити специфіку запобігання вчиненню цієї категорією засуджених правопорушень, до яких належать:

– недопущення проникнення до УВП заборонених предметів, зокрема алкогольних, наркотичних речовин, їх аналогів та прекурсорів (оскільки це прямо впливає на рівень вчинення засудженими із психічними порушеннями ситуативних правопорушень, конфліктів, злочинів насильницького характеру);

– створення сприятливого психологічного мікроклімату в колективах засуджених із психічними відхиленнями, мінімізація стресогенних факторів і забезпечення раннього їх виявлення та усунення;

– поєднання заходів, спрямованих на ресоціалізацію засуджених, із медико-реабілітаційними заходами, своєчасне діагностування та виявлення психічних порушень, періодів їх сезонних загострень та декомпенсацій;

– залучення засуджених із психічними відхиленнями до спеціальних реабілітаційних програм;

– обов'язкове залучення психіатрів до участі у проведенні перевірки за фактом вчинення засудженими з порушенням психіки дисциплінарних проступків з метою урахування психічного стану правопорушника під час визначення необхідних заходів дисциплінарного реагування;

- раннє виявлення та нейтралізація афектогенних факторів, впливу засуджених негативної спрямованості з метою втягнення осіб із психічними відхиленнями у формі слабоумства до проти-правної діяльності;
- застосування до вказаної категорії засуджених індивідуальних форм соціально-психологічної роботи, обумовлене необхідністю застосування специфічних форм впливу, пов'язаних із наявним психічним відхиленням;
- відновлення та зміцнення існуючих соціально корисних зв'язків, залучення рідних і близьких осіб до процесу ресоціалізації засуджених;
- проведення системних заходів виховного, режимного характеру, постійний контроль за їхньою поведінкою та її корекція персоналом УВП.

Список використаних джерел

1. Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України. Звіт лікувально-профілактичної роботи за 2020 рік. URL: https://coz.kvs.gov.ua/?page_id=160 (дата звернення: 20.02.2021).
2. Кубрак Р. М. Особливості організації соціально-виховної роботи в межах установи виконання покарань із засудженими, які мають психічні відхилення. *Право і суспільство*. 2012. № 1. С. 244–249.
3. Пузирьов М. С. Реалізація виправними колоніями принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк: монографія. Київ: Дакор, 2014. 300 с.
4. Жариков Н. М., Котов В. П., Морозов Г. В., Хритинин Д. Ф. Судебная психиатрия: учебник. 5-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма, 2011. 623 с.
5. Антонян Ю. М. Особо опасный преступник. Москва: Проспект, 2014. 312 с.

Kubrak R.,

Ph.D. in Law, First Deputy Head, Head of the Training Directorate, Dnieper Staff Advanced Training Center of the State Criminal and Executive Service of Ukraine, Kamianske, Ukraine
ORCID: 0000-0002-9912-098X

PREVENTION OF OFFENSES BY CONVICTS WITH MENTAL DISORDERS IN PENAL INSTITUTIONS

Particular issues related to the prevention of committing criminal offenses and disciplinary misdemeanors by convicts with mental disorders within the limits of

sanity and limited sanity are highlighted in the article. The analysis of characteristic peculiarities of convicts with mental disorders as a separate complex and specific category is carried out. Some components of criminal-legal and criminal-executive characteristics of convicts with mental disorders are considered, which are the basis for determining the type, nature and intensity of measures to prevent committing offenses by convicts. It has been revealed that this category of convicts is characterized by criminal specialization in crimes against property, crimes against person's life and health and crimes in the field of drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors and other crimes against public health.

The analysis of the main directions of prevention committing criminal offenses and disciplinary misdemeanors by convicts of the specified category is carried out. The main ones are the following: prevention of getting prohibited items into penal institutions; creation of a favorable psychological microclimate in collectives of convicts with mental disorders, minimization of stressors and ensuring their early detection and elimination; combination of measures aimed at re-socialization of convicts with medical and rehabilitation measures; involvement of convicts with mental disorders in special rehabilitation programs; mandatory involvement of psychiatrists in the investigation of disciplinary misdemeanors committed by convicts with mental disorders; application of individual forms of social and psychological work towards the mentioned category of convicts, due to the need to use specific forms of influence associated with the existing mental disorder; restoration and strengthening of existing socially useful ties, involvement of relatives and friends in the process of convicts' re-socialization; carrying out systematic measures of educational, regime nature, constant control over convicts' behavior and its correction by the staff of penal institutions.

Key words: *penal institution, convicts, imprisonment for a definite term, mental disorder, criminal offense, disciplinary misdemeanor.*

References

1. Health Care Center of the State Criminal and Executive Service of Ukraine (2020), *Report of treatment and prevention work*, available at: https://coz.kvs.gov.ua/?page_id=160 (accessed: 20 February 2021).
2. Kubrak, R. M. (2012), "Peculiarities of the organization of social and educational work within a penal institution with convicts who has mental disorders", *Law and Society*, No. 1, pp. 244–249.
3. Puzrov, M. S. (2014), *Implementation of the principle of differentiation and individualization of sentence enforcement in the form of imprisonment for a definite term by correctional colonies*, Dakor, Kyiv.
4. Zharikov, N. M., Kotov, V. P., Morozov, G. V. And Khritinin, D. F. (2011), *Forensic Psychiatry*, Norma, Moscow.
5. Antonian, Yu. M. (2014), *Particularly dangerous criminal*, Prospekt, Moscow.

УДК 343.102:355.012(477)

DOI 10.32755/sjcriminal.2021.01.031

Настюк В. Я.,

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри
адміністративного права та адміністративної діяльності,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна
ORCID: 0000-0003-4977-4181;

Карелін В. В.,

доктор юридичних наук, науковий співробітник
наукового-дослідного відділу проблем педагогіки у військовій сфері
науково-дослідного управління військово-гуманітарних
досліджень науково-дослідного центру,
Військовий інститут Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-6271-2447

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ ТА МАЙБУТНЯ ВІЙСЬКОВА ПОЛІЦІЯ ЯК СУБ'ЄКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У статті розглянуто основні аспекти особливостей розслідувань військово-кримінальних правопорушень Державним бюро розслідувань. Висвітлено, що Державне бюро розслідувань є державним правоохоронним органом, на який покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його компетенції. Визначено специфіку діяльності цього органу. На основі аналізу доведено, що Військова поліція повинна мати повноваження здійснення досудового розслідування у формі дізнання кримінальних проступків, учинених військовослужбовцями, держслужбовцями військових формувань, а за ДБР – залишити повноваження з розслідування військових злочинів та злочинів у воєнній сфері (до останніх належать різноманітні посягання у воєнно-промисловому комплексі); віднести до підслідності ВП окремі склади кримінальних правопорушень, крім ст. 422 КК України, вчинені військовослужбовцями рядового, сержантського й молодшого офіцерського складу та держслужбовцями військових формувань, посади яких належать до категорії «В».

Ключові слова: Державне бюро розслідувань, Військова поліція, Військова служба правопорядку Збройних Сил України, військові кримінальні правопорушення, НАТО, військова кримінальна юстиція.

Постановка проблеми. На всіх етапах розвитку України система розслідування кримінальних правопорушень була одним з

атрибутів забезпечення законності в державі. Серед цього не є винятком і система розслідувань військових кримінальних правопорушень у Збройних Силах України (далі – ЗС України). В умовах військової агресії Російської Федерації щодо України та інтеграції її в НАТО це питання набуває більш значущого характеру. Слід зазначити, що на сьогодні є нагальною потреба у реформуванні такого основного військового правоохоронного органу, як Військова служба правопорядку Збройних Сил України (далі – ВСП ЗС України), яка не відповідає сучасним стандартам НАТО, членом якою Україна планує стати у найближчому майбутньому, в нову Військову поліцію (далі – ВП), яка разом з Державним бюро розслідувань (далі – ДБР) буде здійснювати розслідування військових кримінальних правопорушень. Виходячи із вищезазначеного проведемо огляд діяльності ДБР та ВП, яка буде створена в найближчому майбутньому на базі вже існуючої ВСП ЗС України як основних суб'єктів розслідування військових кримінальних правопорушень.

Аналіз останніх досліджень. Над дослідженням проблем діяльності ДБР свого часу працювали такі вчені, як: Ю. Баулін, В. Боднар, О. Бусол, В. Василевич, В. Глушков, В. Голіна, О. Джужа, О. Житний, А. Закалюк, О. Кальман, В. Козленко, О. Костенко, О. Кулик, О. Литвинов, М. Мельник, А. Савченко, В. Шакур та ін.

Натомість теоретико-правовою основою дослідження проблем діяльності ВП стали праці: П. Богущького, Б. Бабіна, О. Волкова, С. Дячука, О. Зархіна, М. Карпенка, М. Кравчука, А. Куліш, В. Ліпкан, А. Матіоса, О. Медведька, М. Мельника, В. Німченка, С. Полякова, Б. Ринажєвського, С. Стеценка, М. Туркота, М. Хавронюка, В. Шамрая, В. Шевченка, В. Щербатих та ін.

Мета статті. На основі аналізу результатів теоретичних та галузевих досліджень, що стосуються діяльності ДБР та майбутньої ВП як суб'єктів розслідування військових кримінальних правопорушень, аргументувати створення цього органу в Україні.

Виклад основного матеріалу. За часів президентства Віктора Януковича систему військової кримінальної юстиції швидко зруйнували, ліквідувавши у 2010 році військові суди, а в 2012

– військові прокуратури. Тоді був мир і це пройшло майже непомітно для широкого загалу. Сім років в Україні триває війна, а за цей час ефективна система військової кримінальної юстиції так і не створена.

Коли у 2014 році стало гаряче на Сході і в зоні бойових дій виявився правовий вакуум, терміново, в рекордні строки законодавчо відновили військову прокуратуру. Але ще тоді фахівцям було зрозумілим, що це тимчасовий захід і військова прокуратура згідно з прийнятим у 2012 році новим Кримінально-процесуальним кодексом України (далі – КПК України) буде мати право досудового розслідування лише до листопада 2017 року. Тому вже через рік законодавець почав думати, на який же орган слід покласти розслідування військових кримінальних правопорушень, коли цього права буде позбавлено військову прокуратуру.

З урахуванням досвіду війни у 2014–2015 роках стало зрозумілим, що поліція, на яку згідно з КПК України 2012 року планувалось покласти їх розслідування, цього не подужає. І тому цю функцію вирішили покласти на ДБР, закон про яке саме тоді розглядався у Верховній Раді України [1].

Ця функція взагалі не вписувалась у первинну концепцію цього нового органу, призначенням якого було розслідування службових кримінальних правопорушень вищої ланки чиновників, суддів і правоохоронців. Проте розслідування військових кримінальних правопорушень буквально впхали в закон про ДБР перед останнім читанням [1].

Слід зазначити, що ДБР є державним правоохоронним органом, на який покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його компетенції [2].

Тепер лівова частина кримінальних проваджень, розслідуваних ДБР, припадає на військові кримінальні правопорушення. Ця категорія кримінальних правопорушень включає в себе значну кількість статей Кримінального кодексу України (далі КК України) – від самовільного залишення військової служби до недбалого ставлення до військової служби, наслідки якого можуть бути найрізноманітніші. Так, за офіційними даними Генеральної прокуратури України, у 2019 році обліковано 3 616 військових пра-

впорушень, у 2020 році – 4 055, з яких до тяжких злочинів належить 3 546 правопорушень (трохи більше 87 %) [3].

Показником роботи слідчих ДБР перш за все є кількість завершених кримінальних проваджень із направленням обвинувального акта до суду. Так, протягом 2020–2021 років слідчі ДБР направили до суду обвинувальних актів за такими статтями КК України: 28 військовослужбовців за обвинуваченням у порушенні порядку підлеглості (статті 402–405 КК України); 42 військовослужбовці за обвинуваченням у порушенні статутних правил взаємин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості (ст. 406 КК України); 72 військовослужбовці за обвинуваченням у знищенні, пошкодженні або втраті військового майна (статті 411–413 КК України); 38 військовослужбовців за обвинуваченням у викраденні, привласненні, вимаганні військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодінні ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 410 КК України), з яких: 4 військовослужбовці за обвинуваченням у заволодінні зброєю та боєприпасами; 14 військовослужбовців за обвинуваченням у заволодінні шляхом зловживання службовим становищем; 30 військовослужбовців за обвинуваченням у недбалому ставленні до служби (ст. 425 КК України); 22 військовослужбовці за обвинуваченням у порушенні правил водіння або експлуатації машин (ст. 415 КК України); 18 військовослужбовців за обвинуваченням у перевищенні службовою особою влади чи службових повноважень (ст. 426-1 КК України); 15 військовослужбовців за обвинуваченням у порушенні правил поведіння зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 414 КК України) [3].

Слід також зазначити, що на сьогодні існуюча ВСП ЗС України не має права проводити досудове слідство. Саме тому був розроблений проєкт закону про військову поліцію, в якому передбачено можливість надання права на проведення досудового слідства цьому майбутньому органу. За словами міністра оборони Андрія Тарана, нині, якщо загинув військовий, всі «відходять

та чекають на прибуття органів правопорядку, зокрема Міністерства внутрішніх справ, щоб вони саме проводили розслідування, проводили досудове слідство». При цьому втрачається багато часу. Глава Міністерства оборони України зауважив, що це одна з причин, чому імена загиблих захисників суспільство дізнається іноді із затримкою [4].

Проект Закону надасть ВП змогу проводити досудове розслідування кримінальних правопорушень, що значно покращить стан підтримання правопорядку. Плюс вона буде підтримувати правопорядок серед військовослужбовців ЗС України та Державної спеціальної служби транспорту (далі – ДССТ), військовозобов'язаних та резервістів під час проходження ними зборів. Створення ВП сприятиме зменшенню кількості правопорушень (злочинів проти встановленого порядку несення військової служби, втрат військового майна, дорожньо-транспортних пригод за участю військових транспортних засобів та інших), позитивно вплине на бойову готовність ЗС України та ДССТ, підвищить їхню спроможність виконувати визначені завдання, адже ВП за стандартами НАТО, повинна бути повноцінним правоохоронним органом, який матиме весь необхідний інструментарій для боротьби з військовими злочинами та забезпечення правопорядку у військовому відомстві. Створення ВП пропонується здійснити із впровадженням досвіду армій провідних держав Європи та світу. Адже у більшості з них правоохоронні органи з військовим статусом (військова поліція, жандармерія тощо) функціонують у структурі збройних сил [5].

Для забезпечення створення ВП вийшов Указ Президента України від 8 листопада 2019 року № 837/2019 «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави». У підпункті «б» пункту 11 Указу передбачена розробка та внесення на розгляд Верховної Ради України законопроекту щодо утворення в системі Міністерства оборони України ВП як правоохоронного органу [6].

На виконання цього Указу Міністерством оборони України підготовлено проект Закону України «Про Військову поліцію», положеннями якого передбачено створення слідчих підрозділів. Вказаним законом планується внести зміни до статті 216 КПК

України щодо підслідності кримінальних правопорушень слідчим Військової поліції. Проте аналіз запропонованих змін дозволяє зробити висновок про порушення такого принципу законотворчості, як правова визначеність. Зокрема, пропонується викласти пункт 3 частини четвертої статті 216 КПК України в такій редакції: «проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини), крім злочинів, передбачених статтею 422 КК України, та випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності інших органів досудового розслідування» [6].

Крім цього, автори законопроекту вважають за необхідне доповнити статтю 216 КПК України таким змістом: «Слідчі Військової поліції здійснюють досудове розслідування злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), вчинених військовослужбовцями Збройних Сил України та Державної спеціальної служби транспорту, військовозобов'язаними під час проходження навчальних (або перевірочних) та спеціальних зборів і резервістів під час проходження підготовки та зборів у Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту, крім злочинів, вчинених військовослужбовцями, які мають військові звання або обіймають військові посади вищого офіцерського складу, злочинів, передбачених статтею 422 КК України, та правопорушень, вчинених особами, зазначеними в пункті 1 частини четвертої та частині п'ятій цієї статті, розслідування яких віднесено до підслідності інших органів досудового розслідування» [6].

Однак є низка обставин, які змушують законодавців ламати голови. Зокрема, стаття 17 Конституції України чітко визначає, що військові формування, на відміну від поліцейських органів, не можуть бути використані для обмеження прав і свобод людини [7].

Виходить, що права військовослужбовців не можуть обмежуватись іншими військовослужбовцями, а лише особами, які виконують поліцейські функції. Тобто, якщо Військовій поліції хочуть надати слідчі функції, вона не може складатися з військовослужбовців – це мають бути або держслужбовці, або інші фахівці з відповідною підготовкою. А це, багато в чому, підри-

ває саму ідею військового слідчого органу. Хоча приклад Швейцарії показує, що можливий і такий варіант [7].

Сьогодні Військова поліція (Military Police – MP) існує в більшості європейських країн, а також у США, Канаді і навіть у Росії.

Зокрема, Військова поліція США (Military Police – MP) налічує понад 30 тисяч осіб при загальній чисельності американської армії в 1 млн осіб (3 % від чисельності армії). Служба підтримує дисципліну серед військовослужбовців, веде розслідування військових злочинів, а також бере участь у проведенні антитерористичних заходів [7].

Чисельність особового складу Військової поліції (Military Police – MP) у Німеччині становить близько 4,5 тисяч осіб при чисельності армії в 325 тисяч осіб (1,4 % від чисельності армії). Вона охороняє військові об'єкти, органи управління, забезпечує безпеку транспортних перевезень і підтримує дисципліну у військових формуваннях [7].

У Великій Британії чисельність військово-поліцейських підрозділів (Military Police – MP) перевищує 5 тисяч осіб при загальній чисельності армії 195 тисяч осіб (2,5 % від чисельності армії). Там вона має назву Поліція Міноборони і гарантує безпеку військовослужбовців, охорону озброєння, військової техніки і майна на військових об'єктах [8].

Цікаво влаштована Військова поліція (Military Police – MP) Швейцарії. Вона комплектується з поліцейських, які проходять строкову військову службу. Функції в неї ті ж самі, що й у поліції взагалі – вона має право затримати людину на 12 годин, а далі суд має ухвалити рішення щодо подальшого утримання під вартою. Але дисциплінарні стягнення, до яких належить і короткострокове взяття під варту, накладаються командирами військових підрозділів. Але варто зауважити, що у Швейцарії працюють військові суди та військова прокуратура і всі злочини, здійснені військовослужбовцями, підлягають їхній юрисдикції. Також у Швейцарії діє Військовий кодекс [8].

Росія ж під вивіскою Військової поліції використовує свої війська на території інших держав. Зокрема, в Сирії [8].

Висновки. На сьогодні у зв'язку з можливістю створення ВП в Україні слід: ухвалити до КК України зміни, якими перед-

бачити віднесення окремих складів злочинів, передбачених статтями 402, 403, 405, 406, 407, 408, 409 тощо, до кримінальних проступків; визначити за ВП повноваження здійснення досудового розслідування у формі дізнання кримінальних проступків, учинених військовослужбовцями, держслужбовцями військових формувань, а за ДБР – залишити повноваження з розслідування військових злочинів та злочинів у воєнній сфері (до останніх відносяться різноманітні посягання у воєнно-промисловому комплексі); віднести до підслідності ВП окремі склади кримінальних правопорушень, крім ст. 422 КК України, вчинені військовослужбовцями рядового, сержантського й молодшого офіцерського складу та держслужбовцями військових формувань, посади яких належать до категорії «В» [6].

Водночас необхідно передбачити здійснення слідчими ДБР досудового розслідування військових злочинів та злочинів у воєнній сфері, вчинених командирами військових частин, керівниками підприємств, установ та організацій, які віднесені до відання Міністерства оборони України, Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, військовослужбовцями старшого або вищого офіцерського складу, держслужбовцями Збройних Сил України та інших військових формувань, посади яких віднесені до категорії «А» та «Б», а також вчинені військовослужбовцями військових правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Хто розслідуватиме злочини у військах. URL: <https://resonance.ua/khto-rozsliduvatime-zlochiny-u-viyska/> (дата звернення: 25.04.2021).

2. Про Державне бюро розслідувань Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

3. Розслідування ДБР військових злочинів за 2020–2021 роки. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/03/rozsliduvannya-dbr-vijskovykh-zlochyniv-za-2020-2021-roky/> (дата звернення: 25.04.2021).

4. Таран виступає за створення військової поліції. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3195340-taran-vistupae-za-stvorennia-vijskovoï-policii.html> (дата звернення: 25.04.2021).

5. Військова поліція замість ВСП. В чому різниця? URL: <https://www.armyfm.com.ua/vijskova-policiya-zamist-vsp.-v-chomu-riznitsu-/> (дата звернення: 25.04.2021).

6. Модель розмежування підслідності військових злочинів – пропозиції ДБР. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/171579-model-rozmezhuвання-pidslidnosti-viyskovikh-zlochiviv-propozitsiyi-dbr> (дата звернення: 25.04.2021).

7. Military Police (MP) в Україні: Навіщо вона потрібна і чому її досі немає. URL: <https://milnavigator.com.ua/military-police-mp-v-ukraini-navishcho-vona-potribna-i-chomu-ii-dosi-nemaie/> (дата звернення: 25.04.2021).

8. Військова поліція: що це таке та навіщо Україні її створювати. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2814484-vijskova-policia-soce-take-ta-naviso-ukraini-ii-stvoruvati.html> (дата звернення: 25.04.2021).

Nastiuk V.,

Doctor of Sciences (Law), Professor Corresponding Member
of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine,
Honored Worker of Science and Technology of Ukraine,
Head of the Department of Administrative Law and Administrative
Activity of Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-4977-4181;

Karelin V.,

Doctor of Sciences (Law), Academic of the Research Department
of Problems of Pedagogics in Military Sphere of the Research Directorate
of the Military-Humanitarian Research of the Research Center,
Military Institute of Taras Shevchenko
National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-6271-2447

STATE BUREAU OF INVESTIGATIONS AND THE FUTURE MILITARY POLICE AS SUBJECTS OF INVESTIGATION OF MILITARY CRIMINAL OFFENSES

At all stages of Ukraine's development, the system of investigation of criminal offenses was one of the attributes of ensuring the rule of law in the state. Among this, the system of investigations of military criminal offenses in the Armed Forces of Ukraine (hereinafter - the AF of Ukraine) is not an exception. In the context of the Russian Federation's military aggression against Ukraine and its integration into NATO, this issue is becoming more significant. It should be noted that there is an urgent need to reform such a major military law enforcement agency as the Military Law Enforcement Service of the Armed Forces of Ukraine, which does not meet modern NATO standards, the member of which Ukraine plans to become in the nearest future, into a new Military Police that will investigate military criminal

offenses together with the State Bureau of Investigations. Based on the above, we will review the activities of the State Bureau of Investigations and the Military Police, which will be established in the nearest future on the basis of the existing Military Law Enforcement Service of the Armed Forces of Ukraine as the main subjects of investigation of military criminal offenses.

To this date, in connection with the possibility of creating a Military Police in Ukraine we should: adopt amendments to the Criminal Code of Ukraine, which provide for the classification of certain crimes under Articles 402, 403, 405, 406, 407, 408, 409, etc., to criminal offenses; to determine the powers of the Military Police to conduct a pre-trial investigation in the form of investigation of criminal offenses committed by servicemen, civil servants of military formations, and to leave the powers to investigate war crimes and crimes in the military sphere (the latter include various encroachments on the military-industrial complex) for the State Bureau of Investigations; to refer to the jurisdiction of the Military Police certain components of criminal offenses, in addition to Article 422 of the Criminal Code of Ukraine, committed by servicemen, sergeants and junior officers, and civil servants of military formations, whose positions belong to "B" category [6].

At the same time, it is necessary for the investigators of the State Bureau of Investigations to provide the pre-trial investigation of war crimes and crimes in the military sphere committed by the commanders of military units, heads of enterprises, institutions and organizations under the Ministry of Defense of Ukraine, the Armed Forces of Ukraine and other military formations created according to the laws of Ukraine, by servicemen of field and high-ranking military officers, civil servants of the Armed Forces of Ukraine and other military formations, whose positions are classified as "A" and "B" ones, as well as committed by servicemen of military law enforcement agencies.

References

1. Ukraine (2019), *Who will investigate crimes in the military*, available at: <https://resonance.ua/khto-rozsliduvatime-zlochyniv-u-viyska/> (accessed 25 April 2021).
2. Ukraine (2015), "On the State Bureau of Investigations", *Law of Ukraine*, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text> (accessed 25 April 2021).
3. Ukraine (2021), *Investigation of war crimes by the State Bureau of Investigations dated 2020–2021*, available at: <https://armyinform.com.ua/2021/03/rozsliduvannya-dbr-vijskovyhzlochyniv-za-2020-2021-roky/> (accessed 25 April 2021).
4. Ukraine (2021), *Taran advocates the creation of a military police*, available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3195340-taran-vistupae-za-stvorennia-vijskovoi-policii.html> (accessed 25 April 2021).
5. Ukraine (2020), *Military Police instead of the Military Law Enforcement Service of Ukraine. What is the difference?*, available at:

<https://www.armyfm.com.ua/vijskova-policiya-zamist-vsp.-v-chomu-riznicya/> (accessed 25 April 2021).

6. Ukraine (2020), *Model of delimitation of investigation of war crimes – proposals of the State Bureau of Investigations*, available at: <https://sud.ua/ru/news/publication/171579-model-rozmezhuвання-pidslidnosti-viyskovikh-zlochiv-propozitsiyi-dbr> (accessed 25 April 2021).

7. Ukraine (2021), *Military Police (MP) in Ukraine: Why is it necessary and why it is still missing*, available at: <https://milnavigator.com.ua/military-police-mp-v-ukraini-navishcho-vona-potribna-i-chomu-ii-dosi-nemaie/> (accessed 25 April 2021).

8. Ukraine (2019), *Military Police: what is it and why should Ukraine create it*, available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2814484-vijskova-policia-so-ce-take-ta-naviso-ukraini-ii-stvoruvati.html> (accessed 25 April 2021).

УДК 343.2

DOI 10.32755/sjcriminal.2021.01.042

Скаков А. Б.,

доктор юридических наук, профессор,
почетный работник образования Казахстана, профессор кафедры
уголовного права, уголовно-процессуального права и криминалистики,
Казахский национальный университет им. аль-Фараби;
профессор кафедры организации исполнения наказаний,
Костанайская академия МВД Республики Казахстан
имени Ш. Кабылбаева, г. Костанай, Республика Казахстан
ORCID: 0000-0003-4199-5473

НОВЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ В УГОЛОВНУЮ ПОЛИТИКУ, ПРОВОДИМУЮ РЕСПУБЛИКОЙ КАЗАХСТАН

В статье проведен анализ уголовного, уголовно-процессуального и уголовно-исполнительного законодательства Республики Казахстан в сфере видов наказания, их назначения и исполнения. В целях дальнейшего поступательного развития страны поддерживается стратегия дальнейшего сокращения «тюремного населения» путем широкого применения наказаний, альтернативных лишению свободы, развитие системы социальной адаптации и реабилитации лиц, оказавшихся в сфере уголовного судопроизводства. Автором предлагается разработать законопроект, предусматривающий исполнение (отбывание) всех видов уголовных наказаний уголовно-исполнительной (пенитенциарной) системой Республики Казахстан.

Ключевые слова: гуманизация уголовной политики; уголовная, уголовно-процессуальная и уголовно-исполнительная политика; уголовно-исполнительная (пенитенциарная) система; наказания, альтернативные лишению свободы; социальная адаптация и реабилитация лиц, оказавшихся в сфере уголовного судопроизводства.

Постановка проблемы. Одним из основных направлений деятельности любой страны является создание необходимых условий по обеспечению безопасности личности человека, общества и государства, их защита от преступных посягательств. При этом должно соблюдаться гуманное отношение к лицам, преступившим закон. Реализация данных задач осуществляется государством через гуманизацию проводимой им уголовной политики, которая в свою очередь имеет три составных направления: уголовно-правовая, уголовно-процессуальная и уголовно-исполнительная политики. Определить степень эффективности реализуемой уголовной политики возможно и необходимо толь-

ко по результатам всех её составляющих и выработке современных профилактических мер предупреждения преступности.

В период существования СССР деятельность правоохранительных органов определялась по выявлению преступлений, установлению виновных лиц и их осуждению. При этом, чем больше граждан будет осуждено к лишению свободы, тем лучше. Данное абсурдное положение уголовной политики страны основывалось на широком использовании практически бесплатного труда осужденных. В современных условиях рыночных отношений в экономике необходимость в значительной численности осужденных к лишению свободы отпала. Рынку нужны квалифицированные рабочие, способные решать сложные производственные задания в условиях автоматизации и роботизации производства. Еще одним важным аргументом в пользу сокращения численности «тюремного населения» являются значительные финансовые затраты, направляемые правительством Республики Казахстан на содержание осужденных, лишенных свободы, на обеспечение надлежащего исполнения наказания и т. д.

Анализ последних исследований и публикаций. Актуальные проблемы формирования и проведения уголовной политики в целом или отдельных ее элементов рассматривали в своих работах Г. А. Аванесов, Л. В. Багрий-Шахматов, М. И. Бажанов, О. И. Бажанов, Н. А. Беляев, И. Г. Богатырев, А. В. Бриллиантов, В. Н. Брызгалов, В. В. Василевич, Т. А. Денисова, М. Г. Детков, А. Н. Джужа, И. И. Карпец, А. Г. Колб, В. Н. Кудрявцев, М. П. Мелентьев, А. С. Михлин, А. Е. Наташев, А. Л. Ременсон, В. И. Селиверстов, А. Ф. Сизый, В. В. Сташис, Н. А. Стручков, Ф. Р. Сундуков, В. Я. Тацкий, Ю. М. Ткачевский, Б. С. Утевский, П. Л. Фрис, Н. И. Хавронюк, И. В. Шмаров и др.

Формулирование цели. Целью статьи является анализ современных подходов и формирование авторских предложений относительно новых положений в уголовную политику, проводимую Республикой Казахстан.

Изложение основного материала. Согласно теории права уголовная политика состоит из следующих составляющих: уголовно-правовая политика, уголовно-процессуальная политика и уголовно-исполнительная политика. Некоторые ученые выделяют

наряду с вышеперечисленными еще и другие направления деятельности государства в борьбе с преступностью, а именно: криминологическая и криминалистическая политика. На наш взгляд, существование указанных основных направлений деятельности и их отнесение к уголовной политике является дискуссионным и спорным и выходит за рамки проблематики данной статьи. В связи с этим, мы не будем останавливаться на них. Ограничимся лишь уголовно-правовой, уголовно-процессуальной и уголовно-исполнительной политикой государства.

Говоря о формировании новой уголовной политики Республики Казахстан, следует отметить, что обстоятельствами, катализирующими данный процесс, наряду с вышеуказанными, являются коренные изменения, произошедшие в жизни человека, общества и государства, установление капиталистических производственных отношений, утверждение частной собственности на основные средства производства, землю и т. д. В новых социально-экономических условиях в действующее законодательство внесены ряд существенных дополнений и изменений, которые значительно повышают эффективность правового регулирования общественных отношений, складывающихся в процессе борьбы с преступностью. Так, например, с 1 января 2015 года вступили в законную силу Уголовный [1], Уголовно-процессуальный [2] и Уголовно-исполнительный [3] кодексы Республики Казахстан, которые, судя по внесенным в них изменениям, можно считать новыми законами, а не усовершенствованными редакциями старых нормативно-правовых актов. Здесь следует отметить, что при разработке вышеуказанных законопроектов рабочие группы столкнулись с проблемами правового, организационного и управленческого характера, большинство из которых можно было бы решить при выработке единой Концепции уголовной политики страны. Однако, каждая рабочая группа пошла своим путем, при этом согласовывая свои проекты законов с вновь создаваемым Уголовным кодексом. В результате все разработанные Законы не лишены, на наш взгляд, недостатков.

Хотелось бы остановиться на некоторых из них.

Так, говоря об Уголовном кодексе Республики Казахстан, следует отметить следующие недостатки. Во-первых, на наш

взгляд, неправильно введен в действие новый правовой институт – уголовный проступок¹, что нарушило поступательную тенденцию развития уголовной политики страны в сторону её гуманизации. Вместо достижения данной стратегической цели проводимой Казахстаном уголовной политики мы наблюдаем обратный процесс: из категории административных правонарушений они превращаются в уголовные проступки, общественная опасность которых становится значительно выше. То есть почти двадцатилетний труд законодателя, ученых, правоприменителей по декриминализации отдельных преступлений, не имеющих повышенной общественной опасности, оказался напрасным. Такое применение института уголовный проступок, на наш взгляд, приведет к ужесточению национального уголовного законодательства, увеличению численности лиц, привлеченных к уголовной ответственности и другим негативным последствиям, которые не будут способствовать предупреждению преступности, повышению безопасности и оздоровлению общества. По нашему глубокому убеждению, необходимо было бы ранее декриминализованные уголовные правонарушения оставить в сфере действия административного законодательства. В то же время, следовало бы провести дифференциацию составов преступлений, относящихся к тяжким и особо тяжким, переведя некоторые из них в разряд средней тяжести или даже небольшой тяжести. При этом необходимо было бы дальше развивать административное законодательство путем создания Административного и Административно-процессуального кодексов, сохранив в их правовом поле действия правонарушения, которые в новом Уголовном кодексе Республики Казахстан являются уголовными проступками. Подытоживая свою мысль, хотелось бы призвать украинского законодателя изучить негативный казахстанский опыт введения в юридический оборот уголовных проступков.

Другой важной проблемой, не решенной новым Уголовным кодексом Республики Казахстан, является сохранение правовых норм, перешедших из прежнего законодательства. В частности,

---

¹ В советском уголовном законодательстве данного института не было. Уголовный проступок существовал в дореволюционном, царском законодательстве.

в Законе сохранились не только виды наказаний, но и содержится механизм исполнения отдельных из них, которые являются предметом регулирования уголовно-исполнительного законодательства. Здесь мы имеем ввиду правила исполнения ограничения свободы, условного осуждения, ареста и т. д. Неперенесение данных новелл в Уголовно-исполнительный кодекс приведет к тому, что законодатель вновь вернется к данной проблеме. Может быть, следовало бы в настоящем Законе уже решить данный юридический казус. Ведь правовое содержание многих новелл Уголовного кодекса Республики Казахстан раскрывается при их исполнении. Так, согласно ч. 2 ст. 44 Уголовного кодекса при пробационном контроле только по решению суда устанавливаются определенные обязанности осужденных. А если суд не определил круг обязанностей осужденных. Тогда он фактически выпадает из поля действия probation, так как орган, исполняющий наказание в виде ограничения свободы, условное осуждение, условно-досрочное освобождение и т. д., не может сам установить перечень обязанностей. Может быть, следовало бы закрепить право данному органу (службе probation) самому определять круг обязанностей испытуемого осужденного с учетом личности, тяжести совершенного преступления и т. д.

Сказанное позволяет нам внести предложение о переносе правовых институтов, носящих уголовно-процессуальный и уголовно-исполнительный характер, из Уголовного кодекса в Уголовно-процессуальный и Уголовно-исполнительный кодексы. Так, например, из Уголовного в Уголовно-исполнительный кодекс следует перенести системы наказаний, виды исправительных учреждений, исполнение наказаний, альтернативных лишению свободы (штраф, общественные работы и т. д.), институт условного осуждения, институт условно-досрочного освобождения. При реализации данного предложения мы получим следующее: устраним коллизии между указанными законодательствами; значительно сократим количество бланкетных норм; повысим эффективность уголовного законодательства путем освобождения от правовой регламентации несвойственной ему функции для исполнения основной – квалификации преступлений.

Третьей проблемой, которую законодателью следует решить, является материальное обеспечение исполнения отдельных видов наказания. Например, до настоящего времени не определен механизм исполнения ареста. Где будет исполняться данный вид наказания? Имеются ли финансовые средства для его исполнения? Предложение по исполнению ареста в следственных изоляторах, изоляторах, так называемых приемниках, физически невозможно. Возникает уместный вопрос: а зачем в перечень видов наказания включать арест, ограничение свободы, исправительные работы и т. д., исполнение которых невозможно в силу отсутствия финансирования. Более того, исполнение отдельных видов наказаний практически одинаково (ограничение свободы и исправительные работы. – А. С.), что наводит на мысли о нецелесообразности их внедрения в законодательство. Может быть, следует учесть опыт Германии в данном вопросе и оставить только три вида наказания: штраф, привлечение к общественным работам и лишение свободы.

Что же касается отмены смертной казни, то здесь не все так однозначно. По нашему глубокому убеждению, отмена смертной казни в условиях жесточайшего экономического кризиса, безработицы, пандемии и т. д. – преждевременна. Только смертная казнь как исключительная мера наказания обладает наиболее эффективным потенциалом по предупреждению преступлений. Страх быть казненным сдерживает преступников от совершения тяжких и особо тяжких преступлений.

В уголовном законодательстве, кроме вышеперечисленных, содержатся правовые институты, требующие своего реформирования. Здесь имеется ввиду рецидив преступлений, пределы необходимой обороны, педофилия, коррупция и т. д. Так, по нашему глубокому убеждению, рецидив преступлений должен учитываться не при назначении судом наказания, а при его исполнении. Рецидив необходимо рассматривать как брак в воспитательной и иной работе пенитенциарных учреждений и иных правоохранительных органов, осуществляющих процесс ресоциализации правонарушителей.

Рассматривая педофилию как реальную угрозу здоровью народа, следует предусмотреть уголовную ответственность винов-

ного в виде смертной казни. Химическая кастрация и длительные сроки лишения свободы не обеспечат эффективную безопасность детей от преступлений сексуального характера. Тем более, что педофилы, согласно научным исследованиям, сами в раннем возрасте были объектами посягательств. Зло порождает зло.

Еще одним правовым институтом, не отвечающим современным вызовам и угрозам для человека, общества и государства, является институт «пределы необходимой обороны». По нашему глубокому убеждению, он изжил себя и не соответствует капиталистическим социальным отношениям, так как препятствует личности оказывать активное сопротивление преступным посягательствам. Ликвидировав данный институт, государство обеспечит право гражданина и человека на защиту своей и других лиц жизни, здоровья, собственности и т. д. от уголовных правонарушений. При этом «необходимая оборона», как гуманный институт, должен быть сохранен.

Далее. Говоря об Уголовно-процессуальном кодексе, следует отметить, что не решена проблема реализации принципа состязательности в уголовном судопроизводстве. Стороны в процессе не имеют равного статуса, что на практике приводит к принятию судом несправедливого решения. Судом детально не изучаются все обстоятельства дела. Нами предлагается расширить правовой статус адвокатов путем наделения их правом установления, фиксации и изъятия доказательств, подтверждающих невиновность подсудимого. При этом следует сохранить право адвоката представлять эти доказательства на любой стадии судопроизводства, в том числе в судебном разбирательстве.

В целях оказания помощи стороне защиты следует ускорить принятие Закона Республики Казахстан «О частном детективе». При этом следует предоставить данному институту право проведения оперативно-розыскных мероприятий. Кроме того, принятие данного закона обеспечит трудоустройство бывших работников правоохранительных органов, вышедших на пенсию.

Кроме того, необходимо рассмотреть вопрос лишения прокуратуры функции высшего надзора, которая сохранилась у неё со времен существования абсолютной монархии. В настоящее время прокуратура Казахстана входит в систему правоохранительных

органов, может осуществлять следствие. Данные функции не совместимы с высшим надзором. В демократической стране, каковым является Казахстан, не может быть, чтобы один исполнительный орган стоял по правовому статусу выше других. Кстати, лишение прокуратуры высшего надзора обеспечит реализацию принципа состязательности в уголовном судопроизводстве.

Останавливаясь на Уголовно-исполнительном кодексе Республики Казахстан, следует отметить, что данный Закон также, на наш взгляд, не лишен недостатков. В частности, будут существовать проблемы при проведении пробационного контроля в отношении лиц, осужденных к ограничению свободы, условно осужденных и условно-досрочно освобожденных. Это связано с тем, что только суд наделен полномочиями устанавливать перечень обязанностей для испытуемого лица. На наш взгляд, было бы правильным наделить орган, исполняющий пробацию (служба пробации), полномочиями самостоятельно определять круг обязанностей для испытуемых в зависимости от тяжести совершенного преступления, личности осужденного и иным критериев, характеризующих его. Суд же должен только назначить определенный вид наказания.

В Уголовно-исполнительном кодексе Казахстана проведена детализация механизма реализации прогрессивной системы исполнения лишения свободы. В ранее действовавшем Уголовно-исполнительном кодексе 1997 года практически все элементы прогрессивной системы присутствуют: изменение условий содержания в пределах одного исправительного учреждения (строгие, обычные, облегченные и льготные условия содержания); изменение вида учреждения; замена вида наказания и условно-досрочное освобождение. Однако, правовой механизм их реализации отсутствовал. Новый Закон, в целом, устранил пробелы в широком применении прогрессивной системы поэтапного содержания осужденных. В перспективе, на наш взгляд, будет возможно распространить данный институт и на исполнение наказаний, альтернативных лишению свободы (штраф, общественные работы, исправительные работы и т. д.).

Следует отметить, что уголовное и уголовно-исполнительное законодательства стран СНГ содержит практически те же

проблемы, что указанные Законы Республики Казахстан. И это не удивительно. Ранее наши страны были в составе единого государства – СССР. В настоящее время законодательство, в частности – уголовно-исполнительное, формируется на основе Модельного уголовно-исполнительного кодекса стран СНГ с внесением отдельных изменений, связанных с финансовыми возможностями республик.

Здесь уместно отметить, что эффективное применение наказаний, альтернативных лишению свободы, в отношении лиц, совершивших преступления небольшой и средней тяжести, должно обеспечивать защиту общества от преступника, снижение уровня криминализации общества, разобщение преступного сообщества, снижение численности лиц, содержащихся в учреждениях уголовно-исполнительной (пенитенциарной) системы.

Также существует ряд проблем экономического, организационного и правового характера как в сфере назначения, так и в сфере исполнения уголовного наказания в виде принудительных работ, без разрешения которых нормальное функционирование данного института не представляется возможным.

Выводы. Таким образом, вышеизложенное позволяет нам сделать ряд выводов:

1) в настоящее время одним из важнейших направлений уголовной политики, проводимой Республикой Казахстан, является широкое внедрение уголовных наказаний, альтернативных лишению свободы;

2) для совершенствования уголовно-исполнительного законодательства Республики Казахстан предлагается разработать новый законопроект – «Об исполнении наказаний и службе пробации». В одном законопроекте должны быть регламентированы виды наказаний (от штрафа до лишения свободы и смертной казни), виды учреждений и органов, исполняющие наказания, входящих в уголовно-исполнительную (пенитенциарную) систему, порядок исполнения (отбывания) всех видов уголовного наказания, а также социальная адаптация и реабилитация лиц, оказавшихся в сфере уголовного судопроизводства, и т. д.

Предлагается также новое название законопроекта – „Закон Республики Казахстан «Об исполнении наказаний и службе

пробации»». Предлагаемое нами название проекта Уголовно-исполнительного кодекса наиболее полно раскрывает правовую сущность нового нормативно-правового акта.

Реализация указанных в Уголовно-исполнительном кодексе Республики Казахстан новелл настоятельно требует создания самостоятельного государственного органа – Агентства исполнения наказаний и службы пробации.

Список использованных источников

1. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 30.12.2020 г.). URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575252 (дата обращения: 15.04.2021).

2. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года № 231-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 02.01.2021 г.). URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575852 (дата обращения: 15.04.2021).

3. Уголовно-исполнительный кодекс Республики Казахстан от 5 июля 2014 года № 234-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 20.01.2021 г.). URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31577723 (дата обращения: 15.04.2021).

Skakov A.,

Doctor of Sciences (Law), Professor, Honorary Worker of Education of Kazakhstan, Professor of the Department of Criminal Law, Criminally-Remedial Law and Criminalistics, Al-Farabi Kazakh National University;
Professor of the Department of Organization for the Execution of Punishments, Kostanay Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabyldaev
ORCID: 0000-0003-4199-5473

NEW PROVISIONS IMPLEMENTED IN CRIMINAL POLICY PURSUED BY THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

The article is devoted to modern approaches and the formation of author's proposals regarding new provisions implemented in the criminal policy pursued by the Republic of Kazakhstan. It is noted that the criminal policy has three components: criminal, criminally-remedial and penal policies. It is possible and necessary to determine the degree of effectiveness of the implemented criminal policy only on the basis of the results of all its components and the development of modern preventive measures in order to prevent crime.

The analysis of the criminal, criminally-remedial and penal legislation of the Republic of Kazakhstan in the field of types of punishment, their appointment and

execution is carried out. In order to maintain further progressive development of the country, the strategy of further reduction of the «prison population» with the help of widespread use of punishments alternative to imprisonment, the development of a system of social adaptation and rehabilitation of persons caught in the sphere of criminal proceedings, is supported.

In order to improve the penal legislation of the Republic of Kazakhstan, it is proposed to develop a new draft of a bill «On the Execution of Sentences and the Probation Service». One bill should regulate the types of punishments (from fines to imprisonment and the death penalty), the types of penal bodies and institutions included in the penal (penitentiary) system, the procedure of executing (serving) all types of criminal punishment, as well as social adaptation and rehabilitation of persons who find themselves in the field of criminal proceedings, etc.

A new title of the draft of a bill is also proposed. It is «The Law of the Republic of Kazakhstan «On the Execution of Sentences and the Probation Service»». The title of the draft of the Criminal Penal Code proposed by us most fully reveals the legal essence of the new normative legal act.

The implementation of the new laws specified in the Criminal Penal Code of the Republic of Kazakhstan urgently requires to create an independent state body - the Agency for the Execution of Punishments and the Probation Service.

Key words: *humanization of criminal policy; criminal, criminally-remedial and penal policy; penal (penitentiary) system; punishments alternative to imprisonment; social adaptation and rehabilitation of persons who find themselves in the field of criminal proceedings.*

References

1. The Republic of Kazakhstan (2014), *Criminal Code of the Republic of Kazakhstan*: Law of the Republic of Kazakhstan, available at: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575252 (accessed April 15, 2021).
2. The Republic of Kazakhstan (2014), *Code of Criminal Procedure of the Republic of Kazakhstan*: Law of the Republic of Kazakhstan, available at: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575852 (accessed April 15, 2021).
3. The Republic of Kazakhstan (2014), *Criminal Penal Code of the Republic of Kazakhstan*: Law of the Republic of Kazakhstan, available at: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31577723 (accessed April 15, 2021).

II. ЗАСТОСУВАННЯ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

УДК 343.81

DOI 10.32755/sjcriminal.2021.01.053

Мельниченко І. П.,

аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-7080-2012;

Пармінський В. В.,

старший викладач кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0001-5314-7848;

Пеховський А. Ю.,

кандидат юридичних наук, старший офіцер відділу
правового забезпечення юридичного управління,
Головне управління майна та ресурсів, м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-5562-4289

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАСТОСУВАННЯ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ

У статті надано правовий аналіз законопроектів, що спрямовані на вдосконалення механізму застосування довічного позбавлення волі в Україні, а саме: «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини» № 4048 та «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини» № 4049. Проаналізовано правові позиції Комітету з питань інтеграції України з Європейським Союзом, Головного науково-експертного управління Верховної Ради України, експертну оцінку Ради Європи та надано власну оцінку зазначеним законопроектам.

Ключові слова: законопроект 4048, законопроект 4049, довічне позбавлення волі, умовно-дострокове звільнення, європейські стандарти, імплементація.

Постановка проблеми. Міжнародні зобов'язання України та орієнтування державної політики на імплементацію прогресивних європейських стандартів у сфері виконання та відбування пока-

рань вимагають удосконалення нормативного регулювання окремих інститутів кримінального права, зокрема і покарання у виді довічного позбавлення волі. Необхідність приведення кримінального та кримінально-виконавчого законодавства до міжнародних стандартів була обумовлена тим, що на сьогодні недостатньо врегульовано порядок відбування покарання у виді довічного позбавлення волі.

Підтверджувальними фактами вищезазначеного є: рішення Європейського суду з прав людини («Петухов проти України № 2» [1]); звіти Європейського комітету з питань запобігання катуванням (далі – ЄКЗК) [2]; рішення Верховного Суду України [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Удосконалення механізму застосування довічного позбавлення волі в Україні в аспекті аналізу законопроектної діяльності висвітлювались у працях К. А. Автухова [4], В. С. Журавського [5], Н. В. Коломієць [6], Л. О. Мостепанюк [7] та ін.

Незважаючи на наявні розробки з окресленої проблематики, наукові дослідження в цьому напрямі будуть актуальними до ухвалення Верховною Радою України закону, який забезпечить відповідність механізму застосування довічного позбавлення волі міжнародно-правовим стандартам. Зазначене обумовлює необхідність правового аналізу нових законопроектів та надання пропозицій науковим середовищем, що робить актуальними подальші наукові дослідження.

Формування мети. Мета статті полягає у правовому аналізі правових позицій: Комітету з питань інтеграції України з Європейським Союзом, Головного науково-експертного управління Верховної Ради України, експертної оцінки Ради Європи та надання власної оцінки законопроектів для вдосконалення механізму застосування довічного позбавлення волі в Україні.

Виклад основного матеріалу. Починаючи аналіз відповідної законопроектної діяльності, варто звернути увагу, що на сайті Верховної Ради України розміщено законопроекти, а саме: «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини» № 4048 [8] (далі – законопроект 4048) та «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального

кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини» № 4049 [9]. На думку законотворців, вони мають погодити покарання у виді довічного позбавлення волі з міжнародними стандартами.

Законопроекти пропонують дворівневий механізм звільнення від покарання у виді довічного позбавлення волі і складаються з двох обов'язкових для засудженого етапів.

Перший етап – це заміна довічного позбавлення волі на позбавлення волі на певний строк за правилами нової редакції ст. 82 Кримінального кодексу (далі – КК) України.

1. Заміна покарання у виді довічного позбавлення волі на позбавлення волі на певний строк можлива за наявності таких підстав:

а) фактичного відбуття засудженим не менше десяти років покарання у виді довічного позбавлення волі;

б) складання засудженим особистого плану реінтеграції в суспільство.

Заміна покарання у виді довічного позбавлення на позбавлення волі на певний строк здійснюється за рішенням суду:

а) у такому випадку покарання у виді довічного позбавлення волі може бути замінено на покарання у виді позбавлення волі строком від п'ятнадцяти до двадцяти років, при цьому обчислення строку нового покарання починається з дня заміни покарання більш м'яким;

б) у випадку відмови у задоволенні клопотання про таку заміну повторне клопотання з цього ж питання може бути подано не раніше як через один рік з дня винесення постанови про відмову.

До осіб, яким довічне позбавлення волі замінено більш м'яким покаранням, застосовується умовно-дострокове звільнення та заміна покарання або його невідбутої частини більш м'яким. Частина строку покарання, яку необхідно відбутися, визначається, виходячи з розміру нового покарання.

Якщо довічно засуджений, відбуваючи більш м'яке покарання, вчинить новий злочин, суд до покарання за знову вчинений злочин приєднує невідбуту частину більш м'якого покарання за правилами, передбаченими ст. 71 і 72 КК України.

Другий етап – це умовно-дострокове звільнення від відбування покарання у виді позбавлення волі, яке призначено засудженому у порядку заміни довічного позбавлення волі на більш м'яке покарання (позбавлення волі) за правилами нової редакції ст. 81 КК України.

Умовно-дострокове звільнення від покарання у виді позбавлення волі на певний строк, яке призначено внаслідок заміни довічного позбавлення волі більш м'яким покаранням, можливе за наявності таких підстав:

а) відбуття засудженим не менше 3/4 строку покарання, яке призначено судом у порядку заміни довічного позбавлення волі більш м'яким покаранням;

б) складання засудженим звіту про виконання особистого плану реінтеграції в суспільство під час відбування більш м'якого покарання з аналізом причин успішності або неуспішності запланованих заходів;

в) за засудженими до довічного позбавлення волі, які звільняються законопроектом, передбачено здійснення адміністративного нагляду до погашення судимості.

Умовно-дострокове звільнення від позбавлення волі на певний строк, призначеного в порядку заміни довічного позбавлення волі більш м'яким покаранням, здійснюється за рішенням суду.

У разі відмови суду щодо умовно-дострокового звільнення від відбування покарання у виді довічного позбавлення волі повторне клопотання з цього ж питання може бути подано не раніше, як через рік з дня винесення постанови про відмову.

Якщо ж звільнена особа протягом невідбутої частини покарання вчиняє новий злочин, суд призначає їй покарання за правилами, передбаченими ст. 71 і 72 КК України.

У висновку до законопроектів 4048 та 4049 Комітет з питань інтеграції України з Європейським Союзом висловив власну правову позицію щодо їх відповідності рішенню ЄСПЛ у справі «Петухов проти України № 2».

Щодо ст. 81 та 82 КК України Комітет з питань інтеграції зазначив, що запропоновані у редакції законопроекту зміни передбачають запровадження можливості особам, які відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі, замінити зазначе-

не покарання більш м'яким, що не суперечать п. 168 рішення ЄСПЛ у справі «Петухов проти України (№ 2)», в якому зазначається, що: «...Конвенція не забороняє застосування покарання у виді довічного позбавлення волі до осіб, яких було визнано винними у вчиненні особливо тяжких злочинів, наприклад, умисному вбивстві. Однак для того, щоб таке покарання відповідало вимогам ст. 3 Конвенції, воно має бути де-юре та де-факто таким, яке може бути скороченим, що означає як наявність у засудженого перспективи на звільнення, так і можливість перегляду».

Комітет зазначив, що в змісті ст. 154 Кримінально-виконавчого кодексу (далі – КВК) України у редакції законопроекту 4048 передбачено безпосередню можливість дострокового звільнення від відбування покарання осіб, засуджених до довічного позбавлення волі. Також стаття доповнюється новою частиною, в якій визначаються особливості та алгоритм дій засуджених до довічного позбавлення волі в частині заміни невідбутої частини покарання більш м'яким. Згаданий алгоритм дій є «особистим планом реінтеграції в суспільство». Такий план має містити заходи, реалізація яких у період відбування більш м'якого покарання у виді позбавлення волі на певний строк дозволить особі усунути чинники, які можуть негативно впливати на утримання від вчинення повторного злочину, та докази, які свідчать про обґрунтованість перспективи реінтеграції засудженої особи у суспільство після звільнення». На думку Комітету, такі положення відповідають п. 81, 107 рішення ЄСПЛ у справі «Петухов проти України (№ 2)», у п. 107 якого наголошується, що: «...КЗК знову закликає органи влади України внести зміни до законодавства з метою забезпечення доступу до умовного (дострокового) звільнення для всіх засуджених до довічного позбавлення волі після аналізу загрози, яку вони становлять для суспільства, на підставі індивідуальної оцінки ризику» [10].

Однак у висновку Головного науково-експертного управління Верховної Ради України щодо законопроекту 4048 зазначається, що наведені у ч. 11 ст. 154 КВК України (у редакції проекту) приписи щодо необхідності подання відповідною особою плану реінтеграції в суспільство, в якому мають бути відображені заходи, реалізація яких дозволить такій особі «усунути чинники,

які можуть негативно впливати на утримання від вчинення повторного злочину, та докази, які свідчать про обґрунтованість перспективи реінтеграції засудженої особи в суспільство після звільнення», є занадто громіздкими та незрозумілими для пересічного громадянина [11].

У контексті досліджуваної нами проблематики доцільно врахувати експертну оцінку законопроектів 4048, 4049, яка надана міжнародним консультантом Ради Європи Георгієм Тугуші.

Фахівець зазначив, що стосується ч. 5, 6 ст. 82 КК України в редакції законопроекту 4049, яка стосується заміни покарання або невідбутої частини покарання більш м'яким та надання можливості особі, засудженій до довічного позбавлення волі, звернутися в суд з клопотанням про заміну покарання у виді довічного позбавлення волі на покарання у виді позбавлення волі на певний строк, слід розглядати як крок у правильному напрямі. Однак, на думку експерта, заміна покарання у виді довічного позбавлення волі більш м'яким покаранням не повинна бути передумовою для розгляду питання про застосування умовно-дострокового звільнення до довічно засуджених. Хоча розробники законопроекту прагнуть надати засудженим до довічного позбавлення волі можливість звертатись із клопотанням про умовно-дострокове звільнення, вони вводять певні умови, які потенційно послаблюють доступність цього механізму [12, с. 12].

На думку експерта, запропонований дворівневий механізм забезпечує додаткові гарантії та зменшує перспективу реалістичного дострокового звільнення особи, засудженої до довічного позбавлення волі, водночас він відкриває шлях до правової невизначеності та не відповідає практиці більшості держав-учасників Ради Європи. Вирішення зазначеної проблеми, на переконання міжнародного експерта, полягає в тому, що органам державної влади засудженим до довічного позбавлення волі необхідно надати безпосередню можливість звертатись з клопотанням про умовно-дострокове звільнення. Зрозуміло, що заміна покарання у виді довічного позбавлення волі покаранням на певний строк повинна залишатися можливим варіантом [12, с. 13].

У підсумку міжнародний консультант Ради Європи рекомендував під час ухвалення змін до законодавства змістовно перег-

лянути підхід до поводження із засудженими до довічного позбавлення волі, і надати їм щонайменше такі права і можливості:

- надати право подавати клопотання про умовно-дострокове звільнення безпосередньо до відповідного органу (суду, колегії з питань умовно-дострокового звільнення, спеціальної комісії тощо) після відбуття певної частини строку покарання, але не більше 25 років;

- право звернутися до суду з клопотанням про заміну покарання у виді довічного позбавлення волі більш м'яким (покаранням у виді позбавлення волі на певний строк) після фактичного відбування певного строку покарання;

- можливість встановлення меншого мінімального строку, ніж 25 років, для виникнення права в засуджених до довічного позбавлення волі, подавати клопотання про умовно-дострокове звільнення;

- надати можливість оскаржити рішення, яке прийняте адміністративним органом або судом за результатами розгляду їх клопотання про умовно-дострокове звільнення та клопотання про заміну покарання більш м'яким до вищої інстанції як у порядку адміністративного оскарження, так і в судовому порядку;

- особам, засудженим до довічного позбавлення волі, мають бути надані законодавством та на практиці всі можливості для реабілітації та підготовки до звільнення. Для них, як і для інших засуджених, повинен бути забезпечений належний режим відбування покарання, заходи та спеціальні програми, які відповідатимуть їх потребам;

- у разі необхідності особам, засудженим до довічного позбавлення волі, має безперешкодно надаватись безоплатна правова допомога для підготовки необхідних документів і захисту їх інтересів у суді під час розгляду питання про умовно-дострокове звільнення або заміну покарання більш м'яким [12, с. 15].

Отже, надані міжнародним консультантом Ради Європи практичні рекомендації щодо вдосконалення законопроектів 4048, 4049 в частині застосування умовно-дострокового звільнення в перспективі можуть сприяти запобіганню виникнення проблемних питань в окресленому напрямі.

Ураховуючи вищевикладений аналіз правових позицій, надамо власну оцінку законопроектам, що спрямовані на вдосконалення механізму застосування довічного позбавлення волі в Україні. Отже, на нашу думку, прогресивними положеннями відповідних законопроектів є:

– складання засудженим особистого плану реінтеграції в суспільство. Так, відповідно до нової редакції ст. 154 КВК України:

1) засуджені до довічного позбавлення волі разом з клопотанням про заміну цього покарання на більш м'яке повинні подати до суду особистий план реінтеграції в суспільство, який повинен містити:

а) заходи, реалізація яких у період відбування більш м'якого покарання у виді позбавлення волі на певний строк дозволить особі усунути чинники, які можуть негативно впливати на утримання від вчинення повторного злочину;

б) докази, які свідчать про обґрунтованість перспективи реінтеграції засудженого в суспільство після звільнення;

2) засуджені, яким покарання у виді позбавлення волі на певний строк було призначене в порядку заміни більш м'яким покаранням довічного позбавлення волі, разом з клопотанням про застосування умовно-дострокового звільнення, повинні подати до суду звіт про виконання особистого плану реінтеграції в суспільство під час відбування більш м'якого покарання, з аналізом причин успішності або неуспішності запланованих заходів [8].

Необхідно зазначити, що міжнародні стандарти вимагають складання такого плану на початку відбування покарання для потенційної можливості звільнення (п. 11) [13], а українське в перспективі – у процесі відбування покарання для визначення готовності засудженого до звільнення. Очевидно, перший підхід є логічнішим, оскільки з самого початку відбування покарання стимулює особу до звільнення;

– строкове обмеження на подання повторного клопотання про заміну довічного позбавлення волі позбавленням волі на певний строк чи клопотання про умовно-дострокове звільнення, що відповідає міжнародно-правовим стандартам. Зокрема, в п. 44 у справі «Петухов проти України № 2» встановлено стандарт, що для засуджених повинно бути передбачено періодичні перегляди і піс-

ля відбуття двадцятип'ятирічного строку позбавлення волі, що обумовлено необхідністю більш тривалішого перебування в установі виконання покарання для того, щоб досягти реабілітації [1].

Проте передбачений законопроектами механізм звільнення від довічного позбавлення волі містить і низку суттєвих недоліків. Ними, на нашу думку, є:

– не виправдано короткий мінімальний строк покарання, який потрібно відбутися засудженому для остаточного звільнення від довічного позбавлення волі. Пригадаймо, для заміни довічного позбавлення волі на більш м'яке покарання потрібно відбутися не менше 10 років позбавлення волі; така заміна можлива від 15 до 20 років (законопроект 4048); для умовно-дострокового звільнення засудженому потрібно відбутися не менш 3/4 нового призначеного покарання (тобто близько 11 років). Таким чином, загальний строк покарання, який потрібно відбутися для звільнення довічно засудженому, становить близько 21 року. Однак загальний строк покарання, який необхідно відбутися, аби мати перспективу остаточного звільнення, на нашу думку, потребує перегляду. Особа, засуджена до довічного позбавлення волі, має перебувати під «загрозою» відбуття строку покарання, який перевищує загальний максимальний строк покарання у виді позбавлення волі – 25 років, адже це відповідає тяжкості вчиненого нею злочину. Тому, на нашу думку, строк відбування покарання у виді довічного позбавлення волі, який дає право на заміну цього покарання, доцільно збільшити з 10 до 15 років. Таким чином, реальний строк позбавлення волі, який доведеться відбутися довічно засудженому для звільнення, становитиме близько 26 років, що є наближеним до верхньої межі строку покарання у виді позбавлення волі. У цьому аспекті також є необґрунтованим скорочення відбування строку позбавлення волі для застосування помилування до довічно засуджених до десяти років, що запропоновано законопроектом 4049;

– відсутність визначення оцінки ризику є необґрунтованим, оскільки це є необхідним елементом під час планування відбування покарання осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, про що зазначається в міжнародних стандартах щодо поводження із засудженими. У п. 107 звіту ЄКЗК за результатами

візиту до України у 2017 р. наголошується, що: «СКЗК знову закликає органи влади України внести зміни до законодавства з метою забезпечення доступу до умовного-дострокового звільнення для всіх засуджених до довічного позбавлення волі після аналізу небезпеки, яку вони становлять для суспільства, на підставі індивідуальної оцінки ризику» [2];

– відсутність у законопроектах 4048, 4049 норм, які передбачають участь пробації під час процедури заміни довічного позбавлення волі на більш м'яке покарання та умовно-дострокового звільнення в аспекті визначення оцінки ризиків, складання плану реінтеграції та контролю за дотриманням накладених судом обов'язків.

На нашу думку, автори законопроектів повинні розробити критерії для визначення ризику повторного вчинення злочину (наявність попередніх судимостей; кількість дисциплінарних стягнень та заохочень, застосованих до засудженого; наявність скарг з боку співкамерників тощо). Очевидно, перелік таких критеріїв не має бути вичерпним. І, можливо, їх навіть недоцільно вказувати у законі, обмежившись натомість підзаконними актами чи методичними рекомендаціями. Однак розробленими і прописаними ці критерії мають бути.

Також необхідно зазначити, що передбачене в законопроекті 4048 здійснення адміністративного нагляду органами поліції за особами, умовно-достроково звільненими від відбування довічного позбавлення волі, не відповідає міжнародному досвіду, оскільки в правилі 87 Мінімальних стандартних правил поводження з ув'язненими (Правила Мандели 2015 р.) зазначається, що бажано, щоб перед закінченням строку відбування покарання вживалися заходи з поступового повернення засудженого до життя в суспільстві. Зазначеної мети можна досягти, враховуючи особливості кожного засудженого, застосовуючи спеціальний режим в установі виконання покарань, або звільняючи його на іспитовий строк, протягом якого вони залишаються під наглядом, за умови, що функції нагляду покладені не на поліцейську владу, і поєднуються з ефективною соціальною допомогою [14].

Тому покладення функцій на уповноважений орган для нагляду за особами, звільненими від відбування довічного позбав-

лення волі, має виражатися в ефективному впливі на процес інтеграції засудженого у суспільство та запобігання вчиненню повторного кримінального правопорушення. На нашу думку, ефективнішим у плані забезпечення інтеграції в суспільство є нагляд, який би виконувався органом пробації:

– відсутність чіткого змістового наповнення плану реінтеграції. Передбачається, що план реінтеграції повинен містити заходи, реалізація яких у період відбування більш м'якого покарання у виді позбавлення волі на певний строк дозволить особі усунути чинники, які можуть негативно впливати на утримання від вчинення повторного кримінального правопорушення, та докази, які свідчать про обґрунтованість перспективи реінтеграції засудженого у суспільство після звільнення. Такі формулювання є доволі загальними і не встановлюють для засудженого передбачуваного переліку того, що йому потрібно продемонструвати, аби отримати шанс на заміну довічного позбавлення волі. Знову ж таки на законодавчому або інших рівнях доцільно розробити приблизний перелік того, що мають містити індивідуальні плани відбування покарання, і зокрема, план реінтеграції в суспільство та план після звільнення (план щодо освіти із зазначенням спеціальності, яку засуджений планує здобути; план щодо трудової діяльності з вказівкою на професії, в рамках яких засуджений планує працювати; бажання підтримувати стосунки з рідними, яке може виявлятися у зазначенні майбутнього місця проживання спільно з сім'єю тощо);

– надання висновків адміністрації установи виконання покарань щодо підготовки засудженого до звільнення. Так, законопроекти передбачають, що адміністрація установи виконання покарань повинна брати участь у розробці частини особистого плану реінтеграції засудженого в суспільство, яка має бути реалізована під час відбування більш м'якого покарання, а також подати до суду свій висновок з аналізом обґрунтованості розробленого плану для підготовки засудженого до звільнення. На нашу думку, вказану норму доцільно модифікувати, запровадивши нагляд за співпрацею засуджених та адміністрації установ виконання покарань у розробці плану реінтеграції з боку органів пробації, а положення щодо оцінки розробленого плану – ви-

ключити взагалі, надавши таке повноваження суду під час розгляду клопотання про заміну довічного позбавлення волі на позбавлення волі на певний строк.

Зазначені недоліки, хоча і суттєві, проте однозначно піддаються виправленню. За умов їх врахування в подальшій нормотворчій діяльності, поступовий жорсткий механізм звільнення від позбавлення волі цілком відповідатиме міжнародним стандартам щодо цього виду покарання та, водночас, не призведе до негативної реакції суспільства.

Висновки. За результатами проведеного аналізу законопроектів 4048, 4049, з метою вдосконалення механізму застосування довічного позбавлення волі в Україні, пропонується внести такі зміни та доповнення в національне законодавство:

– абз. 1, ч. 1, ст. 13 КВК України доповнити реченням такого змісту: «...та які умовно-достроково звільнені від відбування довічного позбавлення волі»;

– абз. 4 ч. 1 ст. 13 КВК України доповнити словами такого змісту: «..., а також засуджених осіб до довічного позбавлення волі, які умовно-достроково звільняються від відбування покарання; подання до суду висновку щодо ризику вчинення повторних злочинів стосовно осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, які підпадають під дію статей 81 та 82 цього Кодексу, та звернулись до суду з клопотанням про розгляд питання щодо умовно-дострокового звільнення або заміни покарання або його невідбутої частини більш м'яким;

– ч. 1 ст. 81 КК України після слів «позбавлення волі» доповнити словами «на певний строк та довічного позбавлення волі»;

– ст. 81 КК України доповнити ч. 3 такого змісту: «3. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання у виді довічного позбавлення волі застосовується за умови, що засуджений виконав індивідуальний план відбування покарання, має низький рівень ризику вчинення повторного кримінального правопорушення»;

– п. 3 ч. 3 ст. 81 КК України вважати п. 3 ч. 4 ст. 81, доповнивши п. 3 такими словами: «Не менше двадцяти п'яти років покарання у виді довічного позбавлення волі»;

– ч. 1 ст. 82 КК України після слів «позбавлення волі» доповнити словами «на певний строк та довічного позбавлення волі» та абзацом такого змісту: «У випадку заміни покарання у виді довічного позбавлення волі більш м'яким покаранням може бути лише позбавлення волі на строк не менше двадцяти п'яти років»;

– ч. 1 ст. 82 КК України доповнити абзацом такого змісту: «Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким застосовується за умови виконання індивідуального плану відбування покарання та низького ризику вчинення особою повторного кримінального правопорушення»;

– ч. 4 ст. 82 КК України доповнити реченням такого змісту: «Не менше п'ятнадцяти років покарання у виді довічного позбавлення волі».

Список використаних джерел

1. Справа «Петухов проти України № 2» (Заява № 41216/13): рішення Європейського суду з прав людини від 12 березня 2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d98#Text (дата звернення: 05.05.2021).

2. Report to the Ukrainian Government on the visit to Ukraine carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 8 to 21 December 2017 URL: <http://hudoc.cpt.coe.int/eng?i=p-ukr-20171208-en-14> (дата звернення: 05.05.2021).

3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 08 липня 2020 р. № 1-42/2004. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/90411145> (дата звернення: 05.05.2021).

4. Автухов К. А. Європейський вибір для засуджених до довічного позбавлення волі: чи бути йому? *Юридична Україна*. 2015. № 10–12. С. 162–167.

5. Журавський В. С. Діалектика довічного позбавлення волі: сутність та форма гуманізації кари. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 1. С. 75–81.

6. Коломієць Н. В. Удосконалення законодавства про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким та практики її застосування (частина 2). *Часопис Київського університету права*. 2015. № 1. С. 226–230.

7. Мостепанюк Л. О. Звільнення від відбування довічного позбавлення волі: можливість запровадження в Україні. *Судова апеляція*. 2015. № 2. С. 41–49.

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини: проєкт Закону України від 03 вересня 2020 р. № 4048. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69826 (дата звернення: 05.05.2021).

9. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини: проєкт Закону України від 03 вересня 2020 р. № 4049. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69827 (дата звернення: 05.05.2021).

10. Висновок Комітету Верховної Ради України з питань інтеграції України з Європейським Союзом щодо проєкту Закону України Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини (реєстр. № 4049 від 03.09.2020 р., КМУ, Д. Шмигаль). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=69827 (дата звернення: 05.05.2021).

11. Висновок на проєкт Закону України Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69826 (дата звернення: 05.05.2021).

12. Експертна оцінка окремих положень проєкту Закону України № 4048 і проєкту Закону України № 4049 у частині внесення змін до Кримінального кодексу, Кримінально-виконавчого кодексу і Кримінального процесуального кодексу, які було розроблено з метою виконання рішення ЄСПЛ у справі «Петухов проти України (№ 2)». URL: <https://tm.coe.int/expert-assessment-4048-4049/1680a137dc> (дата звернення: 05.05.2021).

13. Об осуществлении исполнения наказания в виде пожизненного заключения и других длительных сроков заключения администрациями мест лишения свободы: рекомендация N Rec (2003) 23 Комитета министров Совета Европы от 9 октября 2003 года. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_848 (дата обращения: 05.05.2021).

14. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций в отношении обращения с заключенными (Правила Нельсона Манделы): резолюция Генеральной Ассамблеи 70/175 от 17.12.2015. URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-R-ebook.pdf (дата обращения: 05.05.2021).

Melnychenko I.,

Post-graduate student of the Department of Criminal,
Criminal and Executive Law and Criminology,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-7080-2012;

Parminskyi V.,

Senior Lecturer of the Department of Criminal,
Criminal and Executive Law and Criminology,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-5314-7848;

Pekhovskiy A.,

Ph.D. in Law, Senior Officer of the Department of Legal Support
of Legal Bureau of Main Department of Property and Resources,
Ministry of Defence Ukraine, Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-5562-4289

LEGAL ANALYSIS OF LAW MAKING ACTIVITIES CONCERNING IMPROVING THE MECHANISM OF APPLICATION OF LIFE IMPRISONMENT IN UKRAINE

Legal analysis of bills aimed at improving the mechanism of application of life imprisonment in Ukraine, namely: "On Amendments to Certain Legislative Acts Implementing Decisions of the European Court of Human Rights" № 4048 and "On Amendments to the Code of Ukraine on Administrative Offenses, the Criminal Code of Ukraine and the Criminal Procedural Code of Ukraine on the execution of decisions of the European Court of Human Rights" № 4049 is provided in the article.

It is determined that the mechanism of parole in the form of life imprisonment proposed by these bills consists of two stages: the first stage is the replacement of life imprisonment with a milder punishment under the rules of the new version of Article 82 of the Criminal Code of Ukraine; the second stage is conditional early release from serving a sentence in the form of imprisonment, which is assigned to a convict in order to replace life sentence with a milder punishment (imprisonment) under the rules of a new version of Article 81 of the Criminal Code of Ukraine.

The legal positions of the Committee on Ukraine's Integration with the European Union, the Main Scientific and Expert Department of the Verkhovna Rada of Ukraine, and the expert assessment of the Council of Europe are analyzed.

The generalized legal analysis of bills 4048, 4049 gave an opportunity to reveal their progressive provisions, as well as shortcomings. Progressive provisions of the bills include: convicts' drawing up their personal plan for reintegration into society, a temporary restriction on re-applying for the replacement of life sentence with imprisonment for a definite term or a request for a parole. The shortcomings of the bills include: unjustifiably short minimum sentence that a convict must serve in order to be released from life sentence; lack of a mechanism for determining the risk assessment of those sentenced to life imprisonment; lack of legislation to provide for

probation in the process of replacing life sentence with a milder sentence and parole in terms of risk assessment, reintegration plan and monitoring compliance with court obligations; lack of criteria for determining the risk of re-offending; implementation of administrative supervision by police bodies over persons released on parole; lack of clear content of the reintegration plan; providing conclusions of the administration of a penal institution on convict's preparing for release.

Key words: bill 4048, bill 4049, life sentence, parole, European standards, implementation.

References

1. European Court of Human Rights (2019), *Case of Petukhov v. Ukraine (No. 2) (applications No. 41216/13)*, European Court of Human Rights, Strasbourg, available at: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-191703> (accessed 05 May 2021).
2. Council of Europe (2017), *Report to the Ukrainian Government on the visit to Ukraine carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 8 to 21 December 2017*, European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, Strasbourg, available at: <http://hudoc.cpt.coe.int/eng?i=p-ukr-20171208-en-14> (accessed 05 May 2021).
3. Ukraine (2020), *Resolution of the Grand Chamber of the Supreme Court № 1-42/2004*, available at: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/90411145> (accessed 05 May 2021).
4. Avtukhov, K. A. (2015), "The European choice for those sentenced to life imprisonment: whether to be?", *Legal Ukraine*, No. 10–12, pp. 162–167.
5. Zhuravskiy, V. S. (2015), "The dialectic of life imprisonment: the essence and form of humanization of punishment", *Scientific notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine*, No. 1, pp. 75–81.
6. Kolomiets, N. V. (2015), "Improving the law on replacing the unserved part of the sentence with a milder one and the practice of its application", *Journal of Kyiv University of Law*, No. 1, pp. 226–230.
7. Mostepaniuk, L. O. (2015), "Exemption from life imprisonment: the possibility of introduction in Ukraine", *Court appeal*, No. 2, pp. 41–49.
8. Ukraine (2020), *On Amendments to Certain Legislative Acts Concerning the Implementation of Decisions of the European Court of Human Rights No. 4048: Draft Law*, available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69826 (accessed 05 May 2021).
9. Ukraine (2020), *On Making Amendments to the Code of Ukraine on Administrative Offenses, the Criminal Code of Ukraine and the Criminal Procedural Code of Ukraine on the Implementation of Decisions of the European Court of Human Rights No. 4049: Draft Law*, available at:

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69827 (accessed 05 May 2021).

10. Ukraine (2020), *Opinion of the Committee of the Verkhovna Rada of Ukraine on Integration of Ukraine with the European Union on the Draft Law of Ukraine on Making Amendments to the Code of Ukraine on Administrative Offenses, the Criminal Code of Ukraine and the Criminal Procedural Code of Ukraine*, available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=69827 (accessed 05 May 2021).

11. Ukraine (2020), *Opinion on the Draft Law of Ukraine On Amendments to Certain Legislative Acts Concerning the Implementation of Decisions of the European Court of Human Rights*, available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69826 (accessed 05 May 2021).

12. Ukraine (2020), Expert assessment of certain provisions of the Draft Law of Ukraine No. 4048 and the Draft Law of Ukraine No. 4049 regarding the amendments to the Criminal Code, the Criminal Executive Code and the Criminal Procedural Code, which were developed to implement the ECtHR decision in case «Petukhov against Ukraine» (No. 2), available at: <https://rm.coe.int/expert-assessment-4048-4049/1680a137dc> (accessed 05 May 2021).

13. Council of Europe (2003), *Recommendation Rec (2003)23 of the Committee of Ministers to member states on the management by prison administrations of life sentence and other long-term prisoners*, available at: <https://pjp-eu.coe.int/documents/41781569/42171329/CMRec+%282003%29+23+on+the+management+of+life+sentence+and+other+long+term+prisoners.pdf/bb16b837-7a88-4b12-b9e8-803c734a6117> (accessed 05 May 2021).

14. United Nations Organization (2015), *United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules)*, available at: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-R-ebook.pdf (accessed 05 May 2021).

УДК 343.81

DOI 10.32755/sjcriminal.2021.01.070

Шкута О. О.,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри професійних та спеціальних дисциплін,
Херсонський факультет Одеського державного
університету внутрішніх справ, м. Херсон, Україна
ORCID: 0000-0003-0395-5710;

Музика В. В.,

аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0001-7301-8146

ПРАВОВИЙ СТАТУС НЕПОВНОЛІТНІХ, ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ, В УКРАЇНІ ТА ЛИТОВСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

У статті проведено порівняльно-правовий аналіз правового статусу неповнолітніх, засуджених до позбавлення волі, в Україні та Литовській Республіці. Визначено установи, в яких відбувають покарання неповнолітні, засуджені до позбавлення волі. Проаналізовано перелік їхніх прав та виділено відмінні риси. Зазначено обов'язки, що покладаються на засуджених неповнолітніх. Здійснено порівняння заходів заохочення та стягнення, що застосовуються до неповнолітніх, засуджених до позбавлення волі, в цих державах. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення кримінально-виконавчого законодавства України.

Ключові слова: правовий статус, засуджені неповнолітні, позбавлення волі, заходи заохочення, Литовська Республіка.

Постановка проблеми. Останніми роками спостерігається стійкий інтерес громадськості та науковців до злочинності неповнолітніх, при цьому особлива увага часто приділяється відбуванню ними кримінальних покарань. Це безпосередньо стосується й такого виду покарання, як позбавлення волі. Причому ці питання у всьому світі викликають неоднозначні реакції урядів та засобів масової інформації, закликаючи до поліпшення реабілітації та підтримки неповнолітніх правопорушників, змагаючись із голосами, які виступають за більш каральні підходи.

Однак потрібно пам'ятати, що неповнолітні є однією з найбільш вразливих категорій суспільства як у нашій державі, так і

в будь-якій іншій. Особливо це стосується засуджених неповнолітніх, яким у силу своїх вікових особливостей досить важко захищати свої права.

Саме тому є важливим, щоб у кожній державі був належним чином, на законодавчому рівні, закріплений їх правовий статус.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання правового статусу засуджених неповнолітніх розглядалися у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як: І. Г. Богатирьова, О. І. Дегтяра, О. М. Джужи, Г. І. Забрянського, О. Г. Колба, М. Ю. Кутепова, В. Ф. Марченка, Є. С. Назимка, І. І. Пампури, Г. М. Потаніна, М. С. Пузирьова, М. В. Романова, В. В. Стадніка, А. Х. Степанюка, В. М. Трубникова, І. С. Яковець та ін.

Незважаючи на значний обсяг наукових праць, присвячених цій проблематиці, ще чимало аспектів залишаються недостатньо вивченими. Зокрема, ще не проводився порівняльно-правовий аналіз правового статусу неповнолітніх, засуджених до позбавлення волі, в Україні та Литовській Республіці.

Формулювання мети. Провести порівняльно-правовий аналіз правового статусу неповнолітніх, засуджених до позбавлення волі, в Україні та Литовській Республіці. Проаналізувати перелік їхніх прав та обов'язків. Порівняти заходи заохочення та стягнення, що застосовуються до засуджених неповнолітніх у цих державах. Навести пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства у сфері виконання покарання у виді позбавлення волі стосовно неповнолітніх.

Виклад основного матеріалу. У кожній з країн світу правовий статус неповнолітніх, засуджених до позбавлення волі, буде дещо відрізнятися, як-то обсягом прав та обов'язків чи видами заходів заохочення і стягнення. Ця різниця може бути як мінімальною, так і суттєвою. У межах нашого дослідження ми проаналізуємо правовий статус неповнолітніх, засуджених до позбавлення волі, в Україні та Литовській Республіці з метою виокремлення позитивного досвіду іноземних держав та адаптації його до вітчизняної системи виконання покарань.

Так, відповідно до ст. 77 Литовського пенітенціарного кодексу засуджені неповнолітні відбувають покарання у виді позба-

влення волі у виправному будинку для неповнолітніх. Засуджені, які відбувають покарання у виправному будинку для неповнолітніх, поділяються на звичайні та легкі групи [1].

В Україні неповнолітні, засуджені до позбавлення волі, відбувають покарання у виховних колоніях [2].

Якщо ж говорити про закріпленій у законодавстві перелік прав неповнолітніх, засуджених до позбавлення волі, то у Литовській Республіці він залежить від того, в якій групі знаходиться неповнолітній.

Засуджені, віднесені до звичайної групи, мають право:

- 1) на придбання харчових продуктів та необхідних товарів;
- 2) отримати одну посылку або передачу один раз на два місяці;
- 3) отримати одне короткострокове та одне тривале побачення протягом двох місяців;
- 4) отримувати та надсилати необмежену кількість листів, а також отримувати невеликі пакунки з пресою;
- 5) робити телефонні дзвінки один раз на два тижні.

Засуджені, віднесені до легкої групи, мають право:

- 1) на придбання харчових продуктів та необхідних товарів;
- 2) отримувати одну поштову або переслану посылку на місяць;
- 3) отримувати одне короткострокове та одне тривале побачення на місяць;
- 4) отримувати та надсилати необмежену кількість листів, а також отримувати невеликі пакунки з пресою;
- 5) робити телефонні дзвінки без обмежень [1].

А також інші права, що є загальними для всіх категорій, засуджених до позбавлення волі.

Що стосується України, то крім загальних прав, передбачених для всіх засуджених, неповнолітні, засуджені до позбавлення волі, мають право:

- 1) витратити для придбання продуктів харчування, одягу, взуття, білизни та предметів першої потреби гроші, зароблені у виховній колонії, одержані за переказами, за рахунок пенсії та іншого доходу, без обмеження їх обсягу;
- 2) одержувати короткострокові побачення без обмежень і щомісяця одне тривале побачення;
- 3) безкоштовно одержувати середню освіту;

4) при сумлінній поведінці і ставленні до праці та навчання після відбуття не менше однієї четвертої частини строку покарання їм може бути дозволено за постановою начальника колонії одержувати один раз на три місяці короткострокове побачення за межами виховної колонії [2].

Можна сказати, що перелік прав засуджених неповнолітніх в Україні та Литовській Республіці має багато спільних рис, але разом із тим яскраво прослідковуються відмінності. Так, короткострокові побачення в Україні надаються без обмежень на відміну від Литви, а тривалих побачень, якщо порівнювати зі звичайною групою, надається більше. Варто зазначити, що засудженим у Литовській Республіці короткострокові побачення надаються терміном до чотирьох годин, що відповідає українським нормам, а що стосується тривалих побачень, вони надаються терміном до двох діб, що на одну добу менше, ніж в Україні. Також в Україні, на відміну від Литовської Республіки, відсутні обмеження на кількість отриманих засудженими посилок та передач, це стосується і права на телефонну розмову.

Щодо обов'язків, які покладаються на неповнолітніх, засуджених до позбавлення волі, то в Литовській Республіці вони є такими:

- 1) дотримуватися встановленого порядку виправних установ;
- 2) виконувати вимоги адміністрації виправної установи;
- 3) за призначенням адміністрації стежити за порядком у житлових приміщеннях;
- 4) забезпечувати збереження майна виправної установи [1].

В Україні неповнолітні, засуджені до позбавлення волі, зобов'язані:

- 1) дотримуватися норм, які визначають порядок і умови відбування покарання, розпорядок дня колонії, правомірних взаємин з іншими засудженими, персоналом колонії та іншими особами;
- 2) утримувати в чистоті і порядку приміщення, дбайливо ставитися до майна колонії і предметів, якими вони користуються під час виконання дорученої роботи, здійснювати за ними належний догляд і використовувати їх тільки за призначенням;
- 3) виконувати встановлені законодавством вимоги персоналу колонії;

4) виконувати необхідні роботи щодо самообслуговування, благоустрою колонії;

5) дотримуватися санітарно-гігієнічних норм;

6) дотримуватися вимог пожежної безпеки і безпеки праці [2].

Можна констатувати, що обов'язки неповнолітніх, засуджених до позбавлення волі, в Україні та Литві є досить схожими і суттєвих відмінностей між ними не прослідковується.

У Литовській Республіці засудженим неповнолітнім, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, за належну поведінку, ініціативу та активну участь у програмах соціальної реабілітації, сумлінну працю та навчання можуть бути надані такі заходи заохочення:

1) подяка;

2) премія за найкращі результати роботи;

3) надання права зробити додатковий телефонний дзвінок;

4) дозвіл на отримання додаткових трьох посилок або передач протягом одного року;

5) надання трьох додаткових довгострокових або короткострокових побачень протягом одного року;

6) дострокове скасування накладеного стягнення;

7) дозвіл залишати територію виправного будинку для неповнолітніх на термін до восьми годин під час відвідування їх батьками, опікунами (вихователями), близькими родичами чи іншими довіреними особами;

8) дозвіл поїхати додому на свята;

9) надання короткострокової поїздки додому;

10) для неповнолітніх, які відбули не менше шести місяців строку покарання, перехід із звичайної групи в легку групу;

11) дозвіл відвідувати кінотеатр, театр, концерт, спортивні змагання чи інші виправні установи з працівниками виправних установ [1].

Щодо України, то за сумлінну поведінку і ставлення до праці та навчання, активну участь у роботі самодіяльних організацій і виховних заходах до засуджених неповнолітніх можуть застосовуватися такі заходи заохочення:

1) подяка;

2) дострокове зняття раніше накладеного стягнення;

- 3) нагородження похвальною грамотою;
- 4) присвоєння почесного звання «кращий за поведінкою», «активний учасник самодіяльності» тощо;
- 5) виплата грошової премії;
- 6) нагородження подарунком;
- 7) переведення на поліпшені умови тримання;
- 8) надання додаткового тривалого побачення;
- 9) надання права відвідування культурно-видовищних і спортивних заходів за межами виховної колонії в супроводі працівників колонії;
- 10) надання права виходу за межі виховної колонії в супроводі батьків чи інших близьких родичів тривалістю до восьми годин [2].

За результатами порівняльного аналізу можна зазначити, що норми українського та литовського законодавства є досить схожими та більшість заходів заохочення є майже ідентичними. Однак разом з тим у Литовській Республіці є два заходи заохочення, які зовсім не притаманні вітчизняній пенітенціарній системі, це: «дозвіл поїхати додому на свята» та «надання короткострокової поїздки додому». Так, засудженим неповнолітнім, які відбули не менше однієї третини строку покарання, призначеного судом, може бути дозволено їхати додому раз на три місяці протягом трьох днів. Дозвіл на повернення додому надається наказом директора виправної установи з урахуванням особистості засудженого, частини відбутого покарання, поведінки під час відбування покарання. Час цього короткочасного виїзду включається до часу відбування покарання. Такі заходи заохочення суттєво покращують процес ресоціалізації засуджених неповнолітніх.

Що стосується заходів стягнення, то в Литві за порушення режиму відбування покарання засудженим неповнолітнім можуть бути призначені такі стягнення:

- 1) попередження;
- 2) догана;
- 3) чергування в приміщеннях та на території виправної установи;

4) позбавлення права на отримання посылки або передачі та заборона на придбання харчових продуктів строком до одного місяця;

5) поміщення неповнолітніх засуджених до дисциплінарного ізолятора строком до десяти діб [1].

В Україні за порушення встановленого порядку і умов відбукання покарання до засуджених неповнолітніх можуть застосовуватися такі заходи стягнення:

1) попередження;

2) догана;

3) сувора догана;

4) скасування поліпшених умов тримання;

5) поміщення в дисциплінарний ізолятор на строк до п'яти діб з виведенням чи без виведення на навчання або роботу [2].

Проаналізувавши заходи стягнення в порівнюваних державах, можна сказати, що в них яскраво прослідковуються спільні риси, однак наявні і певні відмінності. Так, в Україні неможливе позбавлення права на отримання посылки або передачі або заборона на придбання харчових продуктів. Що стосується поміщення в дисциплінарний ізолятор, то в Україні терміни тримання там неповнолітніх у два рази менші, ніж у Литві.

У Литовському пенітенціарному кодексі є така норма: «засуджені, які досягли вісімнадцяти років і які явно почали виправлятися, з метою закріплення результатів їх виправлення, можуть бути залишені у виправній установі для неповнолітніх до закінчення строку покарання, але не більше ніж до досягнення ними двадцяти одного року» [1].

У Кримінально-виконавчому кодексі України є схожа норма: «з метою закріплення результатів виправлення, завершення загальноосвітнього або професійно-технічного навчання засуджені, які досягли вісімнадцятирічного віку, можуть бути залишені у виховній колонії до закінчення строку покарання, але не довше ніж до досягнення ними двадцяти двох років» [2].

Знову прослідковується схожість українського та литовського законодавства у сфері виконання покарання у виді позбавлення волі стосовно неповнолітніх. Ці норми є майже ідентичними, винятком лише є те, що в Литві засуджені можуть бути

залишені у виправних установах для неповнолітніх до досягнення ними двадцяти одного року, а в Україні на рік довше, що надає додаткової можливості закріпити результати виправлення засуджених.

Висновки. Ураховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що в Україні та Литовській Республіці правовий статус неповнолітніх, засуджених до позбавлення волі, досить схожий. Він має багато спільних рис, але в цілому можна сказати, що українське законодавство встановлює менше обмежень для засуджених неповнолітніх та є більш гуманним стосовно них. Однак у литовському законодавстві є норми, що передбачають можливість їхати додому під час свят та надають право короткострокової поїздки додому, що не притаманно українському законодавству. Як ми бачимо, в литовському законодавстві є норми, що змогли б покращити правовий статус засуджених неповнолітніх в Україні.

Тому ми пропонуємо доповнити ст. 143 КВК України частиною 3 такого змісту: «3. Засудженим, які відбули не менше половини строку покарання з урахуванням їх особистості, частини відбутого покарання та поведінки під час відбуття покарання, може бути дозволено їхати додому під час свят, але не частіше ніж один раз на три місяці. Поїздка здійснюється в супроводі батьків чи інших близьких родичів. Витрати на проїзд оплачує засуджений або його/її близькі родичі». Така норма, на нашу думку, зробить суттєвий внесок у процес ресоціалізації засуджених неповнолітніх та буде стимулювати їх позитивну поведінку.

Список використаних джерел

1. Lietuvos Respublikos baudinių vykdymo kodekso: Įstatymas Lietuvos Respublikos nuo 27.06.2002 № IX-994. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalact/lt/tad/tais.171368?jfwid=-je7i1szj2> (дата звернення: 12.09.2021).
2. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.

Shkuta O.,

Doctor of Sciences (Law), Professor,
Head of the Department of Professional and Special Disciplines,
Kherson Faculty of Odessa State University
of Internal Affairs, Kherson, Ukraine
ORCID: 0000-0003-0395-5710;

Muzyka V.,

postgraduate of the Department of Criminal,
Criminal and Executive Law and Criminology,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-7301-8146

LEGAL STATUS OF JUVENILES SENTENCED TO IMPRISONMENT IN UKRAINE AND THE REPUBLIC OF LITHUANIA: COMPARATIVE AND LEGAL ANALYSIS

The article conducts a comparative legal analysis of the legal status of juveniles sentenced to imprisonment in Ukraine and the Republic of Lithuania. Institutions where juveniles are serving sentences have been identified.

The list of their rights and distinctive features has been also analyzed and highlighted. It is established that the list of convicted juveniles' rights in Ukraine and the Republic of Lithuania has many common features, but by the way there are some clear differences. Thus, short-term appointments in Ukraine are provided without restrictions in contrast to Lithuanian ones, and long-term appointments, compared to the usual group, are provided more.

The article specifies the responsibilities assigned to convicted juveniles. Thus, the responsibilities of juveniles sentenced to imprisonment in Ukraine and Lithuania are quite similar and there are no significant differences between them.

A comparison of incentives and penalties applied to juveniles sentenced to imprisonment in these countries has been compared. Thus, in the Republic of Lithuania there are two measures of incentives that are not inherent in the domestic penitentiary system, and this is: «permission to go home during the holidays» and «granting a short-term trip home». Convicted juveniles who have served at least one third of a sentence imposed by the court may be allowed to go home every three months for a period of three days. In Ukraine, a convicted juvenile may not be deprived of the right to receive a parcel or may not be prohibited from purchasing food. As for the being placed in a disciplinary detention center, in Ukraine the terms of juveniles' detention in such places are twice shorter than in Lithuania. The maximum age of convicts in special institutions for juveniles has been also determined in the article. It is noted that there are norms in Lithuanian legislation that could also improve the legal status of juvenile convicts in Ukraine for better.

The authors have formulated the proposals to improve the criminal and executive legislation of Ukraine, namely to supplement Article 143 of the Criminal and Executive Code of Ukraine of the part 3 of the following content: «3. Convicts

---

who have served at least half of their sentence, considering their personality, a part of their sentence and their behavior during the sentence, may be allowed to go home during the holidays, but not more than once per every three months. The trip is accompanied by parents or other close relatives. Travel expenses are paid by a convict or his/her close relatives».

Key words: *legal status, juvenile convicts, imprisonment, incentives, the Republic of Lithuania.*

References

1. Republic of Lithuania (2002), *Penal Enforcement Code of the Republic of Lithuania*: Law of the Republic of Lithuania, available at: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalact/lt/tad/tais.171368?jfwid=-je7i1szj2> (accessed 12 September 2021).
2. Ukraine (2003), *Criminal and Executive Code of Ukraine*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

UDC 343.81

DOI 10.32755/sjcriminal.2021.01.080

Puzyrov M. S.,

Doctor of Sciences (Law), Head of the Department of Scientific
Activity and International Cooperation,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-7814-9476;

Klysha A. I.,

Officer of the 461st academic group,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-2681-7185

PECULIARITIES OF REGIME IMPLEMENTATION IN THE SOCIAL REHABILITATION SECTIONS OF UKRAINE'S CORRECTIONAL COLONIES

The essence and matter of the concept of regime and the peculiarities of its implementation in the social rehabilitation sections of Ukraine's correctional colonies are considered in the article. The characteristics of the essence of the regime is given, which provides: security system (provides convicts' isolation); a system of supervision over convicts (ensures convicts' performing their duties); technical means of supervision and control; law enforcement intelligence-gathering activities; regime of special conditions in colonies; application of measures of physical influence, special means and weapons. The essence of the principles of progressive system of executing punishments is considered.

Key words: *regime, social rehabilitation section, correctional colony, peculiarities of regime implementation, progressive system.*

Target setting. Since independence, Ukraine has been moving towards democratic reforms. The main vector of the activity of state institutions in the field of punishments executing is aimed at ensuring human rights and freedoms, and the legislation is brought in line with the requirements of international norms and standards. It should be noted that throughout its existence, Ukraine's executive system has been repeatedly criticized by national experts and human rights activists, as well as by international experts, and the state of affairs in this system has been recognized as critical and in need of immediate change.

Unfortunately, the measures taken to restructure the colonies did not bring them out of the crisis, as a result of which one in four of those who had previously served their sentences committed a criminal offense again. The conditions of convicts and detainees' detention do not fully meet international standards.

Actual scientific researches and issues analysis. V. M. Bryzhalov, V. I. Monakhov, M. Ye. Makahon, M. O. Struchkov, Yu. M. Umynets, B. S. Utievskiy, et al. revealed the problems of the regime in penal institutions in their works. The means of securing the regime were partially considered within the framework of studying the regime of executing and serving of sentences by scholars. The papers of such scholars in the field of criminal and executive law as M. O. Bieliaiev, T. A. Denysova, E. M. Zakhtser, P. P. Kozlov, Yu. V. Nikitin, Y. S. Noi, A. Kh. Stepaniuk, S. O. Stefanov, V. S. Tikunov, Yu. M. Tkachevskiy, V. M. Trubnykov, H. O. Tumanov, P. L. Fris et al. were devoted to this issue. However, the views of these scholars are ambiguous and together do not give a proper idea of the regime and its means in penal institutions.

The current system of execution of sentences and pre-trial detention, built in Soviet times, does not correspond to the current level of socio-economic development of society and the principles of humanism and respect for human rights and freedoms in the process of executing sentences. The conditions of convicts and detainees' detention are extremely unsatisfactory; the state of medical care for convicts, patients with physical and mental illnesses, infectious diseases, tuberculosis and HIV/AIDS remains inadequate; low level of organization of social, educational and psychological work with convicts does not provide conditions for effective individual correction of their behavior, leads to many cases of suicide in penitentiaries, unpreparedness for life after release from penal institutions and, as a consequence, a significant number of cases of recidivism.

Given that the issue of regime implementation in the social rehabilitation sections of Ukraine's correctional colonies has its differences from the regime in other structural areas, our attention will be focused on highlighting the peculiarities of the regime requirements in social rehabilitation sections.

The purpose of the article is to consider the subject and essence of the concept of regime and the peculiarities of its implementation in the social rehabilitation sections of Ukraine's correctional colonies.

The statement of basic materials. Regarding the definition of the regime, the foreign scholar M. O. Struchkov interpreted the regime as a certain way, way of convict's life, which reproduces the

essence of punishment. Its restrictions are embodied in the convict's compliance with certain rules of conduct due to the peculiarities of imprisonment, the need for cohabitation in one territory, in one room of many people of anti-social orientation [1, p. 167].

Ukrainian researcher Yu. M. Umynets understands the regime as a complex, which includes the main structural elements as: work, study, physical culture and its main functions, which in the form of clear organization and management of these elements are more rational and consistent with the principles of logical construction of any system of penalties related to imprisonment. Thus, the regime is a set of all methods and techniques of convicts' treatment or a system of management of the process of imprisonment in order to achieve the goal of punishment [2, p. 20].

In turn, V. I. Monakhov noted that the regime of serving convicts regulates their behavior, because, influencing the behavior, through it affects the mind, so, in his opinion, the regime is one of the main means of educating discipline in its broadest sense. A person's adherence to the regime educates him because it produces certain habits and necessary qualities, affects higher nervous activity and leads to the establishment of complex neural connections, called dynamic stereotypes, but the educational impact of regime rules is mediated by the convict's inner attitude to this regime. Therefore, the scholar considers carrying out explanatory work with a convict on the significance and expediency of the regime conditions of serving a sentence for their correction to be an important condition. Regime rules of conduct should be appropriate and not too complicate convicts' life and everyday life, because it will negatively affect the correctional process [3, p. 194–197].

At present, the legal field clearly states that the regime in the colonies should minimize the difference between living conditions in the colony and in freedom, which should increase the responsibility of convicts for their behavior and awareness of human dignity.

In our opinion, the regime should be considered as a set of substantive and procedural norms governing the activities of the administration of correctional colonies, which by law are entrusted with the functions of execution of punishment. It should be noted that it is the administration of correctional colonies that must ensure

the implementation of the regime requirements, as well as the set of conditions and rules for serving sentences.

At the same time, the generalization of scholars' views allows us to conclude that the regime is a certain order of execution and serving of punishment, which permeates the whole way of life of the convict, promotes a positive attitude to the established agenda in the penal colony, work, social work and for convicts' correction and re-socialization.

Important provisions of the regime and its mandatory compliance with the principles of justice, humanity, legality are contained in international legal acts, namely: the Universal Declaration of Human Rights; Code of Conduct for Law Enforcement Officials; Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment; a Set of Principles for the Protection of All Persons Who Are Subject to Detention or Imprisonment in any Form, etc.

The list of international legal acts is not full. However, it provides an idea of the legal basis of the regime, in particular, the general principles of ensuring the regime and the main requirements for ensuring law and order.

A special role in the legal support of the regime is played by departmental regulations, in particular the Instruction on the organization of supervision of convicts serving sentences in penitentiary institutions, approved by the order of the Ministry of Justice of Ukraine dated 22.04.2016 № 30/5 – FSU.

At the same time, the legal regulation of the regime and its means is set out in Chapter 16 of the Criminal Executive Code of Ukraine and regulations governing the regime of execution and serving sentences in penal institutions, in particular the Rules of Procedure of penal institutions approved by the Ministry of Justice of Ukraine dated 28.08.2018 № 2823/5 [4].

Thus, the regime establishes the rules of conduct of all participants and subjects of legal relations, their rights and obligations arising from executing and serving punishment. The regime acts as a link in the application of other means of convicts' correction and re-socialization of provided by law.

As a result of considering the subject matter and the essence of the regime, it should be noted that the main means of ensuring the regime in

accordance with the provisions of Chapter 16 of the Criminal Executive Code of Ukraine include: security system (provides convicts' isolation); a system of supervision over convicts (ensures convicts' performing their duties); law enforcement intelligence-gathering activities; regime of special conditions in colonies; application of measures of physical influence, special means and weapons.

Ensuring the regime in social rehabilitation sections, which are created in correctional colonies of minimum and medium levels of security has its own peculiarities. Thus, in the social rehabilitation section, convicts are not kept under guard, but under supervision, i.e. they can move freely within the territory of the section during the day. In addition, with the permission of the penitentiary administration, convicts may move unattended outside the precinct, but within the settlement, if necessary due to the nature of their work or in connection with training.

Such convicts are allowed to wear civilian clothes, have a registered mobile phone, carry portable personal computers and accessories, money and valuables. Once a month they are given a long-term appointment, and short-term one without restrictions. After six months in a social rehabilitation unit, in the absence of violations of the regime, convicts can live within the settlement where the penal colony is located, with their families, buy a house in accordance with current legislation and start a personal household. Such convicts can work outside the colony (at contractor facilities). However, convicts in a social rehabilitation section are actually obliged to work, as they have to support themselves (eat and provide for themselves).

Based on the progressive penitentiary system implemented within the framework of the Council of Europe Project "Further Support for Penitentiary Reform in Ukraine", four principles of effective imprisonment, which are the norm in developed European penitentiary systems, are implemented in correctional colonies. The first principle is to provide a safe environment for staff and prisoners. The second principle is to understand that prisoners are treated politely and their human dignity is respected. This principle includes checking the conditions in which prisoners are held and the treatment of them by prison staff. It covers areas such as accommodation, hygiene, clothing, nutrition, health and staff-prisoner relations. The

third principle means that prisoners have the opportunity to participate in targeted activities such as work, education and training for all prisoners through the best use of all available resources. This principle covers such areas as education, work, training, programs of work with illegal behavior, religious activities and physical education. The fourth and final principle is that prisoners are ready for rehabilitation and release. This principle includes support for family relationships, correspondence, visits, telephone calls, life at large, employment opportunities and social relations [5].

Social rehabilitation sections of correctional colonies contribute to convicts' re-socialization, namely, to ensure the restoration and expansion of socially useful ties and relations with society released from prisons, the development of a holistic personality capable of objective attitude to the world and to themselves.

Of course, the return of a person who has committed a criminal offense to a normal life in society involves not only serving a sentence, but most important is to correct and acquire the universal values and norms of behavior in society, respecting the rights and freedoms of themselves and others.

Punishment, in our opinion, does not imply the acquisition of values and norms of life of people who live by the rules of prison, but involves a change of thinking, which in turn changes a person's attitude to the world and his own life.

One can be convinced that the section of social rehabilitation of a correctional colony is much more favorable for changing a person's illegal thinking and opens up opportunities for self-realization and establishing one's own happy life.

Conclusions. Based on the above material, the following conclusions can be drawn:

- 1) the regime is defined as a certain order of executing and serving a sentence, which permeates the whole way of life of the convict, promotes a positive attitude to the established daily routine in the penal colony, work, social and educational work and aims to correct and re-socialize convicts. The regime of serving a sentence should be considered as a set of substantive and procedural norms governing the activities of the administration of correctional colonies, which by law are entrusted with the functions of execution of punishment;

2) the essence of the regime provides: security system (provides convicts' isolation); a system of supervision over convicts (ensures convicts' performing their duties); law enforcement intelligence-gathering activities; regime of special conditions in colonies; application of measures of physical influence, special means and weapons;

3) the peculiarities of the implementation of the regime in a social rehabilitation section of correctional colonies are: the use of persuasion as a set of educational measures that actively influence the consciousness and will of convicts; the use of means of state coercion, which are directly aimed at preventing the commission of violations of the regime, prevention of such violations, restoration of violated regime norms; implementation of prosecutorial supervision, departmental, judicial and public control; operational and preventive work, which is the prerogative of the administration of the penal colony;

4) social rehabilitation sections of correctional colonies contribute to convicts' re-socialization, namely, to ensure the restoration and expansion of socially useful ties and relations with society released from prisons, the development of a holistic personality capable of objective attitude to the world and to themselves.

References

1. Struchkov, N. A. (1984), *Course of correctional labor law. Problems of the General Part*, Legal Literature, Moscow.

2. Umynets, Yu. M. (2003), "Actual problems of regime improvement in places of imprisonment", *Problems of Penitentiary Theory and Practice*, No. 8, pp. 17–22.

3. Monakhov, V. I. (1961), "Regime as a means of educating prisoners", *Problems of Development of Soviet Correctional Labor Legislation*, Publishing House of the Saratov State Law Institute named after D. I. Kursky, Saratov, pp. 191–205.

4. Ukraine (2018), *On Approval the Rules of Procedure of Penal Institutions*: order, Ministry of Justice of Ukraine, Kyiv, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18> (accessed March 10, 2021).

5. Results of the project of the Council of Europe and the European Union "Further Support for the Penitentiary Reform in Ukraine", available at: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/818473> (accessed March 10, 2021).

Пузирьов М. С.,

доктор юридичних наук, начальник відділу
наукової діяльності та міжнародного співробітництва,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-7814-9476;

Клиша А. І.,

слухач 461-ї навчальної групи,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-2681-7185

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕЖИМУ У ДІЛЬНИЦЯХ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВИПРАВНИХ КОЛОНІЙ УКРАЇНИ

У статті розглянуто сутність та зміст поняття режиму та особливості його реалізації в дільницях соціальної реабілітації виправних колоній України. Надано характеристику сутності режиму, яка передбачає: систему охорони (забезпечує ізоляцію засуджених); систему нагляду за засудженими (забезпечує виконання засудженими обов'язків); технічні засоби нагляду і контролю; оперативно-розшукову діяльність; режим особливих умов у колоніях; застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї. Розглянуто зміст принципів прогресивної системи виконання покарань.

Визначено особливості реалізації режиму у дільниці соціальної реабілітації виправних колоній, якими є: використання переконання як сукупності виховних заходів, що активно впливають на свідомість та волю засуджених; застосування засобів державного примусу, які безпосередньо спрямовані на запобігання вчинення порушень режиму, запобігання таких порушень, відновлення порушених режимних норм; здійснення прокурорського нагляду, відомчого, судового та громадського контролю; оперативно-профілактична робота, яка є прерогативою адміністрації виправної колонії.

З'ясовано, що дільниці соціальної реабілітації виправних колоній сприяють ресоціалізації засуджених, а саме покликані забезпечити відновлення і розширення соціально корисних зв'язків і відносин із суспільством звільненої з місць позбавлення волі особи, розвиток цілісної особистості, здатної до об'єктивного ставлення як до навколишнього світу, так і до самої себе.

Наголошено на тому, що дільниці соціальної реабілітації реалізують чотири основних принципи, які є нормою в розвинутих європейських пенітенціарних системах, а саме: забезпечення безпечного середовища для персоналу і засуджених; ввічливого ставлення до засуджених, поважаючи їхню людську гідність; переконаність у тому, що засуджені мають можливість брати участь у цілеспрямованій діяльності, такій як робота, освіта та навчання для всіх засуджених шляхом найкращого використання всіх наявних ресурсів; готовність засуджених до реабілітації та виходу на волю.

Ключові слова: режим, дільниця соціальної реабілітації, виправна колонія, особливості реалізації режиму, прогресивна система.

III. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГАЛУЗЕВИХ ЮРИДИЧНИХ НАУК

УДК 343.17

DOI 10.32755/sjcriminal.2021.01.088

Олефір Л. І.,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та криминології, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-4565-8968;

Борисенко А. А.,

студентка 1-го курсу магістратури, Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-6054-8807

КЛАСИФІКАЦІЯ СТАДІЙ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

У статті розглянуто поняття та сутність стадій судового провадження, досліджено їх характерні ознаки. Обґрунтовано класифікацію стадій судового провадження та виявлено корелятивні зв'язки між ними.

Встановлено, що стадії кримінального процесу розглядаються як взаємопов'язані та самостійні частини кримінально-процесуальної діяльності, кожна з яких характеризується певними особливостями кримінально-процесуальної форми.

З'ясовано, що стадії кримінально-процесуальної діяльності характеризуються колом суб'єктів, низкою процесуальних дій та процесуальних рішень.

Кожна стадія відокремлюється одна від одної підсумковим процесуальним рішенням, яке розмежовує попередню стадію від наступної, завершує вчинення сукупності процесуальних дій, які притаманні попередній стадії, та дає можливість проводити наступні процесуальні дії.

Ключові слова: *стадії, судове провадження, кримінальне провадження, класифікація, процесуальні дії.*

Постановка проблеми. Дослідження поняття кримінально-процесуального провадження та його стадій набуває особливого значення, адже кримінальне провадження та його стадії є тим фундаментом, на якому повинно будуватися подальше визначення системи кримінального процесу (кримінального провадження) та характеристика диференціації кримінальної процесуальної форми.

Сьогоднішні сталі підходи до розуміння системи кримінального процесу, яка утворюється із сукупності окремих стадій, що послідовно змінюють одна одну, не відповідають сучасним філософським уявленням стосовно системності і не відображають багатогранність кримінальної процесуальної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічною основою статті є праці вітчизняних процесуалістів, зокрема: Ю. П. Аленіна, Ю. М. Грошевого, А. В. Молдована, О. П. Кучинської, В. Т. Маляренка, С. М. Мельник, М. І. Пашковського та інших. Проте, незважаючи на інтерес до дослідження питання структури кримінального процесу, проблема його стадійності залишається маловивченим аспектом.

Формулювання мети. Метою статті є аналіз правової природи та вироблення авторського погляду на класифікацію стадій судового провадження.

Виклад основного матеріалу. Кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК) України від 13.04.2012 р. № 4651-VI встановлює, що кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законів України [1].

Шульга А. О. зазначає, що «кримінальний процесуальний закон України повинен бути не тільки ефективним збірником норм права, які регулюють притягнення особи правопорушника до кримінальної відповідальності у світлі завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України), але ще й гарантією реалізації цих завдань. При цьому під час реалізації завдань кримінального провадження не допускається порушення сталих прав і свобод людини» [2, с. 127].

За змістом та системою кримінальна процесуальна діяльність є складною і формалізованою за певним передбаченим законом порядком. Її порівняно автономні частини, сукупність кримінальних процесуальних дій, що спрямовані на вирішення конкретного завдання та характеризуються певними ознаками, становлять зміст окремих проваджень. Процесуальні провадження є визначальним системоутворювальним структурним

елементом юридичного процесу, різновидом якого є кримінальний процес [3, с. 169].

Слід звернути увагу на те, що кримінальна процесуальна діяльність проходить певні етапи, які характеризуються колом суб'єктів, процесуальних дій та процесуальних рішень. Стадія – певний момент, період, етап у житті, розвитку кого-, чого-небудь, які мають свої якісні особливості. «Стадія кримінального процесу (кримінального провадження) – це порівняно відокремлена його частина, що характеризується специфічними завданнями, колом суб'єктів, кримінальними процесуальними діями та правовідносинами, а також колом процесуальних рішень. Кожна стадія відокремлюється одна від одної підсумковим процесуальним рішенням, яке розмежовує попередню стадію від наступної, завершує вчинення сукупності процесуальних дій, які притаманні попередній стадії та дає можливість проводити наступні процесуальні дії, а також втрату (набуття) попередніх (нових) процесуальних прав учасників кримінального провадження та припинення (вступу) в попередні (нові) процесуальні відносини» [4, с. 22].

Кримінальне провадження України являє собою системну діяльність, що складається зі стадій та окремих проваджень. Законодавець застосовує термінологічне словосполучення «стадії кримінального провадження», а не «стадії кримінального процесу». Вважаємо, що це пов'язано з тим, що законодавець ототожнює поняття «кримінальний процес» і «кримінальне провадження» та розглядає їх як синоніми.

Про виділення стадій як окремих етапів кримінально-процесуальної діяльності згадується в п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України, п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України, п. 11 ч. 3 ст. 42 КПК України, ч. 5 ст. 53 КПК України, п. 12 ч. 1 ст. 56 КПК України, ч. 1 ст. 221 КПК України.

Слід звернути увагу, що у ч. 1 ст. 3 КПК України законодавець надав визначення лише двом стадіям кримінального провадження: стадії досудового розслідування (п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України) та притягнення до кримінальної відповідальності (п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Гуртієва Л. М. зазначає, що «визначення інших стадій кримінального процесу в ч. 1 ст. 3 КПК України відсутнє, що є непослідовним, оскільки законодавець створив ситуацію неоднозначного трактування (розуміння) системи стадій кримінального провадження України» [5, с. 101].

Так, автори першого науково-практичного коментаря до КПК України виділяють такі стадії: «1) внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань; 2) досудове розслідування; 3) підготовче судове засідання; 4) судовий розгляд і ухвалення судового рішення за його результатами; 5) апеляційне провадження; 6) касаційне провадження; 7) перегляд судових рішень Верховним Судом України; 8) перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами; 9) виконання судових рішень» [6, с. 26].

Разом з тим звернемо увагу, що «початок стадії досудового розслідування в КПК України визначено некоректно та неточно. Такі, у п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України зазначено, що стадія досудового розслідування «починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР)...». Таким чином, за межами кримінального провадження залишається діяльність, яка полягає у прийнятті заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення (ч. 1 ст. 214 КПК України), можливого проведенні до внесення даних до ЄРДР огляду місця події (ч. 3 ст. 214 КПК України), а також діяльність з оскарження відмови у внесенні даних до ЄРДР до слідчого судді (п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України), розгляді скарги слідчим суддею (ст. 306 КПК України), ухвалення ним відповідного рішення (ст. 307 КПК України) та ін. Усі зазначені дії врегульовані КПК України, тому є процесуальними та здійснюються в межах стадії досудового розслідування. Вважаємо, що доцільно початком стадії досудового розслідування вбачати подання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення або самостійне виявлення слідчим, прокурором з будь-якого джерела обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення» [7, с. 248].

Деякі науковці визначають п'ять стадій: «1) досудове розслідування (п. 5 ч.1 ст. 3 та Розділ III КПК України): досудове

слідство (щодо кримінальних правопорушень); дізнання (щодо кримінальних проступків); 2) притягнення до кримінальної відповідальності (п. 14 ч.1 ст. 3 КПК України); 3) судове провадження у першій інстанції (Розділ IV КПК України): підготовче провадження (Глава 27 КПК України); судовий розгляд (Глава 28 КПК України); винесення судового рішення (Глава 29 КПК України); 4) судове провадження з перегляду судових рішень (Розділ V КПК України): провадження у суді апеляційної інстанції (Глава 31 КПК України); провадження у суді касаційної інстанції (Глава 32 КПК України); провадження у Верховному Суді України (Глава 33 КПК України); провадження за нововиявленими обставинами (Глава 34 КПК України); 5) виконання судових рішень (Розділ VIII КПК України)» [8, с. 241; 9, с. 77].

З таким підходом важко погодитись, оскільки викликає сумніви щодо теоретичної обґрунтованості та доцільності виділяти систему стадій кримінального провадження України відповідно до закріплення певної стадії кримінального провадження в окремому розділі КПК України. Крім того, «стадія» притягнення до кримінальної відповідальності згадується лише у п. 14. ч. 1 ст. 3 КПК України.

Відповідно до п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України «притягнення до кримінальної відповідальності – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення».

Вважаємо, що позиція законодавця щодо закріплення притягнення до кримінальної відповідальності як самостійної стадії кримінального провадження України є нелогічною, непослідовною та дискусійною, оскільки суперечить теоретичним положенням науки кримінального процесуального права щодо розуміння поняття, ознак стадії кримінального процесу. Щоб обґрунтувати цю думку, вважаємо за необхідне проаналізувати основні теоретичні положення щодо поняття, ознак стадії кримінального процесу.

Аналіз наукової літератури дає можливість констатувати, що погляди вчених щодо визначення поняття та характерних ознак стадії кримінального процесу принципово не відрізняються між собою. Так, більшість науковців розглядають стадії криміналь-

ного процесу як взаємопов'язані та самостійні частини кримінально-процесуальної діяльності, кожна з яких характеризується певними особливостями кримінально-процесуальної форми. «Розмежування стадій кримінального процесу проводиться за такими ключовими ознаками кримінально-процесуальної форми: а) безпосередні завдання кожної стадії (при цьому більшість стадій виконують перевірку дотримання вимог кримінального процесуального законодавства на попередній стадії); б) особливості реалізації принципів кримінального процесу; в) коло суб'єктів, що здійснюють у конкретній стадії кримінально-процесуальну діяльність та мають відповідні процесуальні права і обов'язки; г) певні часові межі провадження у конкретній стадії; д) процесуальна процедура, властива провадженню в конкретній стадії; е) коло процесуальних засобів, що можуть використовуватися в конкретній стадії; ж) підсумкове процесуальне рішення, яким закінчується провадження у конкретній стадії» [10, с. 21].

Аналіз норм КПК України дозволяє зробити висновок, що притягнення до кримінальної відповідальності не відповідає ознакам стадії кримінального процесу. Зокрема, «законодавець не закріплює часові межі провадження у цій «стадії». У п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України зазначено, що «притягнення до кримінальної відповідальності – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення». Разом з тим, коли закінчується ця «стадія», ухваленням яких процесуальних рішень закінчується ця «стадія», що є підставою для ухвалення підсумкових процесуальних рішень, який процесуальний порядок на цьому етапі кримінального провадження, які способи збирання доказів, на кого покладено обов'язок здійснювати кримінальне провадження на цьому етапі та ін. у КПК України не закріплено» [11, с. 88].

Крім того, Конституційний Суд України у рішенні від 27 жовтня 1999 р. у справі № 1-15/99 зазначив, що притягнення до кримінальної відповідальності є стадією кримінального переслідування [12]. Поняття «стадія кримінального процесу» та «стадія кримінального переслідування» слід розрізняти, оскільки вони є різними за своєю правовою природою (сутністю). Крими-

нальне переслідування є кримінально-процесуальною функцією, яку здійснює сторона обвинувачення (слідчий, прокурор, керівник органу досудового розслідування) з метою викриття підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення.

Висновки. Вважаємо також за необхідне зазначити, що притягнення до кримінальної відповідальності слід розглядати не як стадію кримінального провадження, а як етап кримінального переслідування. На думку багатьох учених (Ю. П. Алєнін, Т. М. Барабаш, Ю. М. Грошевий, В. Т. Нор, М. І. Пашковський та ін.), притягнення до кримінальної відповідальності не належить до категорії стадії кримінального процесу (кримінального провадження).

Отже, дослідивши класифікацію стадій кримінального провадження, зазначимо, що систему стадій кримінального провадження подамо таким чином: 1) досудове розслідування; 2) підготовче судове провадження; 3) судовий розгляд; 4) провадження в суді апеляційної інстанції; 5) виконання судового рішення; 6) провадження в суді касаційної інстанції; 7) провадження у Верховному Суді України; 8) провадження за нововиявленими обставинами.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13, Ст. 88.
2. Шульга А. О. Відносно народовладдя та справедливості в кримінальному провадженні України. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 2. С. 125–130.
3. Трофименко В. Кримінальне процесуальне провадження: поняття та ознаки. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1. С. 169–177.
4. Кримінальне процесуальне право України: навч. посібник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 774 с.
5. Гуртієва Л. М. Система стадій кримінального провадження України. *Митна справа*. 2015. № 5(2). С. 99–104.

6. Кримінальний процесуальний кодекс. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. Г. Гончаренко, Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ: Юстиніан, 2012. 1224 с.

7. Гуртієва Л. М. Способи збирання та перевірки доказів на стадії досудового розслідування. *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса)* відпов. за випуск Ю. П. Аленін. Одеса: Юридична література, 2013. С. 248–253.

8. Леоненко М. І. Особливості стадійної побудови кримінального провадження за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского*. Серія: Юридические науки. 2013. Т. 26 (65). № 1. С. 238–242.

9. Леоненко М. І. Структура стадійної побудови кримінального провадження в контексті сучасного реформування кримінального процесу України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2013. № 2. С. 75–77.

10. Волколуп О. В. Система уголовного судопроизводства и проблемы ее совершенствования. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс. 2003. 267 с.

11. Нижник Л. Система кримінального процесу та диференціація кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 5. С. 86–89.

12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини 3 ст. 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність) від 27 жовтня 1999 р. № 9-рп. *Офіційний вісник України*. 1999. № 44. С. 71–77.

Olefir L.,

Ph.D. in Law, Senior Lecturer of the Department of Criminal, Criminal and Executive Law and Criminology, Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-4565-8968;

Borysenko A.,

First-year Master student, Educational and Scientific Institute of Law, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-6054-8807

CLASSIFICATION OF STAGES IN JUDICIAL PROCEEDINGS

The article highlights the concept and essence of the judicial proceedings stages. The specific features of the proceedings stages in terms of their legal nature, functional purpose and their place in system of criminal proceedings are revealed. The correlative communications with other stages of criminal trial is proved.

The article is based on the analysis of scientific sources, domestic legislation, generalization of the practice of applying legal requirements and scientific knowledge.

It is found out that all stages of criminal process are considered as interactive and separate parts of criminal procedural activities that can be characterized by certain features of criminal procedural form.

It is defined that features of judicial proceedings stages include range of persons, series of procedural activities and procedural decisions. Every stage is separated from one another by the final procedural decisions, which divide the previous stage from the next one, complete implementation of procedural activities specific for earlier stage and afford an opportunity to conduct following procedural activities.

The article also provides an overview of the classification of judicial proceedings stages. The analysis of scientific and legal literature reveals that the procedure of bringing a person to criminal responsibility is be considered as a stage of a criminal prosecution instead of a stage of criminal proceedings.

Summing up the results, it can be concluded that the system of criminal proceedings passes the following stages 1) pre-trial investigation; 2) preliminary proceeding; 3) judicial proceedings; 4) proceedings in the court of appeal; 5) execution of court decision; 6) proceedings in the court of cassation; 7) proceedings in the Supreme Court; 8) proceedings on newly discovered circumstances.

Key words: *stages, judicial proceedings, criminal proceedings, classification, procedural activities.*

References

1. *Criminal Procedural Code of Ukraine*, Law of Ukraine dated 13.04.2012 No. 4651-VI, Update dated 04.10.2021.
2. Shulha, A. O. (2019), "Regarding democracy and justice in the criminal proceedings of Ukraine", *Law Journal of Donbass*, No. 2, pp. 125–130.
3. Trofymenko, V. (2014), "Criminal procedural proceedings: concepts and signs", *Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, No. 1, pp. 169–177.
4. Blahuta, R. I., Hutsuliak, Yu. V., Dufeniuk, O. M., et al. (2017), *Criminal procedural law of Ukraine: a textbook*, Lviv: Department of Internal Affairs, Lviv.
5. Hurtiieva, L. M. (2015), "The system of criminal proceedings stages", *Customs Matters*, No. 5, Vol. 2, pp. 99–104.

6. Honcharenko, V. H, Nora, V. and Shumylo, M.Ye. (eds.) (2012), *Criminal Procedural Code of Ukraine: Scientific and Practical Commentary*, Yustynian, Kyiv.

7. Hurtiieva, L. M. (2007), "Methods of gathering and verifying evidence at the preliminary proceedings", *Actual issues of proving in the criminal proceedings*, November 27, 2013: proceedings of the All-Ukrainian Internet scientific and practical conference, Yurydychna literature, Odesa, pp. 248–253.

8. Leonenko, M. I. (2013), "Features of staged construction of criminal proceedings under the new Criminal Procedural Code of Ukraine", *Scientific Notes of Tavriia National V. I. Vernadskyi University: series: Legal Sciences*, Vol. 26 (25), No. 1, pp. 238–242.

9. Leonenko, M. I. (2013), "The structure of stepwise construction of the criminal proceedings under modern reforming of the criminal process", *Bulletin of Kherson State University*, No. 2, pp. 75–77.

10. Volkolup, O. V. (2003), *The system of criminal proceedings and problems of its improving*, Yuridicheskiiy tsentr Press, St. Petersburg.

11. Nyzhnyk, L. (2016), "System of criminal process and differentiation of criminal proceedings", *Entrepreneurs, Economy and Law*, No. 5, pp. 86–89.

12. Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional petition of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine regarding the official interpretation of the provisions of part three of Article 80 of the Constitution of Ukraine (case on parliamentary immunity) dated November 27, 1999, Case No. 9-рп, *The Official Bulletin of Ukraine*, 1999, No. 44, pp. 71–77.

УДК 343.8

DOI 10.32755/sjcriminal.2021.01.098

Ткаченко О. Г.,

кандидат юридичних наук, доцент, заступник начальника
кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-5640-0906;

Петроченко Л. С.,

студент 462-ї навчальної групи,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0001-6582-8798

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДІВ І ОБШУКІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

У статті проаналізовано проблеми криміналістичної тактики проведення оглядів та обшуків і запропоновано шляхи їх подолання. Встановлено, що серед слідчих розшукових дій особливе місце посідає обшук, який, з одного боку, є одним з найбільш ефективних та затребуваних у практиці слідчою дією, а з іншого – обмежує конституційні права та свободи осіб.

Дослідивши проблеми криміналістичної тактики проведення оглядів та обшуків, розглянувши тактичний досвід проведення огляду та обшуку в європейських країнах, запропоновано зміни до законодавства стосовно вдосконалення правового регулювання оглядів та обшуків.

***Ключові слова:** огляд, обшук, види оглядів та обшуків, тактика проведення оглядів, тактика обшуків.*

Постановка проблеми. Становлення української державності, формування демократичної правової держави вимагають зміцнення і вдосконалення діяльності всієї системи державних органів, зокрема складної, багаторівневої системи Державної кримінально-виконавчої служби України. Процес узгодження чинного законодавства з міжнародними стандартами та світовою пенітенціарною доктриною необхідний для створення ефективною нормативно-правової бази, спрямованої на забезпечення регулювання суспільних відносин, що виникають у сфері діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, зокрема й захисту правопорядку у слідчих ізоляторах і установах виконання покарань [1, с. 116]. Важливу роль у виконанні цього завдання відіграє тактика огляду, обшуку та особистого обшуку,

що нині перебуває на низькому рівні доктринального дослідження, наслідком чого є відсутність чіткого переліку тактичних прийомів його проведення, а отже, не можна вберегтися від випадків, коли особистий обшук суперечитиме положенням Конституції України про повагу до гідності людини. Зазначене свідчить про важливість формування не лише криміналістичного підходу до огляду, обшуку та особистого обшуку, в тому числі розробки тактичних прийомів їх проведення, а й кримінально-процесуального підходу з метою забезпечення допустимості цих слідчих (розшукової) дії. З огляду на зазначене КПК України потрібно доповнити статтями, які регламентуватимуть порядок і процесуальні особливості проведення огляду, обшуку та особистого обшуку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику провадження таких слідчих (розшукових) дій, як огляд та обшук у криміналістиці й теорії кримінального процесуального права, досліджували: Ю. П. Аленін, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, В. І. Бояров, Т. В. Варфоломєєва, В. К. Весельський, В. Г. Гончаренко, С. Ф. Денисюк, А. В. Іщенко, В. О. Коновалова, А. В. Кофанов, Л. М. Лобойко, В. О. Маркусь, Г. А. Матусовський, І. В. Пиріг, В. С. Поснік, М. В. Салтевський, Л. Д. Удалова, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітько, А. П. Шеремет та ін. Проведені науковцями дослідження норм кримінально-процесуального закону, що регулюють правила і порядок проведення обшуку та огляду, їх інтерпретація в коментарях, наукових роботах, матеріалів судово-слідчої практики дозволило виявити низку істотних прогалин законодавця в регламентації проведення вказаних слідчих (розшукових) дії. Це, безумовно, свідчить про необхідність подальшого вдосконалення кримінально-процесуального законодавства та тактичних прийомів проведення огляду та обшуку.

Метою статті є висвітлення проблем правового регулювання та обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення проведення огляду та обшуку.

Виклад основного матеріалу. КПК України у ст. 237 встановлює, що з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів.

Огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами КПК України, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи. Для участі в огляді може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, законний представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів [2].

Окремі статті КПК України, зокрема ст. 238–239, встановлюють огляд трупа та огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією. Під час проведення обшуку, використання особою, яка провадить цю слідчу дію, звуко- і відеозаписувальних технічних засобів є обов'язковим (ст. 107 КПК України).

Кримінальний процесуальний кодекс України в ст. 234 встановлює, що обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте в результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. Обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

КПК України не містить визначення понять обшуку та огляду. Попри певну схожість у меті, підставі та порядку їх проведення, законодавець визначає їх як окремі за формою та різні за змістом слідчі (розшукові) дії.

У свою чергу, для правоохоронців обшук – це слідча дія, яка є заздалегідь спланованим, добре підготовленим комплексом розвідувальних, оперативно-розшукових, слідчих і організаційних дій з чітко продуманим алгоритмом і тактичними прийомами.

Обшук особи є слідчою (розшуковою) дією, підстави та порядок проведення якої чітко окреслені у КПК України. Зокрема, він може бути проведений у таких випадках: під час затримання особи у порядку ст. 208 КПК України, під час проведення обшуку житла чи іншого володіння особи у порядку ст. 236 КПК України [3].

Обшук – це одна з небагатьох слідчих дій, яка проводиться примусово, без згоди і навіть взагалі без участі осіб, які володіють, користуються обшукуваним приміщенням, автомобілем і т. ін.

Незважаючи на те, що в Україні запроваджено КПК ще в 2012 р., недостатня визначеність термінів «обшук» і «огляд» має місце й у 2020 році, особливо категорично та гостро стоїть питання особистого обшуку особи.

Серед способів збирання доказів, передбачених ч. 2 ст. 93 КПК України, важливе значення має обшук як один з найдивніших та найефективніших способів отримання доказів, оскільки його метою є виявлення та фіксація відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте в результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

Вказана слідча дія посідає особливе місце у зв'язку з тим, що з розвитком технологій змінюються способи, а з ними – засоби і знаряддя вчинення злочинів, зокрема поява нових комп'ютерних пристроїв, засобів спілкування та програм для них (так звані месенджери) тощо, які в деяких випадках можуть бути ледь не єдиними матеріальними джерелами доказів, які мають статус речових [4, с. 112].

Слід зазначити, що нині на законодавчому рівні не закріплено визначення слідчої (розшукової) дії – обшуку. У статті 234 КПК України, крім іншого, зазначено лише його мету та підставу для його проведення. Відсутність нормативного визначення приводить до різноманітності доктринальних підходів до розуміння сутності та змістовного наповнення цієї слідчої (розшукової) дії [5, с. 105].

Нагадаємо, що на думку А. В. Кофанова, «обшук – це обґрунтована доказами, що є у справі, слідча дія, сутність якої полягає у примусовому обслідуванні приміщень, ділянок місцевості, інших об'єктів та окремих громадян з метою виявлення та вилучення знарядь злочину, речей та цінностей, здобутих злочинним шляхом, а також предметів і документів, які мають значення для встановлення істини у справі. Обшук може бути проведений також для виявлення злочинців, які переховуються. Від інших слідчих (розшукових) дій обшук відрізняється передусім своїм пошуковим і примусовим характером» [6, с. 89–90].

Поняття обшуку у двох аспектах: кримінально-процесуальному та криміналістичному. У кримінально-процесуальному аспекті обшук – це самостійна слідча (розшукова) дія, яку проводять з метою виявлення об'єктів, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні. Як бачимо, це визначення розкриває мету обшуку, а не його сутність. У криміналістичному аспекті обшук, – це слідча (розшукова) дія, змістом якої є примусове обстеження приміщень і споруд, ділянок місцевості, окремих громадян з метою відшукування і вилучення предметів, що мають значення у справі, а також виявлення розшукуваних осіб. Це визначення було б повнішим, якби до викладення мети цієї слідчої дії додати формування доказової бази в певному провадженні.

У криміналістичній науковій літературі акцентовано увагу насамперед на детальному описі дій слідчого у процесі підготовки до обшуку та на порядку його проведення, огляд же часто залишається поза увагою. Тактичні прийоми обшуку логічно диференціювати залежно від таких двох етапів обшуку: заходи, які слідчий проводить до прибуття на місце проведення обшуку (вивчення матеріалів кримінальної справи, збирання орієнтувальної інформації, визначення часу проведення обшуку, тактико-технічне його забезпечення тощо); заходи, які слідчий проводить після прибуття на місце проведення обшуку (розташування охорони, способи проникнення на об'єкт обшуку, порядок дій слідчого на місці обшуку тощо) [7, с. 180].

Основним недоліком такого диференціювання, як видно, є відсутність чіткого розмежування організаційно-підготовчих заходів і безпосередньо пошукових дій, що призводить до зменшення змістовного наповнення та вагомості тактичних прийомів обшуку.

Характерною особливістю огляду та обшуку є надзвичайно високе психологічне навантаження, адже обшук фактично є протистоянням між слідчим та особою, якої стосується обшук. Погоджуючись зі значущістю психологічних основ проведення обшуку, слід зазначити, що тактичні прийоми не вичерпуються ними.

Проведення огляду та обшуку може характеризуватися як конфліктністю, так і безконфліктністю ситуації, хоча і конфлік-

тність, і безконфліктність слідчої дії є її загальними характеристиками, які не дозволяють заздалегідь обрати потрібну тактику, ті чи інші тактичні прийоми, їх системи [8, с. 54]. Водночас наявність безконфліктних ситуацій обшуку не зменшує вагомості психологічного аспекту в процесі його проведення. Саме тому тактичні прийоми обшуку мають удосконалюватися та трансформуватися на базі знань психології для досягнення максимально позитивного результату цієї слідчої (розшукової) дії. При цьому психологічні характеристики тактичних прийомів слідчого мають враховувати гуманне ставлення до людини, повагу до її гідності та унеможливити негативний психологічний вплив, який може її принизити.

Ефективним способом усунення конфліктних ситуацій є залучення особи, якої стосується обшук, до діяльності слідчого (наприклад, пропозиція слідчого надати йому технічну допомогу, наприклад, відкрити шухляду або шафу, перенести білизну тощо). Процес «спільної» діяльності спонукає особу, якої стосується обшук, до спілкування зі слідчим. Подолати відмову особи, якої стосується обшук, від спілкування у процесі його проведення можна за допомогою тактичного прийому – словесної розвідки [9, с. 431]. Застосовуючи цей прийом, а саме звертаючись до інших учасників обшуку (крім особи, яку обшуковують), слідчий може виявити ставлення особи до тих чи інших дій (переміщення певних предметів у приміщенні, дослідження певних його частин тощо) і так дійти певних висновків щодо місцезнаходження предмета, що є метою обшуку.

Проведення такого специфічного виду обшуку, як особистий обшук, окремо не визначено у кримінально-процесуальному законодавстві, що зумовлює поширення загальних положень про обшук і на особистий обшук без урахування його специфіки та особливостей.

Водночас слід зазначити, що на практиці особистий обшук здебільшого проводять у двох випадках: під час затримання особи (частина третя ст. 208 КПК України), коли стосовно особи, яка перебуває у помешканні, є достатньо даних вважати, що вона переховує при собі предмети або документи, які мають

значення для кримінального провадження (частина п'ята ст. 236 КПК України).

Слід зазначити, що сформульовані у КПК України загальні підстави для проведення обшуку на практиці призводять до різного їх трактування, що породжує різні правові наслідки для кримінального провадження та особи, яку обшукали. Зокрема, в колі науковців і практиків активно обговорюється питання щодо законності застосування положень ст. 234 КПК України (обшук житла чи іншого володіння особи) до таких правовідносин, якими є особистий обшук [10, с. 45].

Згідно з частиною п'ятою ст. 236 КПК України обшук на підставі ухвали слідчого судді повинен проводитися в обсязі, необхідному для досягнення мети обшуку. За рішенням слідчого чи прокурора може бути проведено обшук осіб, які перебувають у житлі чи іншому володінні, якщо є підстави вважати, що вони переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження. Проте цього формулювання у кримінально-процесуальному законодавстві абсолютно недостатньо для побудови ґрунтовної бази тактичних прийомів проведення особистого обшуку та безпосередньо забезпечення правомірності його здійснення. Зокрема, абсолютно незрозумілими залишаються підстави, достатні для проведення особистого обшуку, а також те, на що має насамперед звертати увагу слідчий.

Як свідчить аналіз слідчої практики, непоодинокими є випадки, коли необхідно провести обшук особи, яка знаходиться за межами житла чи іншого володіння і стосовно якої є підстави вважати, що вона переховує при собі предмети або документи, які вилучені з обігу і мають значення для кримінального провадження. Проте така ситуація не узгоджується з підставами проведення особистого обшуку, про які йдеться у частині третій ст. 208 та частині п'ятій ст. 236 КПК України. У деяких прокуратурах та судах України як вихід з такої ситуації вбачають у застосуванні положень ст. 9 КПК України, в якій зазначено про необхідність використання загальних засад кримінального провадження у разі, коли окремі питання не врегульовано або неоднозначно врегульовано положеннями КПК України, положень ст. 234 КПК Ук-

раїни, що є загальною нормою для обшуку, а також ст. 84, 223, 233 КПК України [10, с. 45].

Така ситуація є неприпустимою, особливо з погляду гуманізації кримінального провадження. Проводячи особистий обшук, слідчий має володіти ґрунтовними знаннями як психологічних аспектів і тактичних прийомів його проведення, так і правовими основами цієї слідчої (розшукової) дії. Тому доцільно наповнити криміналістичну доктрину тактичними прийомами, які регламентують процес проведення особистого обшуку (із зазначенням процедури обстеження тіла особами тієї самої статі або акцентуючи увагу на певних частинах тіла, які можуть виконувати функцію тайників). Крім цього, тактична база слідчого має налічувати і винятково психологічні прийоми, які дозволять зменшити відчуття приниження та напругу особи, яку обшуковують, за допомогою відволікаючих дій слідчого.

У зазначеному контексті слушною є думка Л. Д. Удалової про необхідність нормативного врегулювання підстав і порядку проведення особистого обшуку, яке у чинному КПК України, на жаль, є неповним і має несистемний характер, внаслідок чого дійти висновків щодо підстав і порядку його проведення доволі складно, що призводить до суттєвих труднощів у правозастосуванні цієї слідчої (розшукової) дії [11, с. 11].

Сучасна судова практика вражає іноді, так участь понятих не є обов'язковою під час огляду, який проводиться не в житловому приміщенні. Відповідну постанову у справі № 473/2485/17 Верховний Суд України прийняв 10.12.2020 [12]. Отже, фактично Верховний Суд України встановив, що КПК не передбачає обов'язкової участі понятих під час огляду якщо він проводиться не в житловому приміщенні.

Отже, на основі викладеного можна зробити висновки, що на практиці існують проблеми правового регулювання обшуку особи. Тому необхідно вдосконалити норми законодавства, які регулюють це питання. Зокрема, закріпити визначення поняттям «обшук», «обшук особи» та визначити чіткий перелік підстав застосування обшуку особи.

Проблеми криміналістичної тактики проведення оглядів та обшуків перш за все у правовому полі. В попередніх пунктах

були визначені проблеми, серед яких специфічне місце посідає особистий обшук. Загалом усі правила і тактичні прийоми про проведення особистого обшуку особи відповідно до КПК України можна подати таким чином: 1) суб'єктами проведення особистого обшуку є уповноважена службова особа, слідчий, прокурор (ч. 3 ст. 208 КПК України); 2) обшук особи здійснюється з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування (ч. 7 ст. 223 КПК України); 3) обшук особи повинен бути здійснений особами тієї ж статі (ч. 5 ст. 236 КПК України); 4) під час обшуку може бути тимчасово вилучене майно затриманої особи (ст. 168 КПК України); 5) результати особистого обшуку зазначаються у протоколі затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину (ч. 5 ст. 208 КПК України).

Слід також звернути увагу на те, що у КПК України відсутня окрема норма, яка б регулювала порядок проведення особистого обшуку. Відсутнє його системне формулювання і в статті 208, і в статті 234, і в інших статтях КПК України. У зв'язку з цим виникають питання, пов'язані із захистом прав учасників кримінального провадження під час особистого обшуку особи при затриманні без ухвали слідчого судді. На практиці застосовують різні способи, так одні суди вимагають дозвіл слідчого судді на проведення особистого обшуку, а іншим – достатньо постанови слідчого, прокурора. До такої суперечності призводять недоліки правового регулювання. А саме, відсутність розмежування між клопотанням про проведення особистого обшуку та обшуку житла чи іншого володіння особи, а в свою чергу законодавцем було виділено об'єкт обшуку на підставі ухвали слідчого судді – житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, де планується його проведення [13, с. 85].

У теорії думки вчених з цього питання теж розділились, одні вважають, що обшук особи, яка затримана уповноваженою службовою особою, не потребує спеціального дозволу слідчого судді, в той час як інші вказують на необхідність такого дозволу.

На практиці часто трапляються випадки, коли судді відмовляють у клопотанні уповноважених осіб про проведення особистого обшуку. Мотивами цього рішення є те, що вирішення слід-

чим суддею на стадії досудового розслідування клопотань про надання дозволу на проведення особистого обшуку КПК України не передбачено, тобто такої процесуальної норми не існує, і слідчий у своєму клопотанні про неї не вказує.

Федорченко А. М., аналізуючи це питання, зазначає, що так Новозаводський районний суд м. Чернігова у своїй ухвалі відмовив у задоволенні клопотання про надання дозволу на проведення особистого обшуку особи, вмотивувавши своє рішення тим, що відповідно до ч. 5 ст. 236 КПК України, за рішенням слідчого чи прокурора може бути проведено обшук осіб, які перебувають у житлі чи іншому володінні, якщо є достатні підстави вважати, що вони переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження. Крім того, обшук особи може бути здійснений без ухвали слідчого судді уповноваженою особою, слідчим, прокурором у порядку ч. 3 ст. 208 КПК України. Враховуючи те, що КПК України не передбачено особистого обшуку фізичної особи на підставі ухвали слідчого судді, тому в задоволенні клопотання слід відмовити. Таке саме рішення міститься і в ухвалі Ленінського районного суду м. Миколаєва. Інші суди пішли іншим шляхом і задовольняють такі клопотання, керуючись статтями 234, 235 КПК України. Так, Королівський районний суд м. Житомира у своїй ухвалі задовольнив клопотання про проведення особистого обшуку [13, с. 86].

На цю проблему звернула увагу Л. Д. Удалова, яка пояснює таку практику тим, що особистий обшук відноситься до особливого виду обшуку, має власну специфіку підстав і порядку проведення [14, с. 11]. Тому в цьому випадку існує необхідність чітко визначити в окремій статті перелік підстав застосування особистого обшуку.

Слід окремо звернути увагу на те, що частіше за все фізичний захват особи в передбачених законом випадках, як і її подальше доставлення до найближчого підрозділу органу досудового розслідування, здійснюється уповноваженими службовими особами тоді, коли відповідні відомості ще не внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань і, відповідно, досудове розслідування ще не розпочате. Так само і необхідність вилучення знарядь

злочину, інших предметів і документів нерідко виникає до оформлення протоколу затримання, одразу після фізичного захвату або доставлення особи до найближчого підрозділу органу досудового розслідування, коли досудове розслідування за цим фактом ще не розпочате. Виникає питання про можливість проведення обшуку особи уповноваженими органами. Також слід звернути увагу на те, що в теорії досліджується можливість у деяких випадках прирівняти обшук автотранспортного засобу до особистого обшуку, що у свою чергу підвищить ефективність проведення слідчої дії, сприятиме виконанню завдань кримінального провадження і, водночас, не суперечитиме європейській практиці, адже така можливість передбачена КПК Франції (стаття 56 КПК) та Швейцарії (стаття 249 КПК).

На підтвердження такого положення Г. В. Рибікова, Л. Ю. Грекова наводять ухвалу Комсомольського районного суду м. Херсона у справі № 667/6121/14. У судовому засіданні адвокати обвинувачених заявили клопотання про визнання деяких доказів (згідно зі списком, зазначеним у клопотанні) недопустимими з тих підстав, що вони були здобуті в результаті здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов. Так адвокати посилаються на те, що право на проведення обшуку було надано слідчому Н. С. Губіній, а його провів слідчий Д. І. Боляновський. Крім того, під час обшуку був проведений обшук автомобіля, який належить особі 5 без дозволу суду, а обшук особи, не передбачений статтями 223, 233, 234, 236 КПК України. Проте суд залишив це клопотання без задоволення [15, с. 185]. В умовах сьогодення запровадження цього положення призведе до зловживання правами з боку службових осіб та порушення прав осіб, які піддаватимуться обшуку.

Висновки. Дослідивши проблеми криміналістичної тактики проведення оглядів та обшуків, розглянувши тактичний досвід проведення огляду та обшуку в європейських країнах, слід запропонувати зміни до законодавства стосовно вдосконалення правового регулювання оглядів та обшуків.

Пропонуємо внести зміни в ч. 1 ст. 237 КПК України та викласти в такій редакції – «1. Огляд – це слідча (розшукова) дія,

мета якої полягає в дослідженні обстановки місця події шляхом безпосереднього особистого її сприйняття учасниками огляду з метою виявлення, фіксації та вилучення слідів кримінального правопорушення та інших доказів, – з'ясування механізму події та інших обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Пропонуємо внести зміни в ч. 1 ст. 234 КПК України та викласти в такій редакції – «1. Обшук – це слідча (розшукова) дія, що полягає в примусовому обстеженні приміщень, споруд, ділянок місцевості та інших об'єктів, які перебувають у віданні певних осіб, з метою знайдення та вилучення доказів, що можуть мати значення у справі, або знайдення осіб, що розшуковуються, проваджуваному за наявності ймовірних даних про те, що вони приховані в певному місці чи в певної особи».

Список використаних джерел

1. Ткаченко О. Г., Разумейко Н. С. Співучасть та замах в адміністративному праві у правопорушенні, що посягають на режим утримання установ виконання покарань та слідчих ізоляторів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. Вип. 41. Т. 1. С. 116–120.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 11.09.2020. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 02.11.2021).
3. Сінгар М. Обшук і огляд: розмежування та підстави проведення. URL: https://biz.ligazakon.net/aktualno/8116_obshuk--oglyad-rozmezhuвання-та-pdstavi-provedennу (дата звернення: 02.11.2021).
4. Посвистак О. М. Проблеми забезпечення таємниці досудового розслідування при одержанні дозволу слідчого судді на проведення обшуку. *Публічне право*. 2019. № 1. С. 112–119.
5. Деревняк Д. В. Криміналістична тактика обшуку та особистий обшук: необхідність удосконалення. *Криміналістичний вісник*. 2015. № 2. С. 104–108.
6. Криміналістика: питання і відповіді: навч. посіб. / А. В. Кофанов, О. Л. Кобилянський, Я. В. Кузьмічов та ін. Київ: Центр навчальної літератури, 2011. 280 с.
7. Ковтуненко Л. П. Ситуаційний підхід до тактики обшуку. *Проблеми законності*. 2012. № 118. С. 175–182.
8. Коновалова В. Е., Шепитько В. Ю. Криминалистическая тактика: теории и тенденции: учебное пособие. Харьков: Гриф, 1997. 256 с.

9. Настільна книга слідчого: наук.-практ. вид. для слідчих і дізнавачів / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. Київ: Ін Юре, 2011. 736 с.

10. Комарницька О. Б. Особистий обшук: сучасний стан та перспектива. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. Т. 7. № 2 (23). С. 41–46.

11. Удалова Л. Д. Деякі проблемні питання правозастосування кримінального процесуального законодавства. *Актуальні питання кримінального процесуального законодавства України*: зб. матер. міжвуз. наук. конф. (м. Київ, 26 квіт. 2013 р.) / Національна академія прокуратури України. Київ: Правова єдність, 2013. С. 33–44.

12. Постанова від 10.12.2020 № 473/2485/17 / Верховний Суд. Касаційний кримінальний суд. URL: https://verdictum.ligazak.net/document/93542041?utm_source=jurliga.ligazak.net&utm_medium=news&utm_content=jl01&_ga=2.139341365.768244048.1610443848-894127399.1608654417 (дата звернення: 12.12.2021).

13. Федорченко А. М. Обшук особи у кримінальному провадженні: проблеми правового регулювання. *Інтернаука*: міжнародний науковий журнал. 2018. № 9 (3). С. 84–87.

14. Удалова Л. Д. Деякі проблемні питання правозастосування кримінального процесуального законодавства. *Актуальні питання кримінального процесуального законодавства України* (м. Київ, 26 квіт. 2013 р.): зб. матер. міжвуз. наук. конф. / Національна академія прокуратури України. Київ: Алерта, 2013. С. 8–12.

15. Рибікова Г. В., Грекова Л. Ю. Деякі проблеми правового регулювання обшуку в Україні. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2016. № 2. С. 183–187.

Tkachenko O.,

Ph.D. in Law, Associate Professor, Deputy Head
of the Department of Tactical and Special Training,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-5640-0906;

Petrochenko L.,

Master student of the 462-nd academic group,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-6582-8798

PROBLEMS OF FORENSIC TACTICS OF INSPECTIONS AND SEARCHES AND WAYS TO OVERCOME THEM

The problems of forensic tactics of inspections and searches are analyzed and the ways to overcome them are suggested in the article.

The article establishes that among special investigative actions a special place is occupied by a search, which, on the one hand, is one of the most effective and most popular investigative actions in practice, and on the other hand restricts individuals' constitutional rights and freedoms.

According to the Articles 223 and 237 of the Criminal Procedure Code (CPC) of Ukraine, the review is an investigative action aimed at obtaining (collecting) evidence or verifying already obtained evidence in a particular criminal proceeding, which is conducted within the pre-trial investigation of criminal proceedings.

The analysis of the current legislation made it possible to establish that the search is carried out on the basis of the decision of an investigating judge of the local general court (Part 2 of Article 30 of the Constitution of Ukraine and Part 2 of Article 244 of the CPC of Ukraine), if there is sufficient evidence that property, information is in a certain place or in a certain person. Also, in order to identify and record information about the circumstances of a criminal offense, an investigator, prosecutor conducts such an investigative action as an inspection of the area, premises, things and documents.

The article notes that in practice there are problems with the legal regulation of inspection, search and personal search, and therefore it is necessary to improve the legislation governing this issue. In particular, to consolidate the definition of "search", "personal search" and to define a clear list of grounds for application.

After examining the problems of forensic tactics of inspections and searches, considering the tactical experience of conducting inspections and searches in European countries, changes to the legislation in order to improve the legal regulation of inspections and searches are proposed.

In the conclusions it is offered to make changes in Part 1 Article 237 of the CPC of Ukraine, established the need to amend Part 1 of Article 234 of the CPC of Ukraine. We propose to amend Chapter 20 "Investigative (search) actions", supplementing it with Article 234-1 "Personal search"

Key words: *inspection, search, types of inspections and searches, tactics of inspections, tactics of searches.*

References

1. Tkachenko, O. H., Razumeiko, N.S. (2019), "Complicity and attempt in administrative law in the offense that encroach on the regime of detention of penitentiaries and remand centers", *Scientific Bulletin of the International Humanities University*, No. 41, Vol. 1, pp. 116–120.

2. Ukraine (2012), *Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine*, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (accessed 02 November 2021).

3. Sinhar, M. (2020), *Search and review: delimitation and grounds*, available at: https://biz.ligazakon.net/aktualno/8116_obshuk--oglyad-rozmezhuвання-ta-pdstavi-provedennya (accessed 02 November 2021).

4. Posvystak, O. M. (2019), "Problems of ensuring the secrecy of the pre-trial investigation while obtaining the permission of the investigating judge to conduct a search", *Public law*, No. 1, pp. 112–119.
5. Derevniak, D. V. (2015), "Forensic search tactics and personal search: the need for improvement", *Forensic Bulletin*, No. 2, pp. 104–108.
6. Kofanov, A. V., Kobylianskyi, O. L. and Kuzmichov, Ya. V. (2011), *Forensics: questions and answers: textbook*, Kyiv, Tsentr uchbovii literatury, 280 p.
7. Kovtunenکو, L. P. (2012), "Situational approach to search tactics", *Problems of legality*, No. 118, pp. 175–182.
8. Konovalova, V. Ye. (1997), *Forensic tactics: theories and trends: textbook*, Kharkiv, Hryf, 256 p.
9. Panov, M. I., Shepitko, V. Yu. and Konovalova, V. O. (2011), *Investigator's indispensable guide: scientific and practical guide for investigators*, In Yure, Kyiv, 736 p.
10. Komarnytska, O. B. (2014), "Personal search: current status and prospects", *Bulletin of the Academy of Advocacy of Ukraine*, Vol. 7, No. 2 (23), pp. 41–46.
11. Udalova, L. D. (2013), "Some problematic issues of law enforcement of criminal procedure legislation", Current issues of criminal procedural legislation of Ukraine, *Proceedings of the Interuniversity Scientific Conference, April 26, 2013*, National Academy of the Prosecutor's Office of Ukraine, Pravova Yednist, Kyiv, pp. 33–44.
12. Ukraine (2020), *Resolution dated 10.12.2020 № 473/2485/17* Supreme Court. Criminal Court of Cassation, available at: https://verdictum.ligazakon.net/document/93542041?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl01&_ga=2.139341365.768244048.1610443848-894127399.1608654417 (accessed 12 December 2021).
13. Fedorchenko, A. M. (2018), "Search of a person in criminal proceedings: problems of legal regulation", *International scientific journal "Internauka"*, No. 9 (3), pp. 84–87.
14. Udalova, L. D. (2013), "Some problematic issues of law enforcement of criminal procedure legislation", Current issues of criminal procedural legislation of Ukraine, *Proceedings of the Interuniversity Scientific Conference, April 26, 2013*, National Academy of the Prosecutor's Office of Ukraine, Alerta, Kyiv, pp. 8–12.
15. Rybikova, H. V. and Hrekova, L. Yu. (2016), "Some problems of legal regulation of search in Ukraine", *Legal Bulletin. Air and space law*, No. 2, pp. 183–187.

УДК 349.3:364-7

DOI 10.32755/sjcriminal.2021.01.113

Шумна Л. П.,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави та права, конституційного права, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-7708-296X;

Сташків Б. І.,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави та права, конституційного права, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-3746-9382;

Денисенко К. В.,

кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави та права, конституційного права, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-9637-1361

СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ ЯК ОБ'ЄКТИ СОЦІАЛЬНО-ОБСЛУГОВУВАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ (ЧАСТИНА I)

Предметом дослідження є соціальні послуги як об'єкти соціально-обслуговувальних відносин. Проаналізовано соціальні послуги, які включені до Класифікатора соціальних послуг, зроблено спробу зіставити їх між собою та виділити спільні та відмінні риси. Акцентовано увагу на змісті кожної соціальної послуги та правових аспектах їх надання. Сформульовано ознаки соціальних послуг як об'єктів відповідних правовідносин. Висловлено сумнів щодо диференціації окремих з них за їх отримувачами з розробкою та затвердженням для кожної послуги самостійних державних стандартів.

Ключові слова: соціальні послуги, базові соціальні послуги, Класифікатор соціальних послуг, об'єкти соціально-обслуговувальних правовідносин, зміст окремих соціальних послуг, державний стандарт соціальної послуги.

Постановка проблеми. В останнє десятиріччя ХХ століття в Україні, як і в інших країнах, активізувалась діяльність щодо надання вразливим групам населення безоплатно чи на пільгових умовах соціальних послуг. Зріс інтерес до переліку, змісту та порядку надання таких послуг. При цьому виникло безліч ситуацій, які потребують правового регулювання. Запровадження нових і вдосконалення чинних соціальних послуг спонукають до

пошуку шляхів їх ефективного втілення в життя і в т. ч. за допомогою правових засобів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціальні послуги під своїм кутом зору найбільше висвітлювалися фахівцями соціальної роботи. Під час дослідження соціально-обслуговувальних правовідносин юристи найчастіше констатують, що соціальні послуги є об'єктом цих правовідносин без розкриття їх характерних ознак у цьому статусі. Правові аспекти соціальних послуг висвітлювалися у працях таких правознавців, як: О.С. Бурлака, Л. В. Кулачок, Н. П. Мокрицька, О. В. Тищенко, М. О. Фаль, Н. І. Чудик-Білоусова та багато інших. Публікації, присвячені об'єктам соціально-обслуговувальних правовідносин, практично відсутні. Дефініції соціальних послуг, їх конкретний зміст, порядок надання та оцінювання тощо потребують поглибленого вивчення також з боку дослідників права соціального забезпечення.

Мета статті. Визначити ознаки і сутність наявних соціальних послуг як об'єктів соціально-обслуговувальних правовідносин, розкрити їх зміст та правові аспекти їх надання.

Виклад основного матеріалу. Вчені однозначно вважають, що об'єктом правовідносин є те, стосовно чого виникають та існують саме правові відносини. Об'єктами правовідносин у сфері соціального обслуговування є найрізноманітніші соціальні послуги, тобто результати діяльності надавачів цих послуг, які спрямовані на профілактику або подолання чи мінімізацію складних життєвих обставин для осіб/сімей, які віднесені до вразливих груп населення на умовах і в порядку, передбачених чинним законодавством. Легальне визначення соціальних послуг та їх класифікація надана в Законі України «Про соціальні послуги» (ст. 16) [1].

На погляд авторів цієї публікації, соціальним послугам притаманні такі ознаки:

– задовольняють, у першу чергу, основні потреби людини і пов'язані з основами її життєдіяльності. У міжнародних актах до них належить потреба в їжі, одязі, житлі, медичному догляді та необхідному соціальному обслуговуванні (ст. 25) [2]. В українському законодавстві найосновніші з них отримали назву базових соціальних послуг (ст. 1) [1];

– їх наявність (перелік) передбачений Класифікатором соціальних послуг [3], який призначено для обов'язкового застосування під час планування надання соціальних послуг, проведення їх обліку та фінансування, залучення недержавних надавачів соціальних послуг до їх безпосереднього надання та проведення відповідної інформаційно-роз'яснювальної роботи і на сьогодні нараховує таких 23 послуги. Кожна послуга носить комплексний характер і складається із сукупності однорідних послуг. На підставі вказаного Класифікатора проводиться розробка і затвердження відповідного державного стандарту;

– надаються отримувачам соціальних послуг на умовах, зазначених у законі (ст. 1) [1]. У ст. 1 Закону України «Про соціальні послуги» даються визначення вразливих груп населення, малозабезпеченої особи, складних життєвих обставин, а також наведений приблизний перелік чинників, які можуть зумовити складні життєві обставини. Ці поняття сприяють визначенню осіб, які потребують соціальних послуг;

– детально регламентовані у відповідному державному стандарті, що затверджується Міністерством соціальної політики України (далі – Мінсоцполітики). Будь-який стандарт повинен містити: вимоги щодо забезпечення необхідного рівня доступності соціальної послуги на кожному етапі її надання; зміст і обсяг соціальної послуги; норми та нормативи, умови та порядок надання соціальної послуги; показники якості соціальної послуги; отримувачі соціальної послуги [4]. Соціальні послуги повинні надаватися на рівні не нижчому, ніж це передбачено стандартом та відповідно до укладеного договору про надання соціальної послуги (ст. 22) [1];

– джерелами фінансування переважно виступають кошти державного і місцевих бюджетів. Ними також можуть бути кошти спеціальних фондів, підприємств, установ та організацій тощо (ст. 27) [1]. Відсоток останніх у фінансуванні надання соціальних послуг незначний і державою реально не стимулюється;

– їх надавачами в основному є державні та комунальні установи (ст. ст. 1, 13) [1]. Питома вага надавачів соціальних послуг недержавного сектору незначна. Через бюрократичні перепони приватні установи для надання соціальних послуг не створю-

ються або не узаконюються. Наприклад, діють приватні будинки (пансіонати і таке інше) для людей похилого віку та осіб з інвалідністю, але їх статус не визначений, органами Мінсоцполітики не контролюються, а в разі надзвичайних подій (пожежі, епідемії тощо) від них відмовляються.

Соціальні послуги в матеріальних правовідносинах у сфері соціального обслуговування (надання соціальних послуг) виступають їх об'єктами. До основних з них належать такі соціальні послуги:

1. Догляд. У Класифікаторі соціальних послуг передбачені такі види догляду: 1) догляд вдома [6]; 2) догляд стаціонарний [7]; 3) денний догляд [8]; 4) денний догляд дітей з інвалідністю; 5) паліативний догляд; 6) догляд та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних. У підзаконних актах надано легальне визначення деяких з цих видів догляду [6; 7; 8].

На жаль, з цими визначеннями не можна повністю погодитися. Соціальні послуги догляду в наказах Мінсоцполітики розглядаються як комплекс заходів (2013 рік) або як комплекс соціальних та реабілітаційних заходів (2016 рік), а в чинному Законі України «Про соціальні послуги» вони визначаються як дії (ст.1) [1]. Слово «заходи» є розпливчатым і має різне тлумачення і у вузькому значенні може розглядатися як сукупність дій. Наприклад, проведення наради із соціальними працівниками щодо якості соціального обслуговування є заходом, але не елементом поняття соціальна послуга догляду. З цих міркувань у визначенні догляду слово «заходи» потрібно замінити на «дії».

На наш погляд, соціальна послуга догляду – це комплекс конкретних дій, передбачених індивідуальним планом надання соціальних послуг, які зобов'язаний здійснити надавач соціальних послуг стосовно особи, яка не набула або втратила повністю чи частково здатність до самообслуговування, спрямованих на створення умов її життєдіяльності у цій сфері, що здійснюються за місцем проживання цієї особи чи місцем знаходження соціальної установи, де особа обслуговується з наданням чи без надання місця постійного проживання на безоплатних чи пільгових умовах.

Соціальний догляд є найдавнішою послугою, витоком якої слугував сімейний догляд. Турбота про осіб, які не могли задо-

вольняти свої побутові потреби власними силами, спочатку повністю лягла на їх сім'ї. Пізніше до догляду долучились сільські общини, церква і держава. Через тривалий час держава почала допомагати тим сім'ям, які мали у своєму складі осіб з інвалідністю. Поряд із цілодобовим доглядом у стаціонарних соціальних установах в останні десятиріччя почали практикувати денний догляд, при якому отримувач соціальних послуг більше часу перебуває в домашніх умовах, а в соціальній установі лише точно визначений час.

Автори вважають, що вказана соціальна послуга:

1) є фундаментальною послугою, від якої залежить життя і здоров'я особи, що потребує стороннього догляду;

2) належить до довготривалих, яка надається, як правило, впродовж усього життя отримувача цієї послуги;

3) належить до фінансово витратних, оскільки вимагає досить розвинутої інфраструктури та підготовлених кадрів соціальних працівників;

4) складається із сукупності соціальних послуг, що спрямовані на досягнення спільної мети – комплексний догляд за вказаною особою;

5) може надаватися за місцем проживання (вдома) або місцем розташування соціальної установи (стаціонарний чи денний догляд).

Право на догляд вдома мають особи, які отримали медичний висновок про нездатність до самообслуговування, потребу в постійній сторонній допомозі та догляді в домашніх умовах, за винятком тих, які потребують цілодобового стороннього догляду або оформили договір довічного утримання. Вказані особи віднесені до III, IV, V груп рухової активності (сума балів повинна складати не менше 12) (підп. 2.2) [6]. Громадянам I і II груп рухової активності соціальні послуги догляду вдома не надаються. Такі послуги протягом робочого дня надавача надаються постійно, періодично і тимчасово (підп. 6.1) [6]. Із врахуванням ступеня індивідуальної потреби отримувача буде більш справедливим особам, які мають IV групу рухової активності, соціальні послуги надавати не два рази на тиждень, а три.

Зміст соціальної послуги догляду вдома складається із соціальних послуг, що надаються диференційовано до III, IV, V груп рухової активності (підп. 8.1) [6]. Спільним для всіх отримувачів є належність їх до самотніх громадян, які окремо мешкають у житлових приміщеннях і за необхідності їм не завжди приходять на допомогу сторонні особи (сусіди). З переліком наявних послуг для отримувачів III групи рухової активності можна погодитись. Викликають заперечення переліки послуг для IV і V груп рухової активності. Так, отримувачам потрібна постійна допомога у самообслуговуванні та пересуванні по квартирі. Така допомога не надається в неробочий час соціального працівника та в окремі дні, що істотно ускладнює життя осіб, які мають 12–31 бал.

Слід уточнити зміст такої послуги, як навчання навичкам самообслуговування (мабуть, мається на увазі користування допоміжними засобами). За кордоном житлові приміщення осіб з інвалідністю оснащені значною кількістю допоміжних пристроїв, які дозволяють особі тривалий час обходитись без сторонньої допомоги. Ці послуги вимагають конкретизації та уточнень. На практиці соціальні працівники стараються уникати надання цих послуг у процесі складання індивідуального плану надання соціальної послуги вдома (п. IV) [6].

Другим видом соціальних послуг догляду є стаціонарний догляд, що здійснюється, зазвичай, в інтернатних закладах. Вони знаходяться у віданні Мінсоцполітики, Міністерства освіти і науки України (далі – МОН) та Міністерства охорони здоров'я України (далі – МОЗ). Порядок надання послуг найбільш регламентований в інтернатних установах Мінсоцполітики. Зміст стаціонарного догляду в них передбачений у відповідному Державному стандарті [7] та конкретизований у підзаконних актах, що регламентують їх діяльність [9; 10; 11] та обсяг надання деяких послуг [12; 13]. Основні заходи, що становлять зміст соціальної послуги стаціонарного догляду за особами, які втратили здатність до самообслуговування чи не набули такої здатності, зазначені у додатку 3 [7].

Наявна мережа інтернатних закладів дісталася Україні від СРСР. У минулому вони нагадували за плануванням і умовами перебування лікарні, де підопічні доживали свій вік, були ізо-

льовані від зовнішнього світу, позбавлені особистого простору та індивідуальності, повністю залежали від співробітників інтернату. Під заклади часто використовувалися різні занедбані будівлі. Ремонт приміщень проводився з великим запізненням. Оснащення кімнат (палат) було спартанським і казенним, харчування одноманітним. Фінансування закладів здійснювалося за залишковим принципом, інтернатам доводилось обзаводитись підсобними господарствами, промисловими і переробними підприємствами, де широко застосовувалася праця підопічних. Життя і проблеми підопічних громадськістю не обговорювалися. Гіркою долею вважалося влаштування людини до будинку-інтернату. У суспільстві склалося негативне ставлення до таких закладів.

В Україні інтернатні установи, які працюють, умовно можна поділити на дві групи: для дітей та дорослих. До першої належать будинки дитини, якими опікується МОЗ [14], дитячі будинки-інтернати системи Мінсоцполітики України [15], центри розвитку дитини [16], дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [17], спеціальні школи [18], навчально-реабілітаційні центри [19], загальноосвітні школи-інтернати та санаторні школи-інтернати [20], школа соціальної реабілітації [21], що знаходяться у віданні МОН. Нині проводиться деінституціалізація виховання дітей в Україні, що передбачає здійснення догляду і виховання дитини у сімейному або наближеного до сімейного середовищі, а всі інтернатні установи будуть ліквідовані або відповідним чином реорганізованими.

До другої групи належать будинки-інтернати для дорослих [9; 10; 11] Мінсоцполітики, щодо яких ще не розроблена і не затверджена концепція їх реформування та трансформування. Заінтересованими особами вже вивчений досвід функціонування будинків для осіб з інвалідністю та людей похилого віку в розвинутих країнах світу. Необхідно забезпечити право підопічних на особистий простір, а для цього потрібно провести реконструкцію житлових будинків з можливістю проживання в кімнатах чи мініквартирах не більше однієї людини чи сімейної пари. Такі заклади недостатньо забезпечені спеціальними засобами для самообслуговування та догляду, засобами для пересування, допоміжними засобами

для особистої рухомості, переміщення та підйому, в них не вживаються заходи щодо забезпечення підопічних ноутбуками, планшетами та іншою комп'ютерною технікою тощо. Кардинальні зміни в роботі інтернатів приведуть до зміни та розширення переліку соціальних послуг, що надаються в них.

Третім видом соціальної послуги догляду є денний догляд. Зміст (перелік послуг) цього догляду, крім відповідного стандарту (розділ VIII, додаток 3) [8], уточнюється в деяких положеннях про установи, які надають соціальні послуги [5; 22; 23]. Сутність денного догляду полягає в тому, що послуги особам надаються в приміщенні надавача в робочий час його працівників (підп. 4.1; 23, підп. 4.1) [22], за винятком вихідних і святкових днів. В інший час (після закінчення і до початку робочого дня надавача) вони знаходяться вдома. Така соціальна послуга є порівняно новою, вимагає значних фінансових ресурсів і часу на створення належної інфраструктури.

Класифікатором соціальних послуг окремо виділена така соціальна послуга, як денний догляд дітей з інвалідністю. Чинний стандарт поширюється на всіх отримувачів, незалежно від їх віку та стану здоров'я (підп. 1.2, розділу I) [8]. До речі, в ньому згадуються діти з інвалідністю від трьох років, а значить необхідності виділяти окрему соціальну послугу денного догляду для такої категорії осіб та розробляти відповідний державний стандарт немає.

У центрах надання соціальних послуг (реорганізовані територіальні центри) функціонують відділення денного перебування, які сьогодні в основному зайняті організацією дозвілля осіб, які мають часткове порушення рухової активності та частково нездатні до самообслуговування. Відділення денного догляду, які будуть надавати весь спектр соціальних послуг, передбачених стандартом [8], практично прийдеться створювати заново чи здійснювати суттєву реорганізацію наявних.

Ще одним видом соціальної послуги догляду є паліативний догляд. У літературі та нормативних актах вживаються два терміни «паліативна допомога» та «паліативний догляд», які мають багато спільного, але відрізняються по суті. Паліативна допомога надається пацієнтам на останніх стадіях перебігу невиліков-

них захворювань і вміщує комплекс заходів, спрямованих на полегшення їх фізичних та емоційних страждань з одночасним наданням психологічної і моральної підтримки членам їхніх сімей та регламентується в основному нормативними актами у сфері охорони здоров'я [24; 25; 26; 27 та ін.].

Офіційно паліативний/хоспісний догляд визначається через перерахування послуг, що входять до нього, а саме: допомога у самообслуговуванні, спостереження за станом здоров'я, сприяння наданню медичних послуг, допомога в забезпеченні технічними засобами реабілітації, навчання членів сім'ї догляду тощо [3; 28]. Паліативний догляд регламентується нормативними актами, що стосуються сфери соціального захисту населення [3; 5; 28; 29; 30; 31 та ін.]. У Законі України «Про соціальні послуги» паліативний догляд не належить до базових соціальних послуг, що навряд чи є виправданим (ч. 6 ст.16) [1]. У системі соціального захисту населення така соціальна послуга почала запроваджуватися в Україні з 2008 року.

Соціальна послуга паліативного догляду може надаватися за місцем проживання отримувача соціальної послуги догляду вдома протягом робочого дня надавача або у приміщенні надавача з наданням отримувачу місця постійного проживання чи у формі консультацій протягом робочого дня (п. 1 розділ VI) [28]. Перелік дій, що становлять зміст паліативного догляду, вказаний у розділі VIII додатку 4 цитованого Стандарту [28]. Метою заходів, які здійснюються в рамках цієї послуги, є, з одного боку, за допомогою надання знеболювальних препаратів полегшити симптоми і зменшити страждання від невиліковних хвороб, а з іншого, зробити існування отримувачів в останні місяці їх життя максимально комфортним.

Інтернатні установи накопичили великий досвід у наданні соціальних послуг підопічним в останні місяці перед відходом в інший світ. Ці послуги самі по собі не є паліативними. Такими їх робить медична допомога, яка постійно надається таким особам і містить симптоматичну терапію, запобігання та лікування хронічного больового синдрому, медикаментозну терапію, надання ефективного знебоління (п. 3 розділу II) [26]. На думку медиків, складовими паліативної допомоги є медична та соціальна допо-

мога, а також духовна і психологічна підтримка. Якщо медична допомога знаходиться у віданні закладів охорони здоров'я, то соціальна допомога, що містить духовну і психологічну підтримку, в основному належить до органів соціального захисту населення. Відомча належність паліативних установ зумовила різний набір послуг, що в них надаються.

Паліативний догляд – це стаціонарний догляд і догляд вдома, що обов'язково містить медичну допомогу по знеболюванню та доповнений додатковими послугами церкви і психологів, а також інших осіб щодо виконання останньої волі паліативного хворого. Мережу паліативних установ у системі соціального догляду слід значно збільшити відповідно до міжнародних стандартів.

Соціальна послуга догляду стосується отримувачів, які потребують постійного стороннього догляду. Закон України «Про соціальні послуги» передбачає таку соціальну послугу, як догляд та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних. Діти, що знаходяться у складних життєвих обставинах, в основному не потребують сторонньої допомоги. Стосовно таких дітей здійснюється не догляд, а утримання і виховання, тому, на нашу думку, ця послуга не належить до групи соціальної послуги догляду.

2. Підтримане проживання. До нього за Класифікатором соціальних послуг належить: 1) підтримане проживання осіб похилого віку та осіб з інвалідністю [32]; 2) підтримане проживання бездомних осіб [33]; 3) транзитне підтримане проживання [34]. Ця соціальна послуга належить до базових, але не уточнено, які з них є такими. Наприклад, з усіх видів догляду базовими є догляд вдома, денний догляд. Сутність послуги розкривається через її зміст, що закріплений у Класифікаторі соціальних послуг та відповідному стандарті [32; 33].

Вказана форма соціального обслуговування запроваджена в зарубіжних країнах у 60–70 роках ХХ століття і була спрямована на витіснення установ інтернатного типу. В Україні в ХХІ столітті цю форму тільки планується запровадити і з цією метою розроблені та прийняті деякі нормативні акти, які дають можливість уже сьогодні розпочати створення необхідної інфраструктури. Заклади підтриманого проживання покликані частково витіснити будинки-інтернати системи Мінсоцполітики, а також значно демократизу-

вати їх діяльність. Основне в їх роботі – це створення умов проживання підопічних, максимально наближених до домашніх, організація їх побуту та підтримки з боку соціальних служб.

Можливість надання соціальної послуги підтриманого проживання передбачена для бездомних осіб, які мають легальне постійне джерело доходу, недостатнє для оренди, наймання чи купівлі житла [33; 35]. Функції підтриманого проживання фактично виконують спеціалізовані будинки для ветеранів війни та праці, громадян похилого віку та осіб з інвалідністю [36; 37; 38]. Центр надання соціальних послуг має право надавати соціальну послугу підтриманого проживання (п. 7) [5]. Вважаємо, що до підтриманого проживання можна віднести всі види тимчасового надання місця проживання разом з іншими соціальними послугами при достатній свободі приватного життя отримувача цієї послуги.

Окремим видом соціальної послуги підтриманого проживання є створення і функціонування навчальної соціальної квартири (будинку) з наданням комплексу послуг, передбачених Класифікатором соціальних послуг. Він отримав назву транзитного підтриманого проживання. Таку послугу пропонують вихованцям інтернатних установ, де утворюються відділення (групи) транзитного перебування дітей з інвалідністю від 4 до 18 років та осіб з інвалідністю віком від 18 до 35 років з метою підготовки їх до влаштування у сімейні форми виховання або до самостійного проживання (п. 1 розділу I) [34]. Навчальні соціальні квартири покликані надавати більш широкий комплекс послуг підтриманого проживання з метою дати можливість вихованцям отримати досвід самостійного проживання, навички самоорганізації та самообслуговування.

Найскладніше організувати підтримане проживання осіб похилого віку та дорослих осіб з інвалідністю, які потребують стороннього догляду і побутового обслуговування. Сутність цієї послуги полягає в наданні особі для незалежного проживання окремої кімнати у спеціально облаштованому приміщенні, де вона буде навчатися самостійно проживати і здійснювати самообслуговування при мінімальній допомозі асистента, мати особистий простір, за власним розсудом розпоряджатися своїм майном, коштами і часом, займатися надомною чи іншою опла-

чуваною роботою, користуватися належними їй речами, предметами побуту і одягом тощо. Перелік дій, що здійснюються в рамках підтриманого проживання, надано в розділі VIII та додатку 3 Державного стандарту [32] та конкретизовані у відповідному типовому положенні [39].

Основні вимоги до приміщення, призначеного для надання соціальної послуги підтриманого проживання, надано у додатку 4 зазначеного Стандарту [32]. У нашому розумінні – це «комунальна» квартира, що складається із спальних кімнат, вітальні, кухні, передпокою, ванної кімнати, туалету, кімнати для соціального працівника, приміщення господарського призначення. Планується, що відділення підтриманого проживання складатиметься з 12–15 підопічних (п. 3 розділу IV) [30]. Житлові кімнати повинні бути розраховані на 1–2 особи (п. 2 додатку 4) [32]. Цитовані нормативні акти не вказують, на скільки осіб повинні бути розраховані кухні, ванна і туалет, а значить, будь-який інтернат можна оголошувати закладом підтриманого проживання (як не реформуй, а в підсумку отримаємо інтернат). На думку авторів статті, спальні кімнати повинні бути розраховані на одну особу, а квартири на кілька осіб. Найдоцільніше будувати нові приміщення за проектами, що враховують досвід інших країн, де такі заклади вже давно функціонують. Спочатку бажано щорічно в кожній області будувати хоча б один такий заклад і за символічну плату здавати в оренду (користування) благодійним організаціям чи іншим приватним надавачам, які зможуть оперативніше вирішувати питання, що на цьому етапі не враховані нормами права. Можна відповідним чином переобладнати інтернатні установи, що підлягають закриттю в процесі оптимізації їх мережі. У «комунальних» квартирах чи блоках слід виражено підійти до максимальної кількості підопічних, що припадуть на місяць загального користування в них.

Невизначений правовий статус підопічних (вихованців) закладів підтриманого проживання. Вони не можуть у принципі знаходитись на повному державному утриманні, з їх соціальних виплат (державної соціальної допомоги, пенсії) не повинні проводитися відрахування на користь інтернатної установи [40]. З іншого боку, їх соціальні виплати настільки мізерні, що покрива-

ють лише частину витрат на їх утримання. На підопічних (вихованців) потрібно покласти ті витрати, які вчитимуть їх правильно та раціонально використовувати наявні в них кошти (вести домашнє господарство). Отримувачів послуги слід називати мешканцями відділення, що краще підкреслить мету підтриманого проживання. Для них бажано встановити таку пільгу, як позачергове забезпечення допоміжними засобами реабілітації зарубіжного виробництва.

Список використаних джерел

1. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671/VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 25.04.2021).
2. Загальна декларація прав людини: проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 25.04.2021).
3. Про затвердження Класифікатора соціальних послуг: наказ Міністерства соціальної політики України від 23.06.2020 р. № 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text> (дата звернення: 25.04.2021).
4. Про затвердження Порядку розроблення державного стандарту соціальної послуги: наказ Міністерства соціальної політики України від 16.05.2012 р. № 282. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0876-12#Text> (дата звернення: 25.04.2021).
5. Деякі питання діяльності центрів надання соціальних послуг: постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2020 р. № 177. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/177-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.04.2021).
6. Про затвердження Державного стандарту догляду вдома: наказ Міністерства соціальної політики України від 13.11.2013 р. № 760. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1990-13#Text> (дата звернення: 25.04.2021).
7. Про затвердження Державного стандарту стаціонарного догляду за особами, які втратили здатність до самообслуговування чи не набули такої здатності: наказ Міністерства соціальної політики України від 29.02.2016 р. № 198. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0432-16#Text> (дата звернення: 25.04.2021).
8. Про затвердження Державного стандарту денного догляду: наказ Міністерства соціальної політики України від 30.07.2013 р. № 452.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1363-13#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

9. Про затвердження типових положень про будинки-інтернати (пансіонати) для громадян похилого віку, інвалідів та дітей: наказ Міністерства праці та Міністерства соціальної політики України від 29.12.2001 р. № 549. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0066-02#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

10. Про затвердження Типового положення про психоневрологічний інтернат: постанова Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

11. Про затвердження Типового положення про спеціальний будинок-інтернат: наказ Міністерства соціальної політики України № 432 від 09.11.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1389-11#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

12. Про затвердження натуральних добових норм харчування в інтернатних установах, навчальних та санаторних закладах сфери управління Міністерства соціальної політики: постанова Кабінет Міністрів України від 13.03.2002 р. № 324. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

13. Про затвердження Мінімальних норм забезпечення предметами, матеріалами та інвентарем громадян похилого віку, інвалідів та дітей-інвалідів в інтернатних установах та територіальних центрах соціального обслуговування (надання соціальних послуг) системи соціального захисту населення: наказ Міністерства соціальної політики України від 19.08.2015 р. № 857. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1068-15#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

14. Про затвердження Типового положення про будинок дитини: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 18.05.1998 р. № 123. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0372-98#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

15. Деякі питання соціального захисту дітей з інвалідністю та осіб з інвалідністю: постанова Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. № 978. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

16. Про затвердження Положення про центр розвитку дитини: постанова Кабінету Міністрів України від 05.10.2009 р. № 1124. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1124-2009-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

17. Про затвердження Положення про дитячі будинки і загально-освітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: спільний наказ Міністерства охорони здоров'я та Міністерства соціальної політики України від 10.09.2012 р. № 995/557. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1629-12#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

18. Про затвердження Положення про спеціальну школу: постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. №221. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

19. Про затвердження Положення про навчально-реабілітаційний центр: постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 221. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

20. Про затвердження Положення про загальноосвітню школу-інтернат та загальноосвітню санаторну школу-інтернат: наказ Міністерства охорони здоров'я від 12.06.2003 р. № 363. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0525-03#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

21. Про організацію діяльності спеціальних закладів освіти для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання: постанова Кабінет Міністрів України від 13.10.1993 р. № 859. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0845-18#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

22. Про затвердження Типового положення про відділення денного догляду для дітей-інвалідів: наказ Міністерства соціальної політики України від 09.10.2013 р. № 653. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2057-13#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

23. Про затвердження Типового положення про відділення денного догляду для осіб похилого віку та інвалідів: наказ Міністерства соціальної політики України від 18.08.2015 р. № 852. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1057-15#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

24. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.10.1992 р. № 2801/XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

25. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення: Закон України від 19.10.2017 р. № 2168/VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

26. Про удосконалення організації надання паліативної допомоги в Україні: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 4.06.2020 р. № 1308. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0609-20#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

27. Про затвердження Примірного положення про лікарню «Хоспіс» (відділення, палату паліативного лікування) для хворих на туберкульоз: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 11.06.2010 р. № 483. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0483282-10#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

28. Про затвердження Державного стандарту паліативного догляду: наказ Міністерства соціальної політики України від 29.01.2016 р. № 58. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0247-16#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

29. Про затвердження Типового положення про відділення паліативного догляду громадян похилого віку, осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю: наказ Міністерства соціальної політики України від 09.06.2017 р. № 1293. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0845-18#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

30. Про затвердження Порядку надання соціальних послуг особам з інвалідністю та особам похилого віку, які страждають на психічні розлади: постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2019 р. № 576. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

31. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів при наданні соціальної послуги паліативного догляду вдома невиліковно хворим: затв. спільним наказом Міністерства соціальної політики України та Міністерством охорони здоров'я України від 23.05.2014 р. № 317/353. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0625-14#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

32. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги підтриманого проживання осіб похилого віку та осіб з інвалідністю: наказ Міністерства соціальної політики України від 07.06.2017 р. № 956. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0806-17#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

33. Про затвердження Державного стандарту підтриманого проживання бездомних осіб: наказ Міністерства соціальної політики України від 03.04.2015 р. № 372. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0458-15#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

34. Про затвердження Типового положення про відділення (групу) транзитного перебування: наказ Міністерства соціальної політики Ук-

раїни від 04.01.2017 р. № 1398. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1181-17#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

35. Про затвердження Типового положення про соціальний готель: наказ Міністерства праці та Міністерства соціальної політики України від 03.04.2006 р. № 98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0450-06#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

36. Про житловий фонд соціального призначення: Закон України від 12.01.2006 р. № 3334/VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3334-15#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

37. Про затвердження Порядку утворення спеціалізованого будинку для ветеранів війни та праці, громадян похилого віку та інвалідів і надання житлових приміщень у такому будинку: постанова Кабінету Міністрів України від 31.01.2007 р. № 76. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

38. Про затвердження Типового положення про спеціалізований будинок для ветеранів війни та праці, громадян похилого віку та інвалідів: постанова Кабінету Міністрів України від 31.01.2007 р. № 76. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

39. Про затвердження Типового положення про відділення (групу) підтриманого проживання осіб похилого віку та осіб з інвалідністю: наказ Міністерства соціальної політики України від 31.08.2017 р. № 1385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1182-17#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

40. Про затвердження Порядку перерахування органами Пенсійного фонду України або структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських рад коштів установам (зкладам), у яких особи перебувають на повному державному утриманні, та їх використання: постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2004 р. № 269. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/269-2004-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.04.2021).

Shumna L.,

Doctor of Sciences (Law), Professor, Head of the Department of State and Law Theory and History, Constitutional Law, Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-7708-296X;

Stashkiv B.,

Ph.D. in Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of State and Law Theory and History, Constitutional Law, Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-3746-9382;

Denysenko K.,

Ph.D. in Public Administration, Associate Professor of the Department of State and Law Theory and History, Constitutional Law, Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-9637-1361

SOCIAL SERVICES AS AN OBJECTS OF SOCIAL-SUPPLYING LEGAL RELATIONS: CONCEPT, TYPES AND PECULIARITIES (PART I)

Social services as an object of social-supplying legal relations that are enshrined in the Classification of Social Services are the subject of the research. An attempt to compare social services with each other and highlight common and distinctive features was made while analyzing them. Emphasis was made on the essence of each social service and the legal aspects of their providing. The features of social services as objects of the relevant legal relations were formulated.

Care occupies a special place among the objects of social-supplying legal relations. Its types such as home care, inpatient care, day care, palliative care were considered. The author's definition of social care service was given. The most characteristic features of this social service were singled out. Ways to improve the essence of some of them were suggested.

Considerable attention was paid to the supported accommodation of the elderly people and people with disabilities, the homeless persons and transit supported accommodation. Critical remarks were made about the premises that would be allocated for supported accommodation, as well as about the legal status of persons who have expressed a desire to receive this social service.

Social support is provided to families (persons) who are in difficult life circumstances, families raising biological and social orphans, individuals in employment and in the workplace. Physical support is provided to persons with disabilities. The article gives a brief description of all these types of social and physical support.

Social services for providing temporary accommodation, social rehabilitation, information, counseling, mediation, advocacy, prevention, adaptation, integration and reintegration were highlighted in the article. The authors did not ignore such

social services as emergency crisis intervention, in-kind assistance, transportation services, sign language translation. A new social service, which is just being introduced and relates to providing temporary rest to persons caring for persons with disabilities, was covered separately.

Key words: *social services, basic social services, Classification of Social Services, objects of social-supplying legal relations, essence of separate social services, state standard of social service.*

References

1. Ukraine (2019), *On Social Services: Law of Ukraine*, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (accessed 25 April 2021).

2. Ukraine (1848), *Universal Declaration of Human Rights: UN Declaration*, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (accessed 25 April 2021).

3. Ukraine (2020), *On Approval of the Classification of Social Services: order of the Ministry of Social Policy of Ukraine*, Ministry of Social Policy of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text> (accessed 25 April 2021).

4. Ukraine (2012), *On Approval of the Procedure for Developing a State Standard of Social Service: order of the Ministry of Social Policy of Ukraine*, Ministry of Social Policy of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0876-12#Text> (accessed 25 April 2021).

5. Ukraine (2020), *Some Issues of the Activity of Social Service Centers: decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine*, Cabinet of Ministers of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/177-2020-%D0%BF#Text> (accessed 25 April 2021).

6. Ukraine (2013), *On Approval of the State Standard of Home Care: order of the Ministry of Social Policy of Ukraine*, Ministry of Social Policy of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1990-13#Text> (accessed 25 April 2021).

7. Ukraine (2016), *On Approval of the State Standard of Inpatient Care for Persons Who Have Lost the Ability to Self-Care or Have Not Acquired Such an Ability: order of the Ministry of Social Policy of Ukraine*, Ministry of Social Policy of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0432-16#Text> (accessed 25 April 2021).

8. Ukraine (2013), *On Approval of the State Standard of Day Care: order of the Ministry of Social Policy of Ukraine*, Ministry of Social Policy of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1363-13#Text> (accessed 25 April 2021).

9. Ukraine (2001), *On Approval of Standard Regulations on Boarding Houses for the Elderly, Disabled and Children: order of the Ministry of*

Labor and the Ministry of Social Policy of Ukraine, the Ministry of Labor and the Ministry of Social Policy of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0066-02#Text> (accessed 25 April 2021).

10. Ukraine (2016), *On Approval of the Standard Regulations on Psychoneurological Boarding School*: decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine, Cabinet of Ministers of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2016-%D0%BF#Text> (accessed 25 April 2021).

11. Ukraine (2011), *On Approval of the Standard Regulations on a Special Boarding House*: order of the Ministry of Social Policy of Ukraine, Ministry of Social Policy of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1389-11#Text> (accessed 25 April 2021).

12. Ukraine (2002), *On Approval of Natural Daily Norms of Nutrition in Boarding Schools, Educational Institutions and Sanatoriums of the Ministry of Social Policy*: decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine, Cabinet of Ministers of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324-2002-%D0%BF#Text> (accessed 25 April 2021).

13. Ukraine (2015), *On Approval of the Minimum Norms for Providing Objects, Materials and Equipment to the Elderly, Disabled People and Children With Disabilities in Boarding Schools and Territorial Centers of Social Services of the Social Protection System*: order of the Ministry of Social Policy of Ukraine, Ministry of Social Policy of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1068-15#Text> (accessed 25 April 2021).

14. Ukraine (1998), *On Approval of the Model Regulations on the Orphanage*: order of the Ministry of Social Policy of Ukraine, Ministry of Social Policy of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0372-98#Text> (accessed 25 April 2021).

15. Ukraine (2016), *Some Issues of Social Protection of Children With Disabilities and Persons With Disabilities*: decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine, Cabinet of Ministers of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978-2016-%D0%BF#Text> (accessed 25 April 2021).

16. Ukraine (2009), *On Approval of the Regulations on the Child Development Center*: decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine, Cabinet of Ministers of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1124-2009-%D0%BF#Text> (accessed 25 April 2021).

17. Ukraine (2012), *On Approval of the Regulation on Orphanages and Boarding Schools for Orphans and Children Deprived of Parental Care*: a joint order of the Ministry of Health and the Ministry of Social Policy of Ukraine, the Ministry of Health and the Ministry of Social Policy of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1629-12#Text> (accessed 25 April 2021).

18. Ukraine (2019), *On Approval of the Regulations on the Special School*: decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine, Cabinet of Ministers of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-2019-%D0%BF#Text> (accessed 25 April 2021).

19. Ukraine (2019), *On Approval of the Regulations on the Training and Rehabilitation Center*: decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine, Cabinet of Ministers of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-2019-%D0%BF#Text> (accessed 25 April 2021).

20. Ukraine (2003), *On Approval of the Regulations on the Secondary Boarding School and Secondary Sanatorium Boarding School*: order of the Ministry of Social Policy of Ukraine, Ministry of Social Policy of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0525-03#Text> (accessed 25 April 2021).

21. Ukraine (1993), *On Organizing Special Educational Institutions for Children and Adolescents in Need of Special Studying Conditions*: decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine, Cabinet of Ministers of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0845-18#Text> (accessed 25 April 2021).

22. Ukraine (2013), *On Approval of the Standard Regulations on Day Care Departments for Children with Disabilities*: order of the Ministry of Social Policy of Ukraine, Ministry of Social Policy of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2057-13#Text> (accessed 25 April 2021).

23. Ukraine (2015), *On Approval of the Standard Regulations on Day Care Units for the Elderly and Disabled*: order of the Ministry of Social Policy of Ukraine, Ministry of Social Policy of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1057-15#Text> (accessed 25 April 2021).

24. Ukraine (1992), *Fundamentals of the Legislation of Ukraine on Health Care*: law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (accessed 25 April 2021).

25. Ukraine (2017), *On State Financial Guarantees of Medical Care*: law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text> (accessed 25 April 2021).

26. Ukraine (2020), *On Improving the Organization of Palliative Care in Ukraine*: order of the Ministry of Health of Ukraine, Ministry of Health of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0609-20#Text> (accessed 25 April 2021).

27. Ukraine (2019), *On Approval of the Model Regulation on Hospice Hospital (Department, Palliative Care Ward) for Tuberculosis Patients*: order of the Ministry of Health of Ukraine, Ministry of Health of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0483282-10#Text> (accessed 25 April 2021).

28. Ukraine (2019), *On Approval of the State Standard of Palliative Care*: order of the Ministry of Social Policy of Ukraine, Ministry of Social Policy of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0247-16#Text> (accessed 25 April 2021).

29. Ukraine (2017), *On Approval of the Standard Regulations on the Department of Palliative Care for the Elderly, Persons with Disabilities and Children with Disabilities*: Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine, Ministry of Social Policy of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0845-18#Text> (accessed 25 April 2021).

30. Ukraine (2019), *On Approval of the Procedure for Providing Social Services to Persons with Disabilities and the Elderly Suffering from Mental Disorders*: decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine, Cabinet of Ministers of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-2019-%D0%BF#Text> (accessed 25 April 2021).

31. Ukraine (2014), *On Approval of the Procedure for Interaction of Subjects While Providing Social Palliative Care at Home for Terminally Ill Patients*: order of the Ministry of Social Policy of Ukraine and the Ministry of Health of Ukraine, Ministry of Social Policy of Ukraine and Ministry of Health of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0625-14#Text> (accessed 25 April 2021).

32. Ukraine (2017), *On Approval of the State Standard of Social Services for Supported Living of the Elderly and Persons with Disabilities*: order of the Ministry of Social Policy of Ukraine, Ministry of Social Policy of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0806-17#Text> (accessed 25 April 2021).

33. Ukraine (2015), *On Approval of the State Standard of Supported Living for the Homeless*: order of the Ministry of Social Policy of Ukraine, Ministry of Social Policy of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0458-15#Text> (accessed 25 April 2021).

34. Ukraine (2017), *On Approval of the Standard Regulations on the Department (Group) of Transit Stay*: order of the Ministry of Social Policy

of Ukraine, Ministry of Social Policy of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1181-17#Text> (accessed 25 April 2021).

35. Ukraine (2006), *On Approval of the Standard Regulations on Social Hotels*: order of the Ministry of Labor and the Ministry of Social Policy of Ukraine, Ministry of Labor and Ministry of Social Policy of Ukraine, Kyiv, available at: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0450-06#Text> (accessed 25 April 2021).

36. Ukraine (2006), *On Social Housing: law of Ukraine*, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3334-15#Text> (accessed 25 April 2021).

37. Ukraine (2007), *On Approval of the Procedure for Establishing a Specialized Home for War and Labor Veterans, the Elderly and the Disabled and the Provision of Housing in such a Building*: decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine, Cabinet of Ministers of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-2007-%D0%BF#Text> (accessed 25 April 2021).

38. Ukraine (2007), *On Approval of the Standard Regulations on a Specialized Home for War and Labor Veterans, the Elderly and the Disabled*: decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine, Cabinet of Ministers of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-2007-%D0%BF#Text> (accessed 25 April 2021).

39. Ukraine (2017), *On Approval of the Standard Regulations on Separation (Group) of Supported Residence for the Elderly and Persons with Disabilities*: order of the Ministry of Social Policy of Ukraine, Ministry of Social Policy of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1182-17#Text> (accessed 25 April 2021).

40. Ukraine (2004), *On Approval of the Procedure for Transfer by Funds of the Pension Fund of Ukraine or Structural Subdivisions on Social Protection of Population of District, District State Administrations in Kyiv, Executive Bodies of City Councils to Institutions (Bodies) in Which Persons Are in Full State Maintenance, and Their Use*: decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/269-2004-%D0%BF#Text> (accessed 25 April 2021).

Продовження у наступному номері

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА СИСТЕМА:
ВЧОРА. СЬОГОДНІ. ЗАВТРА**

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
№ 1 (9)

Відповідальний за випуск

Олефір Л. І.

Редактор літературний

Сила Л. М.

Комп'ютерна верстка і макетування

Олефіренко В. М.

За достовірність інформації у статтях
відповідальність несуть автори публікацій.

Підписано до друку 30.08.2021 р. Формат 60×84/16.
Друк різнографія. Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 7.91.
Тираж 100 пр. Зам. № 88/21.

Редакційно-видавнича група Академії Державної пенітенціарної служби
14000, м. Чернігів, вул. Гонча, 34.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 5378 від 06.07.2017 р.